MARCI TERENTII VARRONIS QVAE superſunt ex libro quem de lingua Latina ac verborum origine conſcripſit, fragmenta.

Eiuſdem de analogia libri tres: quos nitori priſtino reſtituẽdos curauit Michael Bentinus, multa veterum codicum collatione.

Poſtpoſitis caſtigationibus eiuſdem, ad Varronis intelligentiam apprime conferẽtibus.

Burmanni

Fredericus ... vincit qui patitur

PARISIIS
Apud Simonem Colinæum
1 5 2 9

Fredericus Vander Vecht
Post tenebras spero lucem

Non eſt quod mireris Lector ſi deprauata multa rubiginoſo quodã ac ſqualenti ſitu inoleuiſſe videas: quæ non tam priſtinorum virorum incuriei quàm ipſorum temporum calamitoſæ viciſſitudini imputanda ſunt. Nihil eſt enim quod (vel etiam ferrum ipſum) continua ſitus allectione tãdem non putreſcat ac inſoleſcat. Libros igitur iſtos tamdiu cũ blattis & tineis rixatos exiſtima vt eos candori priſtino reſtituiſſe inexhauſti penè fuerit laboris. tanta quippe putredinis carie inuenti ſunt ſqualentes, vt priorum trium de Latina lingua librorum incommodo qui ſuccurrerit nemo ſit iuuentus. Succeſſit autem Michael Bentinus vir ſanè doctus, integerrimiq; iudicij palæſtrita literarius: cuius tãtus fuit in his reſtituendis labor, vt nec oleum nec operam quiuis melius Demoſthenes inſumpſiſſe viſus ſit. Hæc omnia pro diutina tui fruitione lector emendata ſunt: partim ne antiquorum libri noſtra omnino incuria deſciſcant, partim vero eius Varronis non vulgari authoritate moti. Vale.

MARCI TEREN-TII VARRONIS, DE LIN-GVA LATINA, ET VERBORVM origine ad Ciceronem, liber quartus.

QVEMADMODVM vocabula essent imposita reb9 in lingua Latina, sex libris exponere institui. De his, tres ante hunc feci, quos Septumio misi: in quibus est de disciplina, quam vocāt ἐτυμολογικήν. Quę cōtra eam dicerētur, volumine primo: quæ pro ea, secūdo: quæ de ea, tertio. In his ad te scribam, à quibus rebus vocabula imposita sint in lingua Latina: & ea, quæ sunt in cōsuetudine apud poetas. quū vniuscuiusq; verbi naturæ sint duæ: à qua re, & in qua re, vocabulum sit impositum. Itaq; à qua re sit pertinacia quum quæritur, ostenditur esse à pertendendo: in qua re sit impositum dicitur, quum demōstratur in quo non debet pertendi, & pertendit pertinaciam esse. Qz in quo oporteat manere, si in eo perstet, perseuerantia sit. Priorem illam partem, vbi, cur, & vnde sint verba scrutantur, Græci vocant ἐτυμολογίαν, illam alterā ἀναλογίαν: de quibus duabus rebus, in his libris promiscue dicā, sed exilius de posteriore. Quæ ideo

ſunt obſcuriora, quòd neq; omnis impoſitio verborum extat, quòd vetuſtas quaſdam deleuit: nec quæ extat, ſine mendo omnis impoſita: nec quæ recte eſt impoſita, cuncta manet. Multa enim verba, literis cõmutatis ſunt interpellata, neq; omnis origo eſt noſtræ linguæ è vernaculis verbis: & multa verba aliud nunc oſtendunt, aliud antè ſignificabant, vt hoſtis. Nam tum eo verbo dicebant peregrinum, qui ſuis legibus vteretur: nunc autem eum, quem tum dicebant perduellem. In quo genere verborum, vt caſu erit illuſtrius, vnde videri poſſit origo, inde repetam. Ita fieri oportere apparet, quòd recto caſu, quem dicimus impos, obſcurius eſt à potentia, quàm quum dicimus impotentem: & eò obſcurius fit, ſi dicas poſtquã impos. Videtur enim pos ſignificare potius pontem quàm potentem. Vetuſtas pauca non deprauat, multa tollit. Quem puerum vidiſti formoſum, hũc vides deformem in ſenecta. Tertium ſeculum non videt eum hominẽ, quem vidit primũ. Quare illa, quę iam maioribus noſtris ademit obliuio, fugitiua ſecuta ſedulitas Mutij, & Bruti, retrahere nequit. non, ſi non potuero indagare, eò ero tardior, ſed velocior, ideo ſi quiuero. Non mediocres enim tenebræ in ſylua, vbi hæc captanda: neq; eò, quò peruenire volumus, ſemitæ tritæ: neq; non in tramitibus quædã obiecta, quę euntem retinere poſſent: Quoniam verborum nouorum, & veterum

Hoſtis.

Impos.

diſcordia omnis in conſuetudine communi, quot modis literarum commutatio ſit facta, qui animaduerterit, ſcrutari facilius origines patietur verborum. Reperiet enim eſſe commutata, vt in ſuperioribus libris oſtendi maxime propter bis quaternas cauſas. Literarũ enim fit ademptione, aut additione, & propter earum attractionem, aut commutationem, item ſyllabarum productionem. Quæ, quoniam in ſuperioribus libris, qui cuiuſmodi eſſent, exẽplis ſatis demonſtraui: hinc commonendum eſſe modo putaui: nunc ſingulorum verborum origines expediam: quorum quatuor explicandi gradus. Primus, in quo etiam populus venit. Quis enim non videt, vnde aurifodinæ etiam viocurrus? Secundus, à quo grammatica deſcendit antiqua: quæ oſtendit quemadmodũ quodq; poeta verbum cõfinxerit, quod declinarit. * Hinc Pacuuius, rudentiſibilus, hinc incuruiceruicum pecus, hinc chlamyde clypeat brachiũ. Tertius gradus, quo philoſophia aſcendens peruenit: atq; ea, quæ in conſuetudine communi eſſent, aperire cœpit, vt à quo dictum eſſet oppidũ, vicus, via. Quartus, vbi eſt aditus, & initia regis: quò ſi non perueniam, ſcientiam ad opinionẽ aucupabor. Quod etiam nonnunquam in ſalute noſtra facit, quum ægrotamus, medicus. Quòd ſi ſummum gradum non attigero, tamen ſecundũ non pręteribo. Quod non ſolum ad Ariſtophanis lucernam, ſed etiam

ad Cleanthis lucubraui: nolui præterire eos, qui poetarum modo, verba vt ſignificant, expediunt. Non enim videbatur cõſentaneum, me eo in verbo, quod finxiſſet Ennius, cauſam negligere, quòd ante rex Latinus finxiſſet, quum poeticis multis verbis magis delecter, quàm vtar, antiquis & magis vtar, quàm delecter. An non potius mea verba illa, *quæ hæreditate à Romulo venerunt, quàm quæ à poeta Liuio relicta? Igitur quoniam hæc ſunt tripartita verba, quæ ſunt aut noſtra, aut aliena, aut obliuia: de noſtris dicam cur ſint, de alienis vnde ſint, de obliuijs relinquam. Quorum partem quum ita inuenerim, vt opiner, ſcribam. In hoc libro, dicam de vocabulis locorum, & quæ in his ſunt. In ſecundo, de temporum, & quæ in his fiunt. In tertio, de vtraque re à poetis comprehenſa.

Pythagoras Samius ait omniũ rerum initia eſſe bina: vt finitum & infinitum, bonum & malum, vitam & mortẽ, noctem & diem. Quare item duo ſtatus, & motus: quod ſtat, aut agitur corpus: vbi agitatur, locus: dum agitatur, tempus: quod eſt in agitatu, actio. Quadripartitio magis ſic apparebit: corpus, eſt vt curſor: locus, ſtadium quâ currit: tempus, hora qua currit: actio, curſio. Quare fit, vt ideo omnia ferè ſint quadripartita, & ea æterna, quod neq; vnquam tempus, quin fuerit motus eius animi interuallũ tempus: neq; motus, vbi non locus & corpus: quod alterũ

est,quod mouetur,alterum vbi neque is agi-tatus non actio ibi. Igitur initiorum quadri-gæ locus, & corpus,tempus,& actio. Quare quatuor genera prima rerũ, totidem verbo-rum est.horũ enim de his locis, & his rebus, quæ in his videntur, in hoc libro summatim ponam.Sed quæ cognatio eius erit verbi,quę radices egerit extra fines suas,persequemur. Sæpe enim ad limitem arboris, radices sub vicini prodierunt segetem.Quare non quum de locis dicam,si ab agro ad agrosũm homi-nem,& agricolã peruenero,aberraro. Multa societas verborũ,nec vinalia sine vino expe-diri,nec curia calabra sine calatione potest a-periri.Incipiã de locis,sub ipsius loci origine.

LOcus,est vbi quid locatum esse potest,vt nunc dicunt:collocatum veteres id dice-re solitos apparet apud Plautum: filiã habeo grandem,cassam dote,atq; illocabilem, neq; eam queo locare cuiquam. apud Ennium: O terra trita, vbi Liberi fanum, in cuius muro locaui. Vbi quicquam consistit,locus. Ab eo præco dicitur locare,quoadusq; id emit,quo-ad in aliquo cõsistit precium.Inde locarium, quod datur in stabulo,& taberna, vbi consi-stant. Sic loci muliebres, vbi nascendi initia consistunt. Loca secũdum antiquam diuisio-nem prima duo,terra,& cælum: deinde par-ticulatim vtriusq; multa. Cæli dicuntur loca supera,& ea deorum: terræ loca infera, & ea hominũ,vt Asia.Sic terra dicitur modis duo-

Locare.

Locariũ

bus. Nã & Asia, quę non Europa, in qua etiam Syria, dicitur prioris pars Asiæ, in qua est Io nia, ac prouincia nostra Cilicia. Sic cælum di citur duobus modis, & pars eius summum, vbi stellæ, & id quod Pacuuius demonstrat, quum dicit: Hoc vide circûm, supráq; quod complexu continet terram, cui subiungit id, quod nostri cælum memorant. à qua biparti ta diuisione, Lucretius suorũ vnius & vigin ti librorum, initium fecit hoc: * Ætheris, & terræ genitabile quærere tempus.

Cælum dictum scribit Ælius, quòd est cæ latum: aut à cõtrario nomine cælatum, quòd apertum est, non male, quod posterior multo potius à cælo, quàm cælum à cælando. Sed non minus illud alterũ de cælando ab eo po tuit dici, q interdiu cælatur, quàm q noctu non cęlatur omnino. Ego magis puto à chao cauum, & hinc cælum: quoniam vt dixi, hoc circûm, supráq; quod complexu cõtinet ter ram, cauum cælum. Itaq; dicit Andromacha: Noctiq; cauà cæli signitenẽtibus conficis bi gis. & Agamemnon: In altisono cæli clypeo. Cauum enim clypeum. Et En. item ad natio nem * cæli ingentes fornices. Quare vt à ca uo cauea, & cauilæ, & conuallis cauata vallis, & cauatæ cauitione: vt cauum siortum, vnde omnia apud Hesiodum à chao cauo cælum.

Terra dicta ab eo, vt Ælius scribit, quòd teritur. Itaque tera in augurum libris scripta cum r vno. Ab eo colonis locus communis,

quippè oppidum relinquitur, territorium,q; maxime teritur. Hinc linteum,quòd teritur corpore,termẽtarium: hinc in messe tritura, quod quum frumentum teritur.& * triuolum quo teritur. Hinc fines agrorum,termini,q; hæ partes propter limitare iter maxime teruntur.Itaq; hoc quum is in Latio aliquot locis dicitur, vt apud Accium, non terminus, sed termen,hoc Græci τέρμα.Euander enim qui venit in Palatium è Gręcia Arcas.Via siquidem iter, quòd ea vehendo teritur: actus iter in agris.Iter iterum quòd agẽdo teritur: etiam ambitus iter, quòd circumeundo teritur.nam ambitus circuitus. ab eo duodecim tabularum interpretes ambitum parietis circuitum esse describunt. Igitur tera terra, ab eo poetæ appellarunt summa terræ, quæ sola teri possunt,sola terræ.Terra vt putãt,eadem & humus.Ideo Ennius:In terram cadentes dicere cubitis pinsibant humum:& quòd terra sit humus,ideo humatus,quòd mortuus terra sit obrutus,ab eo quod Romanus combustus , & in sepulchrum eius abiecta gleba non est,aut si os exceptum est mortui ad familiam expurgãdam,donec in purgando humo est opertus, vt pontifices dicunt, quoad inhumatus sit,familia funesta manet.& dicitur humilior,quæ ad humũ,vt Sabini & Lucani,aut declinato ab hominibus: vt Appulia & Latium, vtrunq;: vt Hetruria & Thuscia quâ regnum fuit Latini.

Territorium.
Termẽtarium.

Vniuersus ager dictus Latiū particulatim oppidis cognominatus: vt à Præneste prænestinus, ab Aricia aricinus, vt nostri augures publice dixerunt.

Agrorum sunt genera quinque, Romanus, Gabinus, Peregrinus, Hosticus, Incertus. Romanus dictus, vnde Roma ab Romulo. Gabinus, ab oppido Gabijs.

Peregrinus ager pacatus, qui extra Romanum, & Gabinum, quòd vno modo in his seruantur auspicia: dictus peregrinus à pergendo, id est progrediendo. eò enim ex agro Romano primū progrediebantur: quocirca Gabinus, quò siue peregrinus: sed quòd auspicia habent singularia, ab reliquo discretus. Hosticus, dictus ab hostibus.

Incert9 is, qui de his quatuor qui sit ignoratur.

Ager dictus est, in quam terram quid agebant, & vnde quidem agebāt aliquid fructus causa. id Græci dicunt ἀγρὸν, vt ager, ꝙ agi poterat. Sic qua agi actus eius finis minimus cōstitutus, in latitudinem pedes quatuor, forsitasse an ab eo quatuor, quòd & quadrupes agitur: in longitudinem pedes c. & xx. In quadratum actus & latum, & lōgum esset c. xx. Multa antiqui duodenario numero finierunt, vt xij. decurijs actum.

Iugerū dictum, iūctis duobus actibus quadratis. centuria prima c. iugeribus dicta, post duplicata, retinuit nomen, vt tribus actibus multiplicatæ, idem tenerent nomen: vt quò

agebant actus:sic quâ vehebantur viæ dictæ, quò fructus conuehebant, villæ:quâ ibant, ab itu iter appellarunt:quâ id angustè, semita vt semiter dictum.

Ager cultus ab eo, quòd ibi cum terra semina coalescebãt:ab eo incõsitus incultúsq;. primum ex agro plano fructus capiebant.

Campus dictus, postea quàm proxima superiora loca colere cœperunt.à colendo colles appellarunt.

Quos agros non colebant propter syluas, aut id genus, vbi pecus possit pasci, & possidebant ab vsu suo, saltus nominarunt. Hæc Græci *νόμας*, nostri nemora. Ager, q̀ videbatur pecudũ ac pecuniæ esse fundamentũ. — Saltus.

Fundus dictus:aut quòd fundat quotannis multa.

Vineta, ac vineæ, à vite multa. Vitis à vino, id à vi. hinc vindemia, quod est vini demia, aut vitidemia. — Vindemia.

Seges, à satu, id est semine.

Semen quod planè id quod inde:hinc seminaria, sementes. Item alia quæ segetes ferunt.

Fruges à fruẽdo. Fructus ab spe spicæ, vbi & culmi, quòd in summo campo nascuntur, & summum culmen. Vbi frumenta secta terantur, & arescant, area. Propter horum similitudinem, loca in vrbe pura, areæ. — Fructus — Area.

A quo potest etiam Ara deûm esse, q̀ pura, nisi potius ab ardore, ad quem vt sit, fit ara, à quo ipsa area non abest: quòd qui arefa-

cit, ardor eſt ſolis.

Ager reſtibilis, qui reſtituitur, ac reſeritur quòtannis: contrà, qui intermittitur, à nouan-

Ager nouális. do Noualis ager.

Aruum & arationes, ab arãdo, ab eo, quòd aratri vomer ſuſtollit ſulcos, quo ea terra iacta, id eſt proiecta, porca.

Prata dicta ab eo, quòd ſine opere parata. Quòd in agris quotannis rurſum faciẽda ea-

Rura. dem, vt rurſus capias fructus, appellata rura. Diuidit in eos quum ſcribit Sulpitius: Plebei rura largitur ad aream.

Præda dicta item vt prædes, à præſtando, quòd ea pignore data publice mancupes fidem præſtent. Vbi nunc eſt Romã ſeptem montium demiſſior infimus, humillimus, ꝙ in mundo infima humus, humor. Hinc itaq; ideo Lucilius: Terra abijt in nimbos, imbréſque. Pacuuius: Terra exhalat auram, atq; auroram humidam humectã. Hinc ager vligínoſus humidiſſimus: hinc vdus, vuidus. Hinc ſudor quanuis deorſum in terra vmbra, vnde ſumi poteſt puteus, niſi potius quòd Æoles dicebãt ϖοταμόν. Sic potura à potu, non vt nunc. A puteis oppidum Puteoli, quòd ſint circa eum locum aquæ frigidæ, & calidæ multæ, niſi à putore potius quòd putidus ſit odoribus, ſæpe ex ſulfure, & alumine. Extra

Puticuli oppida à puteis Puticuli, quòd ibi in puteis obruebantur homines, niſi potius, vt Ælius ſcribit, Puticulæ, quòd puteſcebant ibi cada-

uera proiecta, qui locus publicus vltra exqui lias. Itaq; eum Afranius puticulos in togata, appellat, q; inde suspiciunt perpetuo lumen.

Lacus, lacuna magna, vbi aqua contineri potest.

Palus, paululum aquæ in altitudinē, & palam latius diffusæ.

*Stagnum à græco, quod nomen habet primam. Hinc ad villas rotundas stagna, quòd rotundum facillime continet, anguli maxime laborant.

Fluuius, quòd fluat, item flumen à quo lege prædiorum vrbanorum scribitur. Stillicidia, fluuia quæ vt ita fluant, cadántque. Inter hæc hoc interest, quòd stillicidium, eo quòd stillatim cadat: flumen quòd fluat continue.

Stillicidia.

Amnis, id flumē, quod circuit aliquid. nam ab ambitu amnis, ab hoc qui circū alterutrū ambiant. Amiternini appellati, ab eo qui populum candidatus circumit, ambit. qui aliter facit, indagabili ex ambitu causam dicit. Itaque Tyberis amnis, quòd ambit Martium campum, & vrbem.

Amiternini.

Oppidum Interamne, dictum q; inter amnes est constitutum. Item Antemnæ, quòd ante amnem, qui influit in Tyberim, quod in bello male acceptum consenuit.

Antemne.

Tyberis, quod caput extra Latium, si inde nomen quoq; effluit in linguam nostram: nihil latinum, vt quòd oritur ex Samnio. Volturnus, nihil ad Latinam linguā, ad quod pro-

Volturnus.

ximum oppidum ab eo ſecundũ mare, Vol-
turnum ad nos iam latinum vocabulũ, vt ty
berinus. nam & colonia enim noſtra Voltur-
nus, & deus tyberinus. Sed de tyberis nomi-
ne, anceps eſt hiſtoria. Nam & ſuum Hetru-
ria, & Latium ſuum eſſe credit, quòd fuerunt,
qui à Tyberi vicino Regulo Veientum dixe
rint appellatum Tebrim. Sunt qui Tyberim
priſcum nomẽ latinum Albulam vocitatum
literis tradiderũt. Poſterius propter Tyberi-
num regem Latinorum mutatum, quòd ibi
interierit. nam hoc eius, vt tradũt, ſepulchrũ.

Albula.

Vt omnis natura in cælum, & in terram di
uiſa eſt: ſic cælũ, in regiones: terra, in Aſiam,
Europam. Aſia enim iacet ad meridiẽ, & au-
ſtrum. Europa, ad ſeptentriones & aquilonẽ.

Aſia dicta à nympha, à qua & Iapeto tra-
hitur Prometheus.

Europa ab Europa Agenoris filia, quã * ex
Phœnice Mallius ſcribit taurum exportaſſe:
quorũ egregiam imaginem ex ære pythago-
ras Tarenti fecit. Europæ loca, multæ inco-
lunt nationes: ea ferè nominata, aut tranſla-
titio nomine, aut ab hominibus.

Sunt & nomina, ab tot mõtibus quos poſt-
ea vrbs muris comprehendit è quis Capito-
lium dictum, quòd hic quum fundamenta fo
derentur ædis Iouis, caput hominis inuẽtum
dicitur. Hic mons antè Tarpeius dictus, à vir-
gine Veſtali Tarpeia, quę ibi à Sabinis neca-
ta armis, & ſepulta. eius nominis monimen-

Capito-lium.

Tarpei9 mons.

tum relictum, quod etiam nunc eius rupes Tarpeium appellatur saxum. Hunc antea montem Saturnium appellatum prodiderunt, & ab eo late Saturniam terrã, vt etiam Ennius appellat. Antiquũ oppidum in hac fuisse Saturnia scribit. Eius vestigia etiam nunc manent tria, quod Saturni fanum in faucibus, quod Saturnia porta, quam Iunius scribit ibi, quam nunc vocant Pandanam, quòd post ædem Saturni in ædificiorum legibus parietes postici muri sunt scripti.

Saturni mons.

Auentinum aliquot de causis dicunt. Næuius ab auibus, quòd eò se ab Tyberi ferrent aues: alij à rege Auentino Albano, quòd ibi sit sepultus: alij Auentinum ab aduentu hominum, quòd commune Latinorum ibi Dianæ templum sit cõstitutum. Ego maxime puto ab aduectu. nam olim paludibus mons erat, ab reliquis disclusus. Itaq; eò ex vrbe, qui aduehebantur ratibus, quadrantẽ soluebant, cuius vestigia, quod quâ tum itur velabrum, & vnde ascendebant ad rumam noua via locus sacellum.

Labrum, velabrũ, à vehendo. Velaturã facere etiam nũc dicuntur, qui id mercede faciũt.

Merces, dicitur à merendo, & ære. hinc vecturę quas soluebant hi, qui ratibus transibãt, quadrans. ab eo Luci. scripsit * quadrantis ratiti. Reliqua vrbis loca olim discreta cum argeorum sacraria, in septem & viginti partes vrbis loca sint disposita.

Subura, Iunius scribit, ab eo quòd fuerit sub antiqua vrbe, cui testimonio potest esse, ꝙ subest & loco qui terreus murus vocatur. Sed ego à pago potius Succusano dictã puto Succusam. Nunc scribitur tertia litera c, non b. Pagus Succusanus, quòd succurrit carinis.

Secũdæ regionis exquilinæ, alij has scripserunt ab excubijs regis dictas: alij, ab eo quòd excultę à rege Tullo essent. Huic origini magis concinunt luci vicini, ꝙ ibi lucus fagutalis, & larium, Querquetulanũ sacellum, & lucus Martis, & Iunonis Lucinæ, quorum angusti fines non mirum. Iamdiu enim late auaritia nunc est.

Exquiliæ duo montes habiti quòd pars Cispius mons, suo antiquo nomine etiam nunc in sacris appellatur. in sacris Argeorum, scriptum est sic.

Oppius mons princeps, exquilinum lucum fagutalem sinistra quæ sub mœrum est: Oppius mons Terticepsos lucum exquilinũ dexterior via in tabernola est. Oppius mõs quadricepsos lucum exquilinum, viam dexteriorem in singulis est. Septimus mons, quintĩcepsos lucũ pœtilium, ex quibus est. Cispius mons, sexticepsos apud ædem Iunonis Lucinæ, vbi æditumus habere solet.

Oppius mons.

Septim⁹ mons.

Cispius mons.

Tertiæ regionis colles quinque ab deorum fanis appellati, è quęs nobiles duo colles.

Viminalis, à Ioue Vimino, ꝙ ibi aræ sunt, quòd ibi vimina nata fuerunt.

Collis Quirinalis, Quirini fanum est, qui à quiritibus, qui cum Tatio Curibus venerunt Romam, ꝙ ibi habuerunt castra: quod vocabulum, coniunctarum regionũ nomina oblit
terauit. Dictos enim colles plures apparet ex Argeorum sacrificijs, in quibus sic scriptum est: Collis Quirinalis terticepsos ædem Quirino: collis salutaris quarticepsos, aduersum est pilonoris ædẽ salutis: collis mutialis, quinticepsos apud ædem Fidij in delubro, vbi æditumus habere solet. Collis latiaris, sexticepsos in vico instellario summo apud Thuraculum ædificium solum est. Horum deorum aræ, à quibus cognomina habent, in eius regionis partibus sunt.

Quartæ regionis Palatium, quòd palantes cum Euandro venerũt, qui etiam Palatini & Aborigines ex agro Reatino, qui appellatur Palatium, ibi consederunt. Sed hoc alij à Palatia vxore Latini putauerunt. Eundem hunc locum à pecore dictum putant quidam. Itaque Næuius balantiũ appellat, hinc Germalum, & velias coniunxerunt, quòd in hac regione sacriportus est, & in ea sic scriptum: Germalense quinticepsos apud ædem Romuli, & Velienses sexticepsos in Velia apud ædẽ deũm penatium.

Germalum à germanis Romulo & Remo, quòd ad ficum ruminalem, & hi ibi inuenti, quò aqua hiberna Tyberis eos detulerat in alueolo expositos.

Veliæ vnde essent plures accepi causas, in quas, quod ibi pastores palatini,ex quibus ante tonsuram inuentam vellere lanam sint soliti, ex quo vellera dicuntur.

Ager Romanus primum diuisus in partes tres.à quo trib⁹ appellata Tatiensum,Ramnium,lucerum nominatæ,vt ait Ennius. Tatienses à Tatio,Ramnenses à Romulo.Luceres,vt ait Iunius,à Lucumone:sed omnia hæc vocabula thusca,vt Volumnius qui tragœdias thuscas scripsit dicebat.Ab hoc quoque quatuor partes vrbis tribus dictæ ab locis,suburbana, palatina, exquilina, collina, quinta, quod sub Roma Romilia.Sic reliquæ tribus ab his, vt in tribuum libris scripsit. Quod ad loca quæque ijs adiuncta fuerunt diximus, nunc de ijs quæ in locis esse solent. Immortalia, & mortalia expediam, ita vt prius, quòd ad deos pertinet, dicam.

Princeps dei cælum,& terra* hi dei idem, qui Ægypti Serapis,& Isis,& S.Harpocrates digito significat, vt idem princeps in Latio Saturnus & Ops. Terra enim & cælum vt Samothracum initia docent,sunt dei magni,& hi quos dixi multis nominibus. Nam neque quas Samothracia ante portas statuit duas virilis species æneas dij magni,neque vt vulgus putat hi Samothraces dij,qui Castor & Pollux.Sed hi mas & fœmina,& hi quos augurū libri scriptos habent.Sic:Diuipotes sunt pro illo,qui Samothraces,Theœ dynatœ,hęc duo

cælum & terra, quòd anima & corpus, humidum & frigidum. Oua parire solet genus pennis condecoratũ, non animas, vt ait Ennius, & post inde venit, diuinitus pullis insinuans seipsa anima, siue vt Zenon Citieus animaliũ semen ignis, qui anima ac mẽs, qui calor è cælo, quòd hic innumerabiles ac immortales ignes. Itaque Epicharmus de mente humana dicit: Istic est de sole sumptus ignis, id est sol est: Isq́ totus mentis est, vt humores frigidæ sunt humi, vt supra ostendi, quibus iuncti cælum, & terra omnia ex se genuerunt, ꝙ per hos natura frigori immiscet calorem, atq; humori ariditatem. Recte igitur Pacuuius quod ait: Animam æther adiungat, & Ennius esse corpus terrã, quæ peperit ipsam capere, neque dispẽdi facere hilum animæ & corporis discessus, quòd nati si secius inde exitum, vt quum in vnum ineunt initia inde omne corpus, vbi nimius ardor, aut humor, aut interit, aut si manet sterile: cui testis æstas, & hyems, quòd in altero aer ardet, & spica aret, in altero natura ad nascendum cum imbre & frigore luctare non vult, & potius ver expectat.

Igitur causa nascendi duplex, ignis & aqua. Ideo ea in nuptijs in limine adhibẽtur, quòd coniungit hic & mas ignis quòd ibi semen.

Aqua fœmina, quòd fœtus ab eius humore, & horum iunctione, sumit Venus, hinc coitus, hinc comicos victrix Venus. Vidésne hæc non quòd vincere velit Venus, sed quòd

vincere ipsa, Victoria ab eo q̄ superati vincuntur. Vtrique testis poesis, quòd & victoria & Venus dicitur cæligena. Tellus enim quòd prima vincta à cælo victoria ex eo, & ideo hæc cum corona,& palma, quòd corona vinculum capitis, & ipsa à vinctura dicitur.

Viere est vincire,à quo est in Asoto Ennij: Ibant malam viere veneriam corollam: palmam,quòd ex vtraq; parte natura vincta habet paria folia, poetæ de cælo, quòd semen igneum cecidisse dicunt in mare,ac natam è spumis Venerem, coniunctione ignis, & humoris,quam haberent vim significantes Veneris,à qua vi natis dicta vita, & illud à Lucilio: vis est vita, vides nos facere omnia cogit. Quare quòd cælum principium ab satu est dictus Saturnus, & quòd ignis Saturnalibus cerei superioribus mittuntur.

Palma. Vita. Saturn9.

Terra Ops,quòd hic omne opus, & hic opus ad viuendum:ideo dicitur Ops mater,q̄ terra mater. Hæc enim terris gentes omnes peperit,& resumit denuo,quæ dat cibaria,vt ait Ennius, quæ q̄ gerit fruges Ceres. Antiquis enim quòd nunc & idem hi dei cælum, & terra.Iupiter & Iuno, quòd vt ait En.Istic est is Iupiter,quem dico, quem Græci vocāt aerem,qui ventus est,& nubes,imber postea atque ex imbre frigus,ventus post fit aer denuo. Hæc propter Iupiter sunt ista,quæ tibi dico:quia mortales atque arbores herbásque

Ceres.

omnis iuuat,quòd hic omnes,& sub hoc eun
dem appellans dicit:Diuúmque,hominúmq;
pater rex.

Pater ꝗ patefaciat semen:nam tum est con
ceptum, & idem quum exit, ꝗ oritur. Hoc
idem magis ostēdit antiquum Iouis nomen.
Nam olim Diouis & diespiter dictus, id est
diei pater, à quo dei dicti, qui inde & Dies,
& Diuus. Vnde sub dio,diuo,dius Fidius.Ita-
que inde eius perforatum tectum vt videatur
diuum,id est cælum.Quidam negant sub te-
cto per hunc deierare oportere.Ælius dium
Fidium dicebat Diouis filium,vt Græci dio-
scoron Castorem,& putabant hunc esse san-
ctum ab Sabina Lingua,Herculem à Græca.
Idem hic diespiter dicitur infimus,qui est cō
iunctus terræ,vbi omnia oriuntur,vbi abori-
untur,quorum quòd finis ortus.

Ortus dictus, quòd Iouis Iuno coniux, &
is cælū,hæc terra quæ eadem tellus. & ea di-
cta,ꝗ vnà cum Ioue iuuat Iuno,& regina,ꝗ
huius omnia terrestria.

Sol, vel quòd ita Sabini, vel solum ita lu-
cet,vt ex deo dies sit.

Luna, ꝗ sola lucet noctu, itaque ea dicta
Noctiluca in palatio.Nam ibi noctu lucet tē
plum.hanc vt solem Apollinem,quidam Dia
nam vocant. Apollinis vocabulum græcum
alterum, alterum Latinum, & hic ꝗ luna in
altitudinem,& latitudinē simul Diuiana ap-
pellata. Hinc Epicharmus Enni Proserpinā

Proserpina.

quoque appellat, ꝙ solet esse sub terris Proserpina, dicta, ꝙ hæc vt serpens modo in dexteram, modo in sinistram partem late mouetur. Serpere & proserpere idem dicebant: vt Plautus, qui scribit, quasi proserpēs bestia. Quæ ideo videtur à Latinis Iuno Lucina dicta, vel quòd est è terra, vt physici dicunt, & lucet, vel quo ab luce eius, qua quis cōceptus, vsque ad eam qua partus quis in lucem vnà viuat, donec mensibus actis produxit in lucem. Facta à iuuando, & luce Iuno Lucina, à quo parientes eam inuocant. Lucina enim nascentium dux, quod menses huius hoc vidisse antiquas apparet, ꝙ mulieres potissimū supercilia sua attribuerunt ei deæ. Hic enim maxime debuit collocari Iuno Lucina, vbi ab dijs lux datur oculis.

Lucina.

Ignis à nascendo, quòd hic nascitur, & omne ꝙ nascitur, ignis scindit: ideo calet, vt qui denascitur, eū amittit ac frigescit. Ab ignis iam maiore vi, ac violentia.

Volcanus dictus: ab eo quòd ignis propter splendorem fulget, fulgor, fulmen, & fulgur, quòd fulmine ictum contrarijs dijs: ab aquæ lapsu lubrico lympha.

Volcan9

Nympha Iuturna, quæ iuuaret. Itaq; multi ægroti propter id nomen hinc aquam petere solent à fontibus, & fluminibus, ac cæteris aquis dei, vt Tyberinus à Tyberi, & ab lacu velino, Velina: & nymphę Comitię ad lacum Cutiliensem à commotu, quòd ibi insula in

aqua commouetur.

Neptunus, quòd mare, & terras obnubit, vt nubes: cælum à nuptu, id est opertione, vt antiqui à quo nuptiæ nuptus dictus.

Salatia Neptuni, à salo.

Venilia à veniendo, ac vento illo quē Plautus dicit, ꝙ ibi dixit, qui secundó vento vectus est tranquillo mari ventum gaudet. Bellona à bello nunc, quæ Duellona à duello.

Bellona

Mars ab eo ꝙ maribus in bello præest, aut quod à Sabinis acceptus ibi est Mamers.

Quirinus à quiritibus.

Virtus vt viri vis à virilitate.

Honos ab honesto onere.

Itaque honestus dicitur, ꝙ oneratus, & dictum onus est vt honos, qui sustinet rempu.

Castoris nomen Græcū, & Pollucis à Græcis in Latinis literis veteribus nomē quod est inscribitur, vt πολυδεύκης Polluces, non vt nunc Pollux.

Concordia à corde cōgruente: Feronia Minerua, Nouensides à Sabinis paulo aliter ab eisdē dicimus, Herculem, Vestam, Salutem, Fortunam, Fortem, Fidem. Ea re Sabinorum linguam olent: quæ Tatij regis voto sunt Romæ dedicatæ. Nam vt annales dicunt, vouit, Opi, Floræ've, Dioui, Saturnóq; Soli, Lunæ, Volcano, & Summano.

Itémq; Larundæ, Termino, Quirino, Vortundo, Laribus, Dianę, Lucinæ'q;. è quis nonnulla nomina in vtraque lingua habent radi-

ces,vt arbores,quæ in confinio natæ,in vtroque agro serpunt. Potest enim esse Saturnus hic alia de causa dictus, atq; in Sabinis,& sic Diana. De quibus supra dictum est:quod ad immortales attinet.

Deinceps quod ad mortales attinet videamus.De his animalia in trib9 locis,quòd sunt in aere, in aqua, in terra, à summa parte ad infimam descendam.

Primum nomen nominem alites,alij volucres à volatu, deinde generatim: de his pleræque à suis vocibus, vt hæc Vpupa, Cuculus,Coruus,Hirundo,Vlula,Bubo.Item hæc Pauo, Anser, Gallina, Columba.

Sunt quæ alijs de causis appellatæ, vt,

Noctua,quòd noctu canit,ac vigilat.

Lusciola, quòd luctuose canere existimatur,atque esse ex Attica Progne, in luctu facta auis.

Sic Galerita, & Motacilla: altera, quòd in capite habet plumam alatam: altera q; semper mouet caudam.

Merula q; mera,id est sola volitat.

Contrà ab eo graculi, q; gregatim, vt quidam Græci,greges gergera.

Ficedulæ,& Miliariæ,à cibo, quòd alteræ fico,alteræ milio fiant pingues.

Aquatilium vocabula animalium, partim sunt vernacula,partim peregrina. Murena,q; Myrena Græce, Cybium & tynnus,& cuius item partes Græcis vocabulis omnes,vt Me- Murena

landria, atque vræon.

Vocabula piscium, pleraq; translata à terrestribus. Ex qua parte similibus rebus, vt anguilla, lingulaca, sudis: alia à colorib9, vt hæc, asellus, vmbra, turdus: alia à vi quadã, vt hæc: Lupus, canicula, torpedo. Item in conchylijs aliqua ex Græcis: vt Peloris, ostreæ, echinus: Vernacula ad similitudinem, vt Sirenæ, pectunculi, vngues.

Sũt etiam animalia in aqua, quæ interdum in terram exeant: alia à Græcis vocabulis, vt polypus, hippopotamus, crocodilus: alia Latinis: vt rana, mergus, à quo Græci ea quæ in aqua, & terra possunt viuere, vocãt ἀμφίβια. è quis,

Rana ab sua dicta voce.

Anas, à natando.

Mergus, ꝙ mergẽdo in aquam, captet escam.

Item aliæ in hoc genere à Græcis, vt querquedula, cercuris, halcedo, quòd ea halcyone. Latina, vt

Halcedo

Testudo, ꝙ testa tectum hoc animal.

Loligo, ꝙ subuolat, litera commutata prima voligo, vt Ægypti in flumine quadrupes,

Sic in Latio nominati Lytra & Fiber. Lytra, quòd succidere dicitur arborum radices in ripa, atque eas dissoluere, ab lytra: Fiber, ab extrema ora fluminis dextra, & sinistra maxime, ꝙ solet videri, & antiqui fibrum dicebant extremum, vnde in sagis fimbriæ, & in iecore extremũ, fibra, hinc fiber dictus est.

Lytra.

QVę sunt hominum propria, primum, deinde de pecore, tertio de feris scribam. Incipiam ab honore publico.

Consul nominatus, q consuleret populum, & senatum, nisi illinc potius, vnde Accius ait in Bruto, qui recte consulat, consul fiat.

Prætor dictus, qui præiret iure, & exercitu, à quo id Lucilius: Ergo prætorum est ante præire.

Censor, ad cuius censionẽ, id est arbitrium censeretur populus.

Ædilis, qui ædes sacras & priuatas procuraret.

Quæstores à quærendo, qui conquirerent publicas pecunias, & maleficia, quæ triumuiri capitales nũc conquirũt, ab his postea, qui quæstionum iudicia exercẽt, quæstores dicti.

Tribuni militum, quòd terni tribus tribubus, Ramnium, Lucerum, Ticiensium olim ad exercitum mittebantur.

Tribuni plebeij, qui ex tribunis militũ primum tribuni plebeij facti, qui plebem defenderent, in secessione crustumerina.

Dictator, quòd à consule dicebatur, cuius dicto audientes omnes essent.

Magister equitum, q summa potestas huius in equites, & accensos, vt est summa populi dictator, à quo is quoque magister populi appellatus.

Magister populi.

Reliqui q minores quàm hi magistri, dicti magistratus: vt ab albo albatus.

Magistratus.

Sacerdotes vniuersi à sacris, dicti pótifices: vt Scæuola, qui pótifex maximus dicebatur à posse & facere. At pontifices ego à ponte arbitror: nam ab ijs sublicius est factus primum, & restitutus sæpe, quum ideo sacra & ius, & cis Tyberim non mediocri ritu fiunt.

Pótifex

Curiones dicti à curijs, qui fiunt vt in his sacra faciant.

Flamines, quòd in sacro, capite velato erant semper, ac caput cinctum habebant filo, flamines dicti.

Horum singuli, cognomina habent ab eo deo cui sacra faciunt: sed partim sunt aperta partim obscura. Aperta, vt Martialis, Volcanalis. Obscura, Dialis, & Furinalis. Cum Dialis à Ioue sit, diouis est, furinalis à furina, cuius etiam in fastis furinales feriæ sunt. Sic flamen falacer, à diuo patre Falacre.

Salij à saltando, ꝙ facere in comitijs, in sacris quotannis, & solent & debent.

Luperci, quòd lupercalibus in lupercali sacra faciunt.

Fratres aruales dicti sunt, qui sacra publica faciunt propterea, vt fruges ferant arua, à ferẽdo & aruis fratres aruales dicti sunt: quia fratria dixerunt.

Fratria, est Græcum vocabulum patris hominum, vt Apollini etiam nunc.

Sodales Titij dicti ab Titijs auibus, quas in augurijs certis obseruare solent.

Feciales, ꝙ fidei publicę inter populos pre-

erant.nam per hos fiebat,vt iustum concipe
retur bellum,& inde desitum,& vt fœdere fi
des pacis constitueretur.Ex his mittebantur
antequam conciperentur,qui res repeterent,
& per hos etiam nunc fit fœdus, quod fidus
scribit Ennius dictum in re militari.
Prætor dictus qui præiret exercitui.

Imperator,ab imperio populi, qui eos qui
id attentasset oppressi hostis.

Legati,qui lecti publice,quorũ opera con-
silióque vteretur.

Peregre magistratus, qui vere nuncij sena-
tus,aut populi essent.

Exercitus,ꝙ exercitando fit melior.
Legio,ꝙ leguntur milites in delectu.

Cohors,quòd(vt in villa)ex pluribus tectis
coniungitur,ac quiddam fit vnum,sic his ex
manipulis pluribus copulatur cohors,quæ in
villa dicta,ꝙ circa eum locum pecus coerce-
retur.Tametsi cohortes in villa Hypsicrates
dicit esse Grȩce,cohorton apud poetas dictã.

Manipulos,exercitus,minimas manus,quæ
vnum sequuntur signum.

Cẽturiæ,quæ sub vno cẽturione sunt:quo-
rum centenarius iustus numerus.

Milites, ꝙ trium millium primo legio fie-
bat,ac singulæ tribus Tatiensium,Ramnen-
sium,Lucerum millia singula militum mitte-
bant. Hastati dicti, qui primi hastis pugna- Hastati.
bant:Pilani,qui pilis: Principes,qui à princi-
pio gladijs,& pòst commutata re militari mi

Pilani. nus illuſtria ſunt. Pilani triarijq; dicti, quòd in acie tertio ordine extremis ſubſidio depo

subſidiũ nebantur: quòd hi ſubſidebant, ab eo ſubſidium dictum. à quo Plaut. Agite nunc ſubſidite omnes, quaſi ſolent triarij.

Auxilium appellatum ab auctu, quũ acceſſerant qui adiumento eſſent alienigenæ.

Præſidiũ eſt dictum, quia extra caſtra præſidebãt in loco aliquo, quò tutior regio eſſet.

Obſidium dictum ab obſidẽdo, quo minus hoſtis egredi poſſet in die, item ab abſcidendo, quum ideo facerent, quò facilius diminuerent hoſtes.

Duplicarij dicti, quibus ob virtutem duplicia cibaria vt darentur inſtitutum.

Turma, terma eſt, e in u abijt, quòd terdeni equites ex tribus tribubus Tatienſium, Ramnenſium, & Lucerum fiebant.

Decuriones. Itaq; primi ſingularum decuriarũ decuriones dicti, qui ab eo in ſingulis turmis ſunt etiam nunc terni.

Quos hi primo adminiſtros ipſi ſibi ado-

Optiões ptabãt, optiones vocari cœpti, quos nũc propter ambitionem tribuni faciunt.

Tubicines à tuba & canendo, ſimiliter Liticines, & Claſſicos à claſſe: qui item cornu canit, vt cũ claſſes comitijs ad comitatũ vocãt.

Quæ à fortuna vocabula in his quædã minus aperte, vt pauper, diues, miſer, beatus, ſic alia.

Pauper, à paulo lare.

Mendicus, à minus, cui cum opus est, minus nullo est.

Diues à diuo, qui vt deus nihil indigere videtur.

Opulentus,ab ope,cui ea opime.

Ab eadem inops,qui eius indiget. Inops.

Ab eodem fonte copiæ & copiosus. Copiosus.

Pecuniosus à pecunia magna:pecũia à pecu. Pecunia

A pastoribus enim,horum vocabulorũ origo, vt sit artificibus maxima causa ars, id est ab arte medicina medicus dictus,à sutrina suter,non à medendo ac suendo, quæ omnino vltima. Huic rei earum rerum radices, vt in proximo libro aperietur. Quare quod ab arte artifex dicitur, nec multa in eo obscura relinquam. Similis causa, quæ ab sciẽtia vocatur aliqua,vt præstigiator, monitor, nomenclator. Sic etiam quæ à spatio quodam dicũtur, cursor, natator, pugil, etiam in hoc genere, quæ sunt vocabula pleraq; aperta:vt legulus. Alter ab oleis,alter ab vuis.Hæc si minus aperta,vindemiator,vestigator,& venator,tamen idem quòd vindemiator,vel ꝙ vinum legere dicitur,vel ꝙ de vite id demit. Vindemiator.

Vestigator, à vestigijs ferarum quasi indagator.

Venator à venatu, quòd sequitur verbum aduentum,& inuentum.Hæc de hominibus.

Hoc quod sequitur, de pecore.

Pecus,ab eo quod perpascebant, à quo pecora vniuersa,ꝙ in pecore pecunia tum con

ſiſtebat paſtoribus. & ſtandi fundamentum pes. à quo dicitur in ædificijs area pes magnus, & qui negocium inſtituit pedem poſuiſſe. à pede pecudes appellarunt, vt ab eodem pedicam, pediſſequum, & peculatoriæ oues, aliúdve quid. Id enim peculiũ primum, hinc peculatum publicum: primo vt cum pecore diceretur multa, & id eſſe coactũ in publicum, ſi erat auſum ex qua fructus maior. Hinc eſt quod Græcis illis vſus, quòd βοῦς bos, & ταῦρος taurus. Item ouis quòd ὄϊς. Ita enim antiqui dicebant, non vt nunc πρόβατον. Poſſent in latino quoque, vt in Græcia à ſuis vocibus hæc eadem ficta armenta, quòd boues ideo maxime parabantur, vt inde eligerent ad arandum, inde armẽta dicta poſtea, tertia litera extrita.

Pedica pediſſequus peculatoriæ oues

Armẽta

Vitulus quòd Græce antiquitus itulus, aut quòd plerique vegeti vegitulus.

Iuuencus, à iuuare, qui iam ad agrum colendum poſſet.

Capra carpa, à quo ſcriptum omnicarpæ capræ.

Hircus quod Sabini fircus: quòd illic fœdus in latio rure hœdus, quòd in vrbe aut in multis a addito hædus.

Porcus quod Sabini dicunt, à primo porco poride porcus, niſi à Græcis, quòd Athenis in libris ſacrorũ ſcriptũ eſt, & procæ porcó.

Aries qui eam dicebant, ares, veteres noſtri atuiga, huic aruigus. Hæc ſunt quorum in ſa

crificijs extra in veru coquũtur, quas & Accius scribit, & in pontificijs libris videmus, in hostijs eam dicunt aruigem, quæ cornua habeat: quoniam is, cui oui mari testiculi dempti, & ideo vt natura versa veruex declinatũ. Pecori ouillo, quòd agnatus agnus.

Catulus, à sagaci sensu, & acuto. Hinc canis, nisi quod tuba & cornu, quod signũ cum dente canere dicuntur. Quòd hic item & noctuculus in custodia, & in venãdo signum voce dat, canis dictus.

Canis

Ferarum vocabula item partim peregrina, vt Panthera, Leo: vtraq; Græca, à quo etiam & rete quoddam panther, & leæna, & mulier-cula Pantheris.

Tigris qui est vt leo, qui viuus capi adhuc non potuit. Vocabulum è lingua Armenia. Nam ibi & sagitta, & quod vehementissimũ flumen dicitur Tigris.

Vrsi lucana origo, vel vnde illi nostri ab ipsius voce.

Camelus suo nomine Syriaco in Latiũ venit: vt Alexandria Camelopardalis nuper adducta, quòd erat figura vt Camelus, maculis vt panthera.

Apri ab eo quòd in locis asperis, nisi à Græcis, quòd hi κάπροι.

Caprea, à similitudine quadam capræ.

Cerui, quòd magna cornua gerunt, Gerui mutata g in c, vt in multis quasi gerui.

Lepus, quòd à Siculis quidam Græci dicũt

λέποριν, à Roma quòd orti Siculi,(vt annales nostri veteres dicũt)fortasse hinc illuc tulerunt,& hic reliquerunt id nomen.

Volpes vt Ælius dicebat, ꝙ volat pedibus.

Proxima animalia sunt ea, quæ viuere dicuntur,neq; habere animam,vt virgulta.

Virgultum dicitur à viridi,id à vi quadam humoris: quæ si exaruit, moritur.

Vitis, quòd ea vini origo.

Malum, ꝙ Græci Æoles dicunt μᾶλον.

Pinus iuglans ꝙ cum hæc nux ante quàm purgatur similis glandis.Hæc glans optima, & maxima,ab Ioue & glande iuglans est appellata. Eadem nux,quòd vt nox aerem, ita huius succus facit corpus atrum.

Quæ in hortis nascũtur,alia peregrinis vocabulis:vt Græcis ocymum,mẽta,ruta,quem nũc πήγανον appellãt. Item caulis,lapathiũ, radix.sic enim antiqui Græci quam nunc raphanũ. Itẽ hæc Græcis vocabulis serpyllum, rosa,vna litera commutata.Item ex his Græci Latina,coriandron, malachen cyminon.

Ruta.

Radix.

Item lilium ab lirio.& malua,à malache.& sysibrium,à sysibrio.

Vernacula lactuca,à lacte,quòd olus id habet lac.

Brassica,vt præseca,ꝙ ex huius scapo minutatim præsecatur.

Asparagi, ꝙ ex asperis virgultis leguntur. & ipsi scapi asperi sunt non lenes,nisi Græcum.illic enim quoq; dicitur ἀσπάραγος.

Cucumeres dicũtur à curuore, vt curuimeres dicti.

Fructus à ferendo, res hæ, quas fundus, & hæ quæ in fundo ferantur fruantur.

Hinc declinatæ fruges, & frumentum. Sed ea terra etiam frumentum, quòd extat loco quo solent addi ex mola, id est ex sale & farre molito.

Vuæ ab vuore.

Quæ manufacta sunt dicam, de victu, de vestitu, instrumento, & si quid aliud videbitur his aptum. De victu.

Antiquissima puls appellata, vel quòd ita Græci, vel ab eo (vti scribit Apollodorus) ꝙ ita sonet cum aqua feruẽti * insipitur.

Panis, ꝙ primo figuras faciebant, vt mulieres in lanificio pannus. Posteaquam ei figuras facere instituerunt, aliâs à pane & faciẽdo panificium cœptum dici. Hinc panarium, vbi id seruabant, sicut granarium, vbi granum frumenti condebant: vnde id dictum, nisi ab eo quod Græci κόκκον, à quo Græcis quoq; granum dictum. In quo eadem conduntur horreum ab horrido.

Panificium. Panariũ

Triticum, quòd tritum est spicis.

Far, à faciendo, quòd in pistrino fit.

Milium, à Græco, nam id μέλινη.

Libum, quòd vt liberetur priusquam esset coctum.

Testuatiũ, ꝙ in testo calido coquebatur, vt etiam nunc matralibus id faciunt matronæ.

Circuli,quòd miſta farina,& caſeo,& aqua, circuitum æquabiliter fundant.Hoc quidam qui magis incondite faciebant, vocabant lixulas,& ſemilixulas vocabulo Sabino,idq; frequentius à Sabinis, à globo farinæ dilatato. Item in oleo cocti dicti à globo globuli.

Lixulæ. Semilixulæ.

Cruſtulum à cruſta pultis,eo q vt corium exuritur, cruſta dicta.

Cætera ferè opera,à vocabulis Grecis ſumpta,vt Triton,& placenta quòd edebãt cum pulte,ab eo pulmentum,vt Plautus.hinc pulmẽtariũ dictũ, hoc primũ debuit paſtoribus.

Caſeus,à cocto lacte, vt coxeus dictus.Deinde poſteaquam deſierunt eſſe contenti his quæ ſuapte natura ferebat ſine igne, in quo erant poma,quæ nimis cruda eſſe poterant, decoquebant in olla.

Ab olla, olera dicta:quorum à genere cruda olera, è quis ad coquendum, quod terræ rure Ruapa vnde rapa.

Olea ab elea,olea grandis orchitis,quòd ea Attice Orcheninora.

Hinc ad pecudis carnem peruentum eſt.

SVilla,ſic ab illis generibus cognominata. Hinc primo aſſam,ſecundo eliſſam, tertio è iure vti cœpiſſe natura docet.

Dictum aſſum,quòd ab igni aſſudeſcit.

Vuidum eſt enim quod humidum: & ideo vbi id non eſt, ſuccus abeſt:& ideo ſudando aſſum diſtillat calorem,vt crudum nimiũ ha-

bet humoris, sic excoctũ parum habet succi.

Elixum, est è liquore aquæ deductum, & ex iure, quod iucundum magis conditione succi.

Succidia à suibus cædendis. nam id pecus primum occidere cœperunt domini, & vt seruarent, salire.

Tergus suis, ab eo quòd eo legitur.

Perna à pede suis, à nomine eius.

Offula, ab offa minima suilla, ab eo quòd insecta caro, vt in carmine Saliorum est, quòd in extis dicitur nunc Issitia, profectum murtatum, à murta, quòd ea large fartum intestinum crassum.

Lucanicam dicunt, quòd milites à Lucanis didicerunt, vt ꝙ Falerijs faliscum ventrem.

Fundolum, à fundo, ꝙ nón vt reliquæ partes, sed ex vna parte sola apertũ. Ab hoc Græcos [illegible]to, τύφλὸρ τίκον appellasse. Ab eadẽ fartura, farcimina extis appellata, à quo in eo quod tenuissimum intestinum fartum.

Hila, ab hilo dicta, id est minimo, quod ait Ennius ✳, Neq; dispendij facit hilum, quòd in hoc farcimine summo quiddam seminet, ab eo quod in capite apex, apexabo dicta.

Tertium fartum est lõgauo, quod longius, quàm duo hila. Argumentum ex immolata hostia desectum in iecore impotiendo agendi causa.

Magnetum, à magis, quod ad religionem magis pertinet. Itaq; propter hoc montana fana constituta locis certis, quòd id impone-

retur* mactre, ab eo ꝙ Græci μάκτυς. Item Græci ſigillatim, vt ouum, bulbum, lana Græcum, vt Polybius, & Callimachus ſcribunt.

Purpura, à purpuræ maritimæ colore.

Pœnicum, ꝙ à Pœnis primũ dicitur allatum.

Stamen à ſtando, quòd eo ſtat omne in tela velamentum.

Subtegmen, quod ſubijt ſtamini.

Trama, quòd tranat.

Phrygius, id genus veſtimenti.

Denſum, à dentibus pectinis quibus feritur.

Filum, quod minimum eſt hilum, id enim minimum eſt in veſtimento.

Pannus Græcus, vbi ea facit, pannuelium, dictum à panno, & voluendo filo.

Tunica, à tuendo corpore, tunica vt induca.

Toga, à tegendo.

Cinctus & cingulum, à cingendo: alterum viris, alterum mulieribus attributum.

Arma, ab arcendo, ꝙ his arcemus hoſtem.

Parma, quòd à medio in omnes partes par.

Conum, ꝙ cogitur in acumen verſus.

Haſta, quòd aſtans ſolet fieri.

Iaculum, quòd vt iaciatur fit,

Tragula, à traijciendo.

Scutum, à ſectura, vt ſecutum, * quòd feminute conctum ſit tabellis.

Vmbones, aut à Græco, vel ꝙ ambones.

Gladius c in g commutato, à clade, ꝙ fit ad hoſtium cladem: gladiũ ſimiliter ab homine.

Pilum, quòd hoſtem feriret, vt perilum.

Lorica, ꝙ è loris de corio crudo pectoralia faciebãt, postea succuderũt Galli è ferro sub id vocabulum, ex annulis ferream tunicam.

Balteum, quòd cingulum è corio habebãt, bullatum balteum dictum.

Ocrea, quòd opponebatur ob crus.

Galea, à galero, quòd multi vsi antiqui.

Tubæ, à tubis, quos nunc ita appellant tubicines sacrorum, id est sacri tubicines tubi vocantur.

Cornua, quòd ea quæ iam sunt ex ære, tũc fiebant ex bubulo cornu.

Vallum, quòd ea varicari nemo posset: vel ꝙ singula vbi extrema bacilla forcillata habent figuram literæ, V.

Cerui à similitudine cornuum cerui. Item reliqua fere ab similitudine, vt vineæ, testudo, aries.

Mẽsam escariam Cibila appellabãt. ea erat quadrata, vt etiam nunc in castris est à cibo cibilla dicta, postea rotunda facta. & ꝙ à nobis media, & à Græcis μέσα mẽsa dici potest, nisi etiam ꝙ ponebant pleraq; in cibo mẽsa.

Trulla, à similitudine truæ, quæ quod magna & hæc pusilla, vt troulla. hinc Græci trullam. Trullæ, quæ è culina in lauatrinam aquam fundunt.

Trua, quòd trauolat ea aqua, ab eodem est appellatum * Truellum. Simile enim figura, nisi quod latius est, quòd concipit aquam, & quòd manubrium cauum non est, nisi vina-

ria trulla acceſſit.

Matellio, à matula dictus. & dictus, poſt-eaquam longius à figura matulæ diſceſſit. Et ab aqua aqualis dictus.

Vas aquarium vocant futum, quòd in triclinio allatam aquam infundebant, quò poſtea acceſſit magnus cum Græco nomine, & cum Latino nomine Græca figura barbatos.

Peluis, pede lauis, à pedum lauatione.

Candelabrum, à candela. Ex his enim funiculi ardentes figebantur.

Lucerna poſt inuenta, quæ dicta à luce, aut id quod vocant Græci λύχνον.

Vaſa immenſa eſcaria, vbi pultem, aut iurulenti quid ponebant, à capiendo catinum nominauerunt, niſi quod Siculi dicunt κάτινον, vbi aſſa ponebant.

Magidam autem aut langulam, alterum à magnitudine, alterũ ab latitudine finxerunt.

Patinas à patulo dixerunt, vt puſillas, quòd his libarent cœnam patellas.

Triplia, & caniſtra, quæ putant eſſe Latina, & ſũt Gręca. Tripulon enim & canaſtron de Græca. Reliqua, (quòd aperta ſint) vnde ſint relinquo.

Menſa vinaria rotunda, nominabatur Cilibantum, vt etiam nunc in caſtris. id videtur declinatum à Græco ciliceo, à poculo cilice, id eſt calice, à quo illa capit. & minores capulæ, à capiendo, ꝙ anſatæ, vt prehendi poſſint, id eſt capi. Harum figuras in vaſis ſacris, li-

gneas ac fictiles, antiquas etiam nunc videmus. Praeterea in poculis erant paterae, eo qꝑ pateant. Latine ita dictae. Hisce etiam nunc in publico conuiuio, antiquitatis retinendae causa cum magistri fiunt potio circunfertur. & in sacrificando deis, hoc poculo magistratus dat deo vinum.

Pocula, à potatione, vnde potatio, & etiam poma, quòd haec poscunt potum, quòd πότος potio Graece origo potionis.

Aqua, quòd aequa summa.

Fons, vnde funditur è terra aqua viua, vt fistula aquae, fusus aquae, vas vinariũ grandius.

Sinum, à sinu, qꝑ sinum maiorem cauationem quàm pocula habeant.

Item dicta depesta etiam nũc in diebus sacris, Sabinis vasa vinaria in mensa deorum sunt posita. Apud antiquos scriptores Graecos, inueni appellari poculi genus depestam. Quare vel inde radices in agrum Sabinum & Romanum sunt profectae, qꝑ vinum dabant, vt minutatim funderent, à guttis guttum appellarunt. Quod sumebant minutatim, à sumendo Simpulum nominauere. In huiusce locum in conuiuijs è Graecia successit Epichysis, & Cyathus, in sacrificijs remansit guttus & simpulum.

Depesta

Guttus.

Simpulum.

Altera vinaria mensa erat lapidea, quadrata, oblonga, vna columella vocabatur Cartibulum. Haec in aedibus ad compluuiũ apud multos me puero ponebatur, & in ea & cum

ea,ænea vasa,à gerendo Cartibum,vnde Cartibulum post dictum.

Præterea erat tertium genus mensæ,& quadratæ vasorum, vocatur vrnarium, quòd vrnas cum aqua positas, ibi potissimum habebant in culina. Ab eo etiam nūc ante balneū, locus vbi poni solebant, vrnarium vocatur.

Vrnariū

Vrnæ dictæ,quòd vrinant in aqua haurienda,vt vrinator.

Vrinare, est mergi in aquam.

Imburum,fictum ab vrbo,ꝙ ita flexum, vt redeat sursum versus,vt in aratro,ꝙ est aruū.

Calix,à caldo,quòd in eo calda puls apponebatur, & caldum eo bibebant.

Vas vbi cibum coquebant,ab eo cacabum appellarunt.

Veru, à versando.

A sedendo, sedes, sedile, sedum, sellæ, seliquastrum. Deinde ab his subsellium vt subsipere,quod non plana sapit:sic quòd non plana erat sella,subsellium. Vbi in eiusmodi duo Bisellium dictum.

subselliū

Bisselliū.

Arca,ꝙ arcebantur fures ab ea clausa.

Armarium & armamentariū,ab eadem origine,sed declinata aliter.

Mundus muliebris dictus,à munditia ornatus, quasi ab ore natus. Hinc enim maxime sumitur quod eam deceat. Itaque ob id paratur speculum.

Calamistrum quòd calfactum in cinere capillus ornatur. Qui ea ministrabat,à cinere,

cinerarius est appellatus. Cinerarius.

Discerniculum quo discernitur capillus.

Pecten, q per eum explicatur capillus.

Speculum, à spiciẽdo, eo quòd ibi aspectãt.

Vestis, à velis, vel ab eo quòd vellus lanæ tonsa, vniuersæ ouis id dictum quòd vellebant, lanam ex lana facta.

Quòd capillum cõtineret, dictum à rete reticulum.

Rete, à ratitudine.

Item testa fasciola, qua capillum in capite colligarent.

Dictum capital à capite, quod sacerdotulæ in capite etiam nunc solent habere.

Sicrica, à ritu, quòd Romano ritu, sacrificiũ fœminæ cum faciunt capita velant.

Mitra & reliqua ferè in capite postea addita, cum vocabulis Græcis.

¶Prius de indutu, aut amictu quæ sunt tangam.

CApitium ab eo quod capit pectus, id est vt antiqui dicebant, indutui comprehendit: alterum quod subtus, à quo subucula: alterum quod supra à quo supparus. Nisi quòd id dicunt Osce alterius generis. Item duo, vnum quod foris ac palam, Palla, alterũ quod intus, à quo intusium, id quod Plautus dicit: Intusiatam, patagiatam, caltulam, ac crocotulam. Multa post luxuria attulit: quorum vocabula apparent esse Græca, vt

Subucl'a

Suppar⁹

Intusiũ.

Asbyston amictus, dictum quòd abiectum,

id eſt circumlectum, à quo etiam quòd veſtes ſe inuoluūt circumiectum appellant, & quòd amictui habēt purpuram circum, vocant circūmtextum, antiquiſſimi amictui.

Ricinium, id quod eo vtebātur duplici, ab eo quod dimidiam partem retrorſum iaciebant, à reijciendo recinium dictum.

Hinc quod facta duo ſimplicia paria, parilia primo dicta. recluſum propter leuitatē, parapechia, chlamydes, ſic multa Græca. læna, quòd de lana. Multa duarum etiam togarum inſtar, vt antiquiſſimum mulierum ricinium, ſic hoc duplex virorum.

Inſtrumenta ruſtica, quæ ſerendi, aut colendi fructus cauſa facta.

SArculum, à ſerendo ac ſariendo.

Ligo, quòd eo propter latitudinem, quòd ſub terra facilius legitur.

Pala, à pangendo, g in l quòd fuit.

Rutrum, ruitum à ruendo.

Aratrum, quòd aruit terram eius ferrum.

Vomer, quòd vomit eo plus terram.

Dens, quòd eo mordetur terra.

Stiua. Manicula. Supra id regula quæ ſtat, ſtiua à ſtando. & in ea trāſuerſa regula, manicula, quòd manu bubulci tenetur, qui quaſi eſt temo inter boues.

Bura, à bubus: alij hoc à curuo curuum appellant, ſub iugo medio, conum, quod bura extrema appellatur, vocatur couum à cauo.

Iugum & iumentum à iunctu.

Irpices, regula cum pluribus dentibus, quam

item vt plauſtrum boues trahunt,vt eruant, quæ in terra ſunt.Sirpices poſtea, s detrita à quibuſdam dicti.

Raſtelli, vt irpices ſerræ leues, ita qua homo in pratis, per fœniſecia eo feſtucas abradit,qui ab raſu raſtelli dicti.

Raſtri,quibus dentalibus penitus eradunt terram, atq; eruunt,à quo rutubatri dicti.

Falces,à farre,litera cõmutata.Hæ in Campania Seculæ à ſecando,à quadam ſimilitudine. Harum aliæ & quòd apertum, vnde falces fœnariæ,& adoreæ: & quod non apertũ, vnde lumariæ falces & ſirpiculæ.

Lumariæ ſunt quibus ſecant lumecta,cum in agris ſerpunt ſpinæ, quas quòd à terra agricolæ ſoluunt, id eſt lunt lumecta.

Falces ſirpiculæ, vocatæ à ſirpando, id eſt ab alligando. Sic ſirpicea dolia, quaſſa, cum alligata his dicta vtuntur in vinea,ab alligando faſces,inciſos fuſtes. Faculas has phancillas Chermoneſice dicunt faſces.

Sirpicea Dolia.

Pilum,quòd eo far pinſunt,à quo vbi id fit dictum piſtrinum r & s inter ſe ſæpe locum commutant.Inde poſt in vrbe Lucilli piſtrina,& piſtrix.

Piſtrinũ

Trapetes molæ oleariæ vocantur.

Trapetes à terendo(niſi Græcum eſt)vt molæ à molendo.Harum enim motu eò coniecta moliuntur.

Molæ.

Vallum,à volatu, quòd cum id iactant volant inde leuia.

Ventilabrũ,quod vẽtilatur in aere frumentum,quibus comportantur fructus,ac necessariæ res de ijs.

Fiscina, à ferendo dicta.

Corbes,ab eo quòd spicas,aliúdve quid cortuebant.Hinc minores corbulæ dictæ.

¶De his quæ iumenta ducunt.

TRagula,ab eo quod trahitur per terram. Sirpea,quæ virgis sirpatur; id est colligãdo implicatur,in qua stercus,aliúdve quid vehitur.

Vehiculum,in quo faba,aliúdve quid vehitur, quod est ex viminibus.& quod eo vehitur,vehiculum dictum est.Ab alijs dictum arcera, quæ etiam in duodecim tabulis appellatur:quòd ex tabulis vehiculum erat factum, vt arca arcera dictum.

Arcera.

Plaustrum, ab eo, quod non vt in his quæ supra dixi,sed ex omni parte palàm est,quæ in eo vehuntur,quod perlucet,vt lapides,asseres,tignum.

Ædificia nominata aperte,vt multa: ab ædibus,& faciendo,maxime ædificium.& Oppidum,ab ope dictũ,quod munitur opis causa,vbi sint,& quod opus est ad vitam gerendam, vbi agebant tuto oppida, quod operi muniebant.

Oppidũ

Mœnia,ꝙ munitius essent:quòd exaggerabant aggeres dicti,& quod ager contineret.

Murum quòd muniendi causa portabatur munus,quòd sepiebant oppidum,è quo mu-

nere murus. Eius summa pinnæ, ab his quas insigniti milites habere in galeis solent, & in gladiatoribus Samnites.

Turres, à toruis, quòd hæ prospiciunt ante alios. Quia viam relinquebant in muro, quòd in oppidum portarent portas. Oppida condebant in Latio, Hetrusco ritu multa, id est iunctis bubus, tauro, & vacca, interiore aratro circumagebant sulcum. Hoc faciebāt religionis causa die auspicato, vt fossa, & muro essent munita. Terram vnde exscalpserāt fossam vocabant, & introrsum factū murum. Postea quod fiebat orbis vrbs. Principium quod erat post murum pomærium dictum, ejusque auspicia vrbana finiuntur. Cippi pomærij stāt, & circum aræ quædam, & circum Romam. Quare & oppida quæ prius erant circumducta, aratro ab orbe, & vruo vrbes: & ideo coloniæ nostrę omnes in literis antiquis scribuntur vrbes, quod item conditæ, vt Roma: & ideo coloniæ & vrbes conduntur, quòd intra pomærium ponuntur. Oppidum quod primum conditum in Latio stirpis Romanæ Lauinium. Nam ibi dij pœnates nostri. Hoc à Latini filia, quæ coniuncta Æneæ Lauinia appellata. Hinc post triginta annos, oppidum alterum cōditur Alba, id ab sue alba nominatum. Hæc è naui Æneæ cum venisset Lauinium, triginta parit porcos. Ex hoc prodigio post Lauinium conditum annis triginta. Hæc vrbs facta propter colorem suis, &

Alba.

loci naturam, Alba longa dicta. Hinc mater Romuli Rhea. ex hac Romulus, hinc Roma. In oppido vici à via, quòd dextra parte viæ sunt ædificia.

Fundulæ, à fundo, quòd exitum nõ habet, ac peruium non est.

Angiportum, & id angustum, ab angẽdo & portu. Quo conferrent suas controuersias, & quæ vendere vellent. quò ferrent forum appellarunt. Vbi quod generatim additum ab eo cognomen, vt Boarium forum.

Forum.

Forum olitorium hoc erat antiquum macellum, vbi olerum copia, ea loca etiam nunc Lacedęmonij vocant macellum: Sed Iones ostia hortorum, Macellotas hortorũ, & castelli macelli. Secundum Tyberim ad Iunium forum piscarium vocant. Ideo ait Plautus. Apud piscarium, vbi variæ res ad corneta.

Forũ piscarium

Forum Cupedinis, à cupedio, quod multi forum Cupidinis, à cupiditate. Hæc omnia postquam contracta in vnum locum, quæ ad victum pertinebãt, & ædificatus locus appellatum macellum, vt quidam scribunt, quòd ibi fuerit hortus: alij quòd ibi domus fuerit, cui cognomen fuit Macellus, quæ ibi publice sit diruta, è qua ædificatum hoc, quod vocetur ab eo macellum in foro.

Lacum Curtium, à Curtio dictum constat: de eo triceps historia. Nam & Porcilius non idem prodidit, quod Piso. nec quod is Cornelius Stilo secutus. A porcilio delatum in eo

loco dehiſſe terrã, & id ex S. con. haruſpices relatũ eſſe reſponſum deũ Manium * Poſtulionem poſtulare, id eſt ciuem fortiſſimũ eodem mitti: cũ quendam Curtium virum fortem armatum aſcendiſſe in equum, & à concordia verſum, cum equo, in eum præcipitatum: eo facto, locum coiſſe, atq; eius corpus diuinitus humaſſe, & reliquiſſe genti ſuæ monimentum. Piſo in annalibus ſcribit, Sabino bello, quod fuit Romulo, & Tatio, virum fortiſſimum Metium Curtium Sabinum, cũ Romulus, cum ſuis ex ſuperiore parte, impreſſionem feciſſet, Curtius in locum paluſtrem, qui tum fuit in foro, ante, quàm cloacæ ſint factæ, ſeceſſiſſe, atq; ad ſuos in capitolium recepiſſe: ab eo Lacum inueniſſe nomen. Cornelius, & * Luceius ſcribunt eum locum eſſe fulguratum, & ex ſenatuſconſulto ſeptum eſſe, idq; factum eſſe à Curtio conſule, cui Marcus Genutius fuit collega, Curtiũ appellatũ.

Arx, ab arcendo, q; is locus munitiſſimus vrbis, à quo facillime poſſit hoſtis prohiberi.

Carcer, à coercendo, quòd exire prohibentur. In hoc pars quæ ſub terra, Tullianũ: ideo quòd additum à Tullio rege, quòd Syracuſis vbi hac de cauſa cuſtodiuntur, vocantur Latomiæ, & de Latomia tranſlatum, quòd hic quoque in eo loco, lapidicinæ fuerunt. In eo Laurentum, ab eo quòd ibi ſepultus eſt Tatius rex, qui à Laurentibus interfectus eſt, ab ſylua laurea, quòd ea ibi exciſa, & ædificatus

Tullianum.

Latomiæ

Laurentum.

vicus,vt inter sacram viam,& macellũ editũ.

Corneta, quæ abscissæ loco corni reliquerunt nomen,vt esculetum ab esculo dictum, & Fagutal à fagu:vnde etiam Iouis fagutalis, quod ibi sacellum.

Circus maxim9

Armilustrum,ab ambitu lustri,locus idem. circus maximus dictus,quòd circum spectaculis ædificatus,ibi ludi fiũt,& ꝙ ibi circum metas fertur pompa,& equi currunt. Itaque dictum in cornicula millies aduẽtu,quem circumeunt ludentes:Quid cessamus ludos facere? Circus noster ecce adest. In circo primo, vnde mittuntur equi,nũc dicuntur carceres. Næuius oppidum appellat.

Carceres dicti,quòd coercentur equi,ne inde exeant ante, quàm magistratus signũ misit.Quod à muris patrem pinnis turrib9,qui carceres olim fuerunt scripsit poeta: Dictator, vbi currum insid't peruehitur vsque ad oppidum.

Intimus circus ad murũ vocatum,vt Porcilius aiebat ab vrceis, ꝙ is locus esset inter figulos: alij esse dicũt à murteto declinatum, quòd ibi id fuerit, cuius vestigium manet,ꝙ ibi est sacellũ, etiam tunc Murtatæ Veneris.

Circus flamini9

Item simili de causa Circus flaminius dicitur, qui ædificatus est circũ flaminium campum, & quòd ibi quoqȝ ludis Tauricis equi circum metas currunt.

Comitium,ab eo, quod coibãt eò comitijs curiatis & litium causæ.

Curiæ duorum generum. Nam & vbi curarent sacerdotes res diuinas, vt curiæ veteres: & vbi senatus humanas: vt curia Hostilia, quod primus ędificauit Hostilius rex sub veteribus.

Curia hostilia.

Ante hanc rostra, cuius id vocabulũ ex hostibus capta, fixa sunt rostra.

Rostra.

Dextra, è comitio locus substructus, vbi nationum subsisterẽt legati qui ad senatum essent missi. Is græcostasis appellatur. Senaculum, supra græcostasin vbi ædis Concordiæ, & basilica Opimia.

Græcostasis.

Senaculũ vocatũ, vbi senatus, aut vbi seniores cõsisterent, dictũ γερουσία apud Græcos.

Lautulæ, à lauando, quod ibi ad Ianum geminum aquæ calidæ fuerunt. Ab his palus fuit in minori Velabro. à quo, quòd ibi vehebantur lintribus Velabrũ, vt illud maius, de quo supra dictum est.

Æquimelium, quod æquata Melij domus publice, quod regnum occupare voluit. Is locus ad busta Gallica, quòd Roma recuperata Gallorum ossa, qui possederũt vrbem ibi coacervata & consepta.

Locus qui vocatur Doliola ad cloacam maximam, vbi non licet despuere à doliolis sub terra. Eorum duæ traditæ historiæ, quòd alij inesse aiunt ossa cadauerum: alij Numæ Pompilij religiosa quædã, post mortẽ eius infossa.

Argiletum, sunt qui scripserunt ab Argo, seu quòd is huc venit, ibique sepultus sit: alij ab argilla, quod ibi id genus terræ sit.

Cliuus publicus, ab ędibus plebei publicis, quæ eum publice ædificarit. Simili de causa Publius, & Costonius, quo ab his viris dicuntur ædificati.

Cliuus proximus ad florales vsus, versus capitolium vetus, ꝙ ibi sacellum Iouis, Iunonis Mineruæ. & id antiquius, quàm ædis quæ in capitolio facta.

Ab exquilijs vicus Africus, ꝙ ibi obsides ex Africa, bello Punico, dicuntur custoditi.

Vicus Cyprius, à Cypro, ꝙ ibi Sabini ciues additi consederunt, qui à bono omine id appellarunt. Nam cyprum Sabine bonum.

Cyprũ.

Prope hunc Vicus sceleratus, dictus à Tullia Tarquinij superbi vxore, ꝙ ibi cum iaceret pater occisus, supra eum carpentum mulio, vt inijceret, iussit: & quoniã vicus constat ex domibus, nũc eorum vocabula videamus.

Domus, Græcum: & ideo est ædibus sacris ante cællam, vbi sedes dei sunt. Græci dicũt πρόδομον.

Ædis, ab aditu, ꝙ plano pede adibant. Itaq; ex ædib⁹ afferri inductiuo funere præco etiã eos dicit, qui è taberius afferuntur, & omnes incensu villas inde dicamus ædes.

Cauum ædium dictum, qui locus tectus intra parietes relinquebatur, quod post πίσοδον patulus, qui esset ad cõmunem omniũ vsum. In hoc locus si nullus relictus erat, sub diuo qui esset, dicebatur testudo, à testudinis similitudine, vt est in prætorio, & castris. Si reli

Testudo

ctum erat in medio, vt lucem caperent deorsum, quo impluebat, impluuium dictum. Sursum, quâ compluebat, Compluuium, vtrunque à pluuia.

Impluuium. Cōpluuium.

Thuscanicum dictū à Thuscis, posteaquam illorum cauum ædium simulare cœperunt.

Atrium, appellatū ab Atriatibus Thuscis. Illinc enim exemplum sumptum. Circum cauum ædium, erat vniuscuiusque rei vtilitatis causa parietibus dissepta: vbi quod cōditum esse volebant, à cælando cællam appellarūt: Penariam, vbi penus. Vbi cubabant, cubiculum: vbi cœnabant, cœnaculum vocitabant. Vt etiam nunc Lanuuij apud ædem Iunonis & in cætero Latio, ac Phalerijs & Cordubę dicuntur. Posteaquam, in superiore parte cœnitare cœperunt, superioris domus vniuersâ cœnacula dicta. Posteaquam vbi cœnabant, plura facere cœperunt, vt in castris. Ab hyeme hyberna. Hybernū domus vocarūt cōtrarie.

Hic multum deest.

Ligonem Portius dessignat, cum de Ennio scribēs dicit eum coluisse Tutilinæ loca.

Sequitur porta Næuia, quod in nemoribus næuijs, etenim loca vbi ea sic dicta.

Deinde porta Raudufcula, quod ærata fuit. æs raudus dictum, ex eo in veteribus, in mancucipijs scriptum: Raudusculo libram ferito.

Lauernalis, ab ara Lauernæ, ꝙ ibi ara eius. Præterea intra muros video portas dici in palatio Mutionis à mugitu, quòd ea pecus in bucitatum antiquum oppidum exigebant.

Alteram Romanulam, quæ est dicta à Roma, quę habet gradus in noualia ad Volupię sacellum.

Tertia est Ianualis, dicta à Iano, & ideo ibi positum Iani signũ, & ius institutum à Pompilio, vt scribit in annalibus Piso, vt sit aperta semper, nisi cũ bellum sit. Nusquam enim traditum est memoriæ Pompilio rege fuisse apertã: & post, Manilio cõsule, bello Carthaginẽsi primo cõfecto, & eodẽ anno apertam.

¶Super lectulis origines quas aduerti hæc.

LEctica, ꝙ legebant: vnde iam facerẽt stramenta atq; herbam, vt etiam nunc fit in castris. Lecticas ne essent in terras sublimes in his ponebant: nisi ab eo quòd Græci antiqui dicebant lectrum lectum potius, quàm lecticam inuoluebãt. Quod ferè stramẽta erãt è segete, * segestria appellant, vt etiam nunc in castris, nisi à Græcis σέγαστρον. Nam vbi lectus mortui fertur, dicebant feretrum nostri, Græci φέρετρον. Posteaquam transierunt ad culcitras, ꝙ in ea sagus aut tomentum, aliúdve quid calcabant, ab inculcando culcitra dicta. ac quicquid insternebãt, à sternendo stragulum appellabant.

Puluinar, vel à plumis, vel à pellulis decli-

narunt. Quibus operiebantur, operimenta, & pallia opercula dixerunt. In his multa peregrina, vt ſagum, Reno, galli quid Gaunacũma eius ſagum, & amphimalon Græca: contra Latinum Torale, ꝙ ante torum, & Torus à toruo, ꝙ is in promptu, ab hac ſimilitudine toruinus in mulieris capite ornatus. Quia ſimplici ſcanſione ſcandebant in lectum non altum, ſcabellũ, in altiorem ſcamnũ: duplicata ſcanſio gradus dicitur, quod geritur in inferiore ſuperiorem. Gręca ſunt periſtromata, & peripetaſmata. Sic aliquid item cõuiuij cauſa.

¶Ibi multa pecuniæ ſignata vocabula ſunt, æris & argenti hæc.

AS, ab ære.

Dupondius, à duobus põderibus: quòd vnum põdus aſſipondium dicebatur. id ideo quòd as erat libræ pondus: deinde ab numero reliquum dictum vſque ad centuſſis vt as à ſingulari numero.

Aſſipondium.

Ab trib⁹ aſſibus Triſſis, & ſic proportione vſq; ad nonuſſis. In denario numero hoc mutat, quod primũ eſt, ab decem aſſibus Decuſſis: Secundum, à duobus decuſſibus biceſſis, quod dici ſolũ à duobus biceſſis. Reliqua conueniunt quod eſt, vt triceſſis proportione vſque ab centuſſis, quo maius æris vocabulum non eſt. Nam ducẽti in proportione cum dicuntur non magis aſſes, quàm denarij aliæ've res ſignificantur.

Æris minima pars Sextula, ꝙ ſexta pars

vnciæ.

Semuncia, ꝙ dimidia pars vnciæ.

Se, valet dimidium, vt in ſelibra & ſemodio.

Vncia, ab vno.

Sextans, ab eo quòd ſexta pars aſſis, vt Quadrans, quòd quarta. & Triens, tertia pars.

Semis, quòd ſemis, id eſt dimidium aſſis, vt ſupra dictum eſt.

Septunx, à ſeptem & vncia concluſum. Reliqua obſcura, ꝙ à diminutione, & ea quæ diminuuntur ita ſunt, vt extremas ſyllabas habeāt, vt à decem vna dempta vncia. Deunx.

Dextans, dempto ſextante.

Dodrans, dempto quadrante.

Bes, vt olim des, dempto triente.

¶In argento numi, id à Siculis.

DEnarij quòd denos æris valebant. Quinarij quòd quinos.

Seſtertius, ꝙ ſemiſtertius. Dipōdium enim & ſemis, antiquus ſeſtertius eſt, & veteris conſuetudinis, vt retro ære dicerentur, ita vt ſemis tertius, quartus ſemis pronunciarent, ab ſemis tertius dictus.

¶Numi denarij decuma.

LIbella, ꝙ libram pondo as valebat, & erat ex argento parua.

Sembella, quòd ſit libellæ dimidium, quòd ſemis aſſis.

Teruncius, de tribus vncijs, quod libellæ valet quarta pars. ſic quadrans aſſis eadem pecunia vocabulum mutat. Nam poteſt item

dici dos,arrabo,merces, corollarium.

Dos, si nuptiarum causa data, hæc Græce Δωτήνη,ita enim hoc Siculi.ab eodē donum, Nam Græce Δῶρον,& vt alij Δόμα,& vt Attici Δόσιν.

Arrabo,sic dicta,vt reliquum reddatur hoc verbum à Græco*ἄῤῥαβον.

Reliquum ex eo quod debitum reliquum.

Damnum,à demptione,cum minus re factum,quàm quanti constat.

Lucrum,à luendo, si amplius quàm vt exsoluerit quanti esset cœptum.

Detrimentum,à detritu,q̄ ea quæ trita minoris precij. Ab eadem mente intertrimentum,ab eo quod duo quæ inter se trita & deminuta,à quo etiam*intertrigo dicta.

Multa,à pecunia quę à magistratu dicta,vt exigi possit ob peccatū quod singulæ dicuntur appellatæ eæ,multas, quod olim vnū dicebant multæ. Itaque cum dolium, aut Culleum vnum addunt rustici,prima vrna addita dicunt etiam nunc.

Pœna,à puniēdo,vel à ponendo,aut quòd peccatum sequitur post pretium, quod æstimationis,emptionis've causa constituitur,dictum à peritis,q̄ hi solum possunt facere recte,id si quid datum pro opera aut opere.

Merces, à merendo, q̄ manufactum erat, & datum pro eo Manupretium, à manibus & pretio.

Corollarium si additum prȩterquam quod

debitum eius vocabulum fictum à corollis, quòd hę cum placuerant actores, in scæna dari solitæ.

Præda, est ab hostibus capta, quòd manu parta, vt parida præda.

Præmium, à præda, quòd ob recte quid factum concessum.

Si datur quod reddatur, Mutuum, quod Siculi meton. Ita scribit Sophron, meton anthymo. & munus, ꝙ mutuo animo qui sunt, dant officij causa. Alterum munus, muniendi causa imperatū, à quo etiam municipes, qui vnà munus fungi debent dicti.

Municipes.

Si his ea pecunia quæ in iudicium venit in litibus.

Sacramētum, à sacro qui petebat, & qui infitiabatur de alijs rebus, vtriꝗ quingētos æris ad pontem deponebant. De alijs rebus item certo alio legitimo numero assum. Qui iudicio vicerat, suum sacramentum à sacro auferebat: victi, ad ærarium redibant.

Tributum, dictum à tribubus, ꝙ ea pecunia, quæ à populo imperata erat, tributim à singulis pro portione census exigebatur. Ab hoc, ea quæ assignata erat attributum dictū. Ab eo quoq;, quibus attributa erat pecunia, vt militi reddant, Tribuni ærarij dicti.

Attributum. Tribuni ærarij.

Id quod attributum erat, æs militare. Hoc est quod ait Plautus: Cædit miles, æs petit, & hinc dicuntur milites ærarij ab ære, quòd stipendia facerent.

Milites ærarij.

Hoc ipſum ſtipendium, à ſtipe dictũ, quòd æs quoque ſtipem dicebant. Nam quòd aſſes li bræ pondo erant, qui acceperant maiorẽ nu merũ, non in arca ponebãt, ſed in aliqua ſella ſtipabant, id eſt componebãt, quo minus loci occuparet, à ſtipãdo ſtipem dicere cœperũt.

Stipo, ab ςάβαν fortaſſe Græco verbo. Id apparet, quòd vt alias tum inſtitutũ etiã nũc dijs cũ theſauris aſſes dant, ſtipem dicunt, & qui pecuniam alligat, ſtipulari, & reſtipulari.

Milites ſtipẽdij ideo quod eã ſtipem pẽdebãt. Ab eo Ennius ſcribit. Pœni ſtipẽdia pendũt.

Ab eodẽ ære impendendo Diſpenſator, & in tabulis ſcribimus Expẽſum, & prima pen ſio. Et ſic aut ſecũda, aut quæ alia: & Diſpen diũ ideo, quòd in diſpẽdẽdo ſolet minus fieri. Diſpen dium.

Compendium, quòd cum compẽditur vna ſit. à quo vſura quòd in ſorte accedebat, im pendium appellatum: quæ cum accederet ad ſortem, vſu Vſura dicta, vt ſors, quòd ſuum fit ſorte. Impen dium.

Per trutinam ſolui ſolitum veſtigiũ etiam nunc manet in æde Saturni, quod ea iam nunc, & propter penſuram, trutinã habet poſitam.

Ab ære, ærarium appellatum.

Ad vocabula quæ pertinere ſumus rati ea quæ ad loca, & ea quæ in locis ſunt, ſatis ar bitror dicta, quod neque parum multa ſunt aper ta, neque ſi amplius velimus, volumen patie tur. Quare in proximo vt in primo libro di xi, quod ſequitur, de temporibus dicam.

MARCI TERENTII VARRONIS DE LINGVA LATINA, ET VERBORVM origine, ad Ciceronem liber quintus.

ORIGINES VERBORŨ quæ ſunt locorum, & ea quæ in his in priore libro ſcripſi in hoc dicam de vocabulis temporũ, & earum rerum quæ in agendo fiunt, aut dicũtur cum tempore aliquo, vt ſedetur, ambulatur, loquitur. Atq; ſi qua erunt ex diuerſo genere adiuncta, potius cognationi verborum, quàm auditori calumnianti geremus mortem. Huius rei author ſatis mihi Chryſippus, aut Antipater, & illi in quibus, & ſi non tantum acuminis, at plus literarum, in quo eſt Ariſtophanes & Apollodorus, qui omnes verba ex verbis ita declinari ſcribunt, vt verba literas alia aſſumant, alia mutent, alia cõmutent, vt fit in turdo & turdario, turdelitio. Sic declinantes Gręci noſtra nomina dicunt Lucienũ λουκιανὸν, & Quintum κοίντον, & ἀρίσαρχον illi, nos Ariſtarchũ, & Δίωνα Dionen: ſicut inquam conſuetudo noſtra multa declinauit, vt ab ſolo, ſolum: ab libero, libera: ab Laſibus, Lares, quæ obruta vetuſtate, vt potero eruere conabor.

¶Dicemus primo de temporibus, quàm quæ per ea fiunt. Sed ita vt ante de natura eorum. Ea enim dux fuit ad vocabula imponenda homini.

TEmpus esse dicunt interuallum mūdi, & motus. Id diuisum in partes aliquot, maxime ab Solis & Lunæ cursu. Itaq; ab eorum tenore temperato, tempus dictum, vnde tempestiua, & à motu eorum qui toto cælo coniunctus mundus deo.

Motus, casu venit, quo tempus id ab hoc deo dies appellatur. Dies.

Meridies, ab eo quòd medius dies. D. antiqui non R. in hoc loco dicebant, vt Præneste incisum in solario vidi.

Solarium dicunt id, in quo horę in Sole inspiciebantur, quod Cornelius in Basilica Æmilia, & Fuluia inumbrauit.

Diei principium mane, q tum manat dies ab oriente: nisi potius, quòd bonum antiqui dicebant manum, ad cuiusmodi religionem Græci quoque cum lumen affertur solent dicere: φῶς ἀγαθόν. Mane.

Suprema, summum diei, id à supremo. hoc tempus duodecim tabulæ dicūt occasum esse Solis: sed postea lex prætoria id quoq; tempus iubet esse supremum, quo prætor in comitio supremam pronunciauit populo.

Secundum hoc dicitur crepusculum à crepo. id vocabulum sumpserunt à Sabinis. vnde veniūt Crepusci nominati Amiterno, qui

eo tempore erant nati, vt Lucij prima luce in creatione.

Res creperæ. Crepuſculum ſignificat dubium. ab eo res dubiæ dictæ creperæ, quòd crepuſculum dies etiam nunc ſit an iam nox, multis dubium.

Nox, ꝙ (vt Catullus ait) omnia, niſi interueniat Sol, pruina obriguerint, ꝙ nocet nox, niſi ꝙ Græce νύξ. Nox cum ſtella prima exorta, Græci vocant ἕσπερον, noſtri veſperuginem, vt Plautus. Neq; veſperugo, neq; vergiliæ occidunt. id tempus dictũ à Græcis ἑσπέρα, Latine veſper. vt ante Solem ortũ, quod eadem ſtella vocabatur Iubar, quòd iubata. Pacuuius dicit:

Heſper⁹ Veſperugo. Heſpera Veſper. Iubar.

Paſtor exorto iubare,
Noctis decurſo itinere. Ennius.
Aiace: lumen iubárne in cælo cerno?

Intẽpeſta nox. Inter veſperuginem & iubar, dicta nox intempeſta, vt in Bruto Caſſij, quod dicebat Lucretia: Nocte intempeſta noſtram deuenit domum. Intempeſtam Ælius dicebat, cum tempus agendi eſt nullum, quod alij concubium appellarũt, ꝙ fere omnes tũc cubarẽt: alij ab eo ꝙ ſileretur ſilẽtiũ noctis, quod idem Plautus, tempus conticinium. Scribit enim: Videbimus. factum volo, redito conticinio.

cõcubiũ. Silentiũ noctis. Conticinium.

Alter motus Solis eſt: alter cæli, quod mouetur à bruma, ad ſolſtitium.

Dicta bruma, ꝙ breuiſſimus tunc dies eſt.

Solſtitium, ꝙ Sol eo die ſiſtere videtur, aut ꝙ Sol ad nos verſum proximũ eſt ſolſtitium.

Cum venit in medium ſpatium inter bru-mam & ſolſtitiũ, quòd dies æquus ſit ac nox, æquinoctium dictum.

Æquinoctium.

Tempus à bruma ad brumam dum Sol redit, vocatur annus, quod vt paruuli circuli annuli, ſic magni dicebantur Circites anni: vnde annus. huius temporis pars prima hyems, quod tum multi imbres. hinc hybernacula, hybernum, vel quòd tum anima quæ flatur omniũ apparet, ab hiatu hyems.

Annus.

Hyems.

Tempus ſecundum ver, quod tum virere incipiunt virgulta, ac vertere ſe tempus anni, niſi quòd Iones dicunt ver.

Tertium ab æſtu æſtas. Hinc æſtiuum, niſi forte à Græco αἴθεσθαι.

Quartum autumnus ab Sole. Sicut menſis à Lunæ motu dictus, dum ab Sole profecta rurſus redit ad eum Luna, quod Græce olim dicta μήνη. Vnde illorum Menes: ab eo noſtri à menſibus intermenſis dictus, quod putabant inter priores menſes ſeneſcentis extremum diem, & nouam Lunam eſſe diem, quem diligentius Attici ἕνην & νέαν appellarunt, ab eo quòd ea die poteſt videri extrema & prima Luna.

Menſis.

Intermẽſis.

Luſtrum, nominatum tempus quinquennale, à luendo, id eſt ſoluendo, quod quinto quoque anno vectigalia & vltro tributa per cenſores perſoluebantur.

Seculum, ſpatium annorum centum vocarunt, dictum à ſene, quòd longiſſimum ſpa-

tium ſeneſcendorum hominum id putarunt.

Æuum, ab ætate omnium annorum. hinc æuiternum quod factum eſt æternum. Id ait Chryſippus eſſe αἰών.ab eo Plautus:Non omnis ætas ad perdiſcendum eſt ſatis.hinc poetæ æterna templa cæli.

A naturali diſcrimine ciuilia vocabula dies acceſſerunt.

¶Dicam prius qui deorum cauſa, tum qui hominum ſint inſtituti.

*Dies agonales, per quos Rex in regia arietẽ immolat, dicti ab agon,eo quòd interrogatur à principe ciuitatis,& princeps gregis immolatur.

Carmentalia nominantur, quòd ſacratum & feriæ Carmentis.

Lupercalia dicta,ꝙ in lupercali luperci ſacra faciunt.Rex cum ferias menſtruas nonis Februarijs edicit,hunc diem Februatum appellat. Februum Sabini purgamentum,& id in ſacris noſtris verbũ.Nam & Lupercalia Februatio,vt in antiquitatũ libris demonſtraui.

Quirinalia,à Quirino,ꝙ huic deo feriæ,& eorum hominũ qui fornacalibus ſuis non fuerunt feriati.

Feralia,ab inferis & ferendo, quòd ferunt tum epulas ad ſepulchrum,quibus ius ſibi parentare.

Terminalia, ꝙ is dies anni extremus conſtitutus.Duodecimus enim mẽſis fuit Februarius,& cum intercalatur, inferiores quinque

dies, duodecimo demuntur mense.

Equiria, ab equorũ cursu. Eo enim die currunt in campo Martio.

Liberalia dicta, quòd per totum oppidum eo die sedent sacerdotes liberi anus edera coronatæ, cum libis & foculo pro emptore sacrificantes. In libris saliorum, quorum cognomen agonensium, forsitan hic dies ideo appellatur potius agonia.

Quinquatrus, hic dies vnus ab nominis errore obseruatur, proinde vt sint quinque, dictus vt ab Thusculanis. Post diem sextũ idus similiter vocatur sexatrus, & post diem septimũ septimatrus, sic hic quòd erat post diem quintum, idem quinquatrus.

Tubulustrum appellatur, quòd eo die in atrio Suturio, sacrorum tubæ lustrantur.

Megalesia, dicta à Gręcis, ꝙ ex libris Sibyllinis accersita ab Attalo rege Pergami, prope murum Megalesion in templum eius deæ, vnde aduecta Romam.

Fordicidia, à fordis bubus. Bos forda, quæ fert in ventre, quòd ea die publice immolantur boues prægnantes in curijs. Complures à fordis cædendis fordicidia dicta.

Bos forda.

Palilia, dicta à Pale, quòd & feriæ ei deæ fiunt, vt Cerealia, à Cerere.

Vinalia, à vino, hic dies Iouis non Veneris. huius rei cura non leuis in Latio. Nam aliquot locis vindemiæ primum à sacerdotibus publice fiebant, vt Romæ etiam nunc. Nam

flamen dialis auſpicatur vindemiam,& vt iuſſit vinum legere agnam Ioui facit: inter cuius exta cæſa,& proiecta,flamen prorſus vinum legit. In Thuſculanis ſacris eſt ſcriptũ, vinum nouum ne vehatur in vrbẽ,ante quàm vinalia calentur.

Robigalia,dicta ab Robigo ſecundum ſegetes,huic deo ſacrificatur, ne rubigo occupet ſegetes.

Dies Veſtales, vt virgines Veſtales, Veſtæ ſacrificẽt.Quinquatrijs Minuſculæ,dictæ Iuniæ idus, ab ſimilitudine maiorum, quòd tibicines tum feriati per vrbẽ vagantur,& cõueniunt ad ædem Mineruæ.

Dies fortis fortunæ, appellatus ab Seruio Tullo rege,quòd is fanum fortis fortunæ,ſecundum Tyberim,extra vrbem Romam dedicauit.

Iunio menſe,Dies populifugia videtur nominatus,quòd eo die repente tumultu fugerit populus. non multo enim poſt hic dies ꝗ deceſſus Gallorũ ex vrbe,& qui tum ſub vrbe populi,vt Ficuleates,ac Fidenates,& finitimi alij contra nos coniurauerunt. Aliquot huius diei veſtigia fugę in ſacris apparẽt.De quibus rebus antiquitatũ libri plura referũt.

Nonæ Caprotinæ,quòd eo die in Latio Iunoni Caprotinæ mulieres ſacrificãt,& ſub caprifico faciũt,& è caprifico adhibent virgã. Ob hoc toga prætexta data eis.

Apollinaribus ludis,docuit populum.

Neptunalia, à Neptuno. Eius enim dei v i. feriæ.

✱ Funalia, furinæ: quòd ei deæ feriæ publicę dies is, cuius deæ honos apud antiquos. Nam ei sacra instituta annua, & flamen attributus, nunc vix nomen notum paucis.

Portumnalia, dicta à Portumno, cui eo die ædes in portu Tyberino facta, & feriæ institutæ.

Vinalia rustica, dicuntur ante diem xij. Calendas Septembris, quòd tum Veneri dedicata ædes, & orti eius tutelæ adsignātur, ac tum sunt feriati olitores.

Consualia, dicta à Conso, quòd tum feriæ publicæ ei deo, & in circo, ad aram eius ab sacerdotib9 fiunt ludi illi, quibus virgines Sabinæ raptæ.

Volcanalia, à Volcano, quòd ei tum feriæ, & quòd eo die populus pro se in ignem animalia mittit.

Opeconsiua dies, ab dea Opeconsiua, cuius in regia sacrariũ, quod ideo actum, vt eò prę ter virgines Vestales, & sacerdotē publicum introeat nemo. Is cum eat, suffibulum haud habeat scriptũ id dicitur, vt à suffiendo subligaculum.

Vortumnalia, à Vortumno, cui9 ferię tum Octobri mense.

Meditrinalia dies, dictus à medendo, quòd (vt ait Flaccus) flamē Martialis dicebat hoc die solitum vinum nouum & vetus libari, &

deguſtari medicamenti cauſa. Quod facere ſolent etiam nũc multi cum dicant: Nouum vetus vinum bibo: Nouo veteri morbo medeor.

Fontanalia, à fonte, quòd is dies feriæ eius ab eo tum, & in fontes coronas iaciunt, & puteos coronant.

Armiluſtriũ, ab eo quòd in armiluſtrio armati ſacra faciunt, niſi locus potius dictus ab his, ſed quòd de his prius. id ab luendo, aut luſtro, id eſt quòd circumibant ludentes, ancilibus armati.

Saturnalia, dicta ab Saturno, q́ eo die feriæ eius, vt poſt diem tertium Opalia opis.

Angeronalia, ab Angerona, cui ſacrificium fit in curia aculeia, & cuius ferię publicæ Laurentinæ, is dies, quẽ diem quidam in ſcribendo Laurentalia appellant, ab Acca Laurentia nominatus, cui ſacerdotes noſtri publice parent ante ſexto die, qui atra dicitur.

Diem Tarentum, Accas Tarẽtinas. Hoc ſacrificium fit in velabro, quâ in nouam viam exitur, vt aiũt quidam ad ſepulchrum Accæ, vt quod ibi prope faciunt dijs manibus, ſeruilibus ſacerdotes, qui vterq; locus extra vrbem antiquam fuit, non longe à porta Romanula, de qua in priore libro dixi.

Dies ſeptimõtiũ nominatus ab his ſeptem montibus, in queis ſita vrbs eſt.

Feriæ, non populi, ſed mõtanorum modo, vt Paganalia, quæ ſunt alicuius pagi.

¶De ſtatutis diebus dixi,nunc de an-
nalibus dicam.

COmpitalia, dies attributus laribus,vt ali-
bi.ideo vbi viæ competunt,tum in com-
pitis ſacrificatur,quotannis is dies cõcipitur.
Similiter Latinæ feriæ,dies conceptiuus,di
ctus à Latinis populis,quibus ex albano mõ
te ex ſacris carnem petere fuit ius cum Ro-
manis.A quibus Latinis,Latinæ dictæ.

Sementinæ feriæ,dies is,qui à pontificibus
dictus, appellatus à ſemente, quòd ſationis
cauſa ſuſceptæ.

Paganicæ eiuſdem agriculturæ cauſa ſuſce
ptæ, vt haberet in agris omnis pagus. vnde
paganicæ dictæ ſunt.

Præterea feriæ conceptiuæ,quæ non ſunt
annales,vt hæ quæ dicuntur ſine proprio vo
cabulo,aut cum perſpicuo,vt Nouendialis.

¶De his diebus nunc.Iam qui hominum
cauſa conſtituti,videamus.

PRimi dies menſium nominati Calendæ,
ab eo ꝙ his diebus calentur eius menſes.
Nonæ à põtificibus quintanæ an ſeptima-
næ ſint futuræ in capitolio, in curia Calabra
ſic dictæ quinq;.Calo Iuno Nouella.Septem
dictæ. Calo Iuno Nouella.Nonæ appellatæ,
aut quòd ante diem nonũ Idus ſemper , aut
quòd vt nouus annus.

Calendę Ianuariæ,ab nouo Sole appellatæ,
nouus menſis noua Luna Nonis.Eodem die
enim in vrbem ab agris ad regem conuenie-

bat populus. Harum rerum vestigia apparet in sacris nonalibus in arce, quòd tunc ferias primas menstruas, quæ futuræ sint, eo mense rex prædicit populo.

Idus ab eo quòd Thusci itus, vel potius quòd Sabini Idus dicũt dies postridie Calendas, Nonas. Idus appellati atri, quòd per eos dies noui inciperent.

Dies fasti, per quos prætoribus omnia verba sine piaculo liceret fari.

Comitiales dicti, quòd tum vt esset populus, constitutum est ad suffragium ferendum, nisi si quę feriæ cõceptæ essent, propter quas non liceret, vt Compitalia, & Latinæ.

Contrarij horum vocantur dies nefasti, per quos dies nefas fari prætorem: Do, dico, addico. Itaq; non potest agi, necesse est aliquo vti verbo, cum lege quid peragitur. Quod si tum imprudens id verbum emisit, aut quem manumisit, ille nihilominus est liber, sed vitio, vt magistratus. Prætor qui tũ factus est, si imprudẽs fecit, piaculari hostia facta piatur: si prudens dixit, Quintus Mutius ambigebat eum expiari vt impium non posse.

Intercisi dies, sunt per quos mane & vesperi est nefas, medio tempore inter hostiam cæsam & exta proiecta fas. à quo quòd fastum intercedit, intercisi, aut ꝙ intercisum nefas.

Dies qui vocatur sic quãdo rex comitiauit, fassis dictus ab eo, quòd eo die rex sacrificulus dicat ad comitium ad quod tẽpus est ne-

fas, ab eo fas.

Itaq; poſt id tempus lege actum ſæpe dies qui vocatur, quando ſtercus delatum fas ab eo appellatus, quòd eo die, ex æde Veſtæ ſtercus euerritur, & per capitolium cliuum in locum defertur certum.

Allienſis dies, ab allia fluuio dictus. Nam ibi exercitu noſtro fugato, Galli obſederunt Romam.

Quod ad ſingulorum dierum vocabula pertineat, dixi.

Menſium nomina ſunt aperta ferè, ſi à Martio vt antiqui inſtituerũt numeres. Nam primus à Marte. Secũdus, vt Fuluius ſcribit, & Iunius Gracchus, à Venere, quòd ea ſit Aphrodite. Cuius nomen ego antiquis literis (quod nuſquam inueni) magis puto dictum. ꝙ ver omnia aperit, Aprilem. Tertius, à maioribus Maius. Quartus, à iunioribus Iunius. Dehinc quintus Quintilis, & ſic deinceps vſque ad Decembrem à numero.

Martius

Ver.

Maius.

Iunius.

Quintilis.

¶Ad hos qui additi.

Prior, à principe deo Iano Ianuarius appellatus. Poſterior, (vt ijdem dicunt ſcriptores) ab dijs inferis Februarius appellatus, ꝙ tum his parentent. Ego magis arbitror Februariũ à die februato, ꝙ tum februatur populus, id eſt Lupercis nudis luſtratur antiquum oppidum palatinum, gregibus humanis cinctum.

Ianuarius

Februarius.

¶Quod ad temporum vocabula Latina attinet, hactenus ſit ſatis dictum. Nũc

quòd ad eas res attinet, quæ in tem-
pore aliquo fieri animaduerterim, di-
cam. vt hæc sunt. Legiſti, Currens, Lu-
dens.

DE queis duo prædicere volo, quanta ſit multitudo eorum, & quæ ſunt obſcurio-
ra quàm alia, cum verborũ declinantium ge-
nera ſint quatuor. Vnum quod tẽpora adſi-
gnificat, neq; habet caſus, vt lego, leges. Alte-
rum quod caſus habet, neq; tempora adſignĩ
ficat: vt à lego lectio, & lector. Tertiũ, quod
habet vtrunq;, & tempora, & caſus. vt à lego,
legens, lecturus. Quartum quod neutrum ha
bet, vt ab lego, lecte, lectiſſime. Horum ver-
borum ſi primigenia ſunt admitte, vt Coſco
nius ſcribit. Ex eorum declinationib9 verbo-
rũ diſcrimina quingenta millia eſſe poſſunt.
Ideo quia ſingulis verbis primigenij circiter
quingentæ ſpecies declinationis fiunt.

Primigenia dicuntur verba, vt lego, ſcribo,
ſto, ſedeo, & cætera quæ non ſunt ab aliquo
verbo, ſed ſuas habent radices.

Contrà, verba declinata ſunt, quæ ab aliquo
oriũtur, vt à lego, legis, legit, legam: & ſic iti-
dem hinc permulta. Quare ſi quis primoge-
niorum verborũ origines oſtenderit, ſi ea mil
le ſint, quingentûm milliûm ſimplicium ver-
borum cauſas aperuit vnas. In nullis tamen
qui ab his reliqua orta oſtenderit, ſatis dixe-
rit de origine verborum, cum inde nata ſint
innumerabilia. Principio erãt pauca, quæ in-

de nata sunt innumerabilia. A quibus iisdem principijs, antepositis præuerbijs paucis, immanis verborum accedit numerus, quod præuerbijs additis, atque commutatis, aliud atque aliud fit. vt enim cessit, atque recessit, sic accessit & abscessit. Item incessit & excessit; sic successit & decessit & concessit, & processit. Quod si hæc decem solum præuerbia essent: quoniam ab vno verbo declinationum quingenta discrimina fierent, his decemplicatis coniuncto præuerbio, ex vno quinque millia numero efficerentur, ex mille quinquagies centum millia discrimina fieri possunt. Democritus, secutique item alij, qui infinita principia dixerunt, quæ vnde sint non dicunt, sed cuiusmodi sint, faciunt tamen magnum numerum, & ex his quæ constant in mundo ostendunt. Quare si etymologos principia verborum postulet mille, de quibus ratio ab se non poscatur, & reliqua ostendat quod non postulat, tamen immanem verborum expediat numerum.

¶De multitudine quoniam quod satis esset admonui, de obscuritate pauca dicam verborum, quæ tempora consignificant. Ideo locus difficillimus est, quòd neque his ferè societas cum Græca lingua, neque vernacula ea, quorum repertum memoriæ affuerit nostræ, de quibus vt dixi, quæ poterimus incipiam.

HInc primum quod dicitur, ago, actio ab agitatu facta.

Hinc dicimus agit gestū Tragœdus,& agitantur quadrigæ.

Hinc agitur pecus pastum,quà vix agi potest.

Hinc angiportum,quà nil posset agi.

Hinc angulus,quòd in eo locus angustissimus,cuius loci is angulus.

Actionum trium primus agitatus mentis, quòd primum ea quæ sumus acturi cogitare debeamus,deinde tum dicere,ac postremo facere.De his tribus minime putat vulgus esse actionem cogitationem.Tertiū in quo quod facimus id maximum.sed & cum hos agitamus quid & eam rem cogitamus, in mētem agimus,& cum pronunciamus agimus.Itaq; ab eo orator dicitur agere causam.Et augures agere augurium dicuntur,cum in ea plura dicant,quàm faciant.

Cogitare, à cogendo dictum, mens plura in vnum cogit,vnde eligere possit.

Sic è lacte coacto caseus nominatus.

Sic ex hominibus concio dicta, sic coemptio, sic compitum nominatum.

A cogitatione concilium, vnde consilium quòd vt vestimentum apud fullonem cū cogitur consiliari dicitur.

Sic reminisci,cū ea quę tenuit mens ac memoria,cogitando repetuntur.

Hinc etiam cōminisci dictū à con & mente,cum finguntur in mente quæ non sunt.& ab hoc illud quod dicitur reminiscor, cum

commentum pronunciatur.

Ab eadem mente meminisse dictum, & amens quòd à mente sua descendit.

Hinc etiam metuo, mētem quodammodo motā moueo, vel metuisti amouisti, sic quòd frigidus timor est, tremuisti, id est timuisti.

Tremo dictū à similitudine vocis, quæ tūc cum valde timetur apparet. Cū etiam in corpore pili, vt arista in spica hordea, horrent.

Curare, à cura dictum.

Cura, quòd cor vrat.

Curiosus, qui hac præter modum vtitur.

Reuocare, rursus in cor vocare.

Curia, vbi senatus remp. curat. illa & etiam curia dicitur, vbi cura sacrorū publica. ab his Curiones. Curiōes

Volo à volūtate dictum, & à volatu, quòd animus ita est, vt puncto temporis peruolet quò vult.

Libere, à labendo dictum, ꝙ lubrica mens ac prolabitur vt dicebant olim. A libendo, libido, libidinosus, ac Venus Libentina, & Libitina, sic alia.

Metuere, à quodam motu animi, cum id quod malum casurū putat, refugit mens cum vehementius in mouendo, vt * se abeat foras fertur.

Formido, cum pauet, ab eo pauor.

Meminisse, à memoria, cū id quod remansit in mente, in id quod rursus mouetur. quæ à mouendo vt manimoria potest esse dicta.

Itaq; Salij qui cantant Mamuriam veterum, significant memoriam.

Monere, ab eadem, quòd is qui monet, proinde sit ac memoria.

Sic monimenta quæ in sepulchris. Et ideo secundum viam quo prætereuntes admoneant & se fuisse & illos esse mortales. ab eo cætera quæ scripta ac facta memoriæ causa, monimenta dicta.

Mœrere, à marcere, quòd mœrore corpus marcescere dicitur, hinc etiam Macri dicti. Macri.

Lætari, ab eo quòd latius gaudiũ propter magni boni opinionem diffusum. Itaque Terent. ait: Gaudia sua si omnes homines conferãt vnum in locum, tamen mea superet lætitia. Sic cum se habent læta.

Narro, cum alterum facio narrum. A quo narratio per quam cognoscimus rem gestam, quæ pars agendi est ab tacendo. Ac sunt aut cõiuncta cum temporibus, aut ab his earum hoc genus videntur etyma. Narratio

Fatur is, qui primum homo significabilem ore emittit vocem. Ab eo ante quàm ita faciunt pueri dicuntur infantes, cum id faciunt iam fari. cum hoc vocabulorum similitudine vocis pueri ac fatuus fari id factum. Ab hoc tempore quòd tum pueris constituant parcæ fando, dictum fatum, & res fatales. Infantes Fatum. Res fatales.

Ad hæc eãdem vocem qui facile fantur, facundi dicti. qui futura prædiuinando solent fari, fatidici dicti. Idem vaticinari, quod vesa- Facundi Fatidici

na mẽte faciunt. Sed de hoc postea erit vsurpandum, cum de poetis dicemus.

Hinc fasti dies, quib⁹ certa verba legitima sine piaculo prætoribus licet fari. Ab hoc nefasti, quibus diebus ea fari ius non est, & si fati sunt, piaculum faciunt.

Nefasti dies.

Hinc effata dicuntur, quòd augures finem auspiciorum cæsestiũ, extra vrbem agris sunt effati: hinc effari templa dicuntur, ab auguribus effantur, qui in his fines sunt.

Hinc fana nominata, quòd pontifices in sacrãdo, fati sint finem: hinc profanũ est, quod ante fanum, id est coniũctum fano: hinc profanatum, quod in sacrario pollutum. Atque inde Herculi decuma data ab eo est, quod sacrificio quodã fanatur, id est vt fani lege sit.

Profanum.

Id dicitur polluctum quod à porriciẽdo est fictũ. Cum enim ex mercibus libamenta proiecta sunt Herculi in aram, tum pollutũ est, vt cum profanum dicitur, id est proinde, vt sit fani factum. Itaq; vbi olim fano consumebatur omne, quod profanum erat, vt etiam fit. quod P. R. vrbis, quotannis faciat, cum Herculi immolat publice iuuencam.

Ab eodem verbo fari, fabulæ: vt Tragœdiæ, & comœdiæ dictæ.

Hinc fassi, & cõfessi, qui fati id quod ab his quæsitum. hinc professi, hinc fama & famosi.

Ab eodem, falli, falsum & fallacia: quę propterea quòd fando quem decipit, ac contra quàm dixit, facit. Itaq; si quis re fallit, in hoc

non proprio nomine fallacia, sed translatio, vt à pede nostro, pes lecti, ac pes betæ. Hinc etiam famiger, fabile, & sic compositiua alia, item vt declinata multa, in quo & fatuus & fatuæ.

Loqui, ab loco dictum, ꝙ qui primo dicitur fari, & vocabula, & reliqua verba dicit ante quàm suo quisq; loco ea dicere potest. hũc Chrysippus negat loqui, sed vt loqui: quare vt imago hominis nõ sit homo, sic in coruis, cornicibus, pueris primitus incipientibus fari, verba non esse verba, quòd non loquebantur. Igitur, is loquitur, qui suo loco quodque verbum sciens ponit: & iste proloquitur, cum animo quod habuit extulit loquendo. Hinc etiam amplius dicuntur, eloquium, ac reliqui fanis Sabinis, è cælla dei qui eloquũtur. Hinc dictus loquax, qui nimium loquitur: hinc eloquens qui copiose loquitur: hinc colloquium, cum conueniũt in vnũ locum loquendi causa, hinc allocutũ mulieres ire aiunt, cum eunt ad aliquam locutum consulendi causa. hinc quidam loquelam dixerunt, verbum quod in loquendo efferimus.

Proloq. Loquax Eloquẽs Colloquium. Allocutum ire. Loquela

Concinne loqui, dictum à cõcinne, vbi inter se cõueniunt partes & inter se respondẽt aliud alij.

Pronunciare dictum & nunciare, pro idem valet quod ante, vt in hoc proludit. Ideo actores pronuntiare dicuntur quid in proscænio pronunciat poeta cogitante. quod maxi-

mẽ, id tum dicitur proprie nouam fabulam cum agunt.

Nuncius est enim ab his rebus nominatus, quod à Græco verbo videri potest declinatũ. ab ea quidem Græca voce Neapolis νέα πόλις, ab antiquis nostris vocitata: ⋆à quo etiã extremum nouissimum quoque dici cœptum vulgo, quod mea memoria, vt Ælius Gallus, sic senes aliquot nimium nouum verbum quod esset, vitabant. Cuius origo, vt à vetere vetustius, ac veterrimum, sic à nouo declinatũ nouitius & nouissimum, quod extremum. Sic ab eadem origine, nouitas, nouitius, & noualis, in agro, & sub nouis, dicta pars in foro ædificiorum, quod vocabulum eius peruetustum, vt nouę vię, quę via tamdiu vetus ab eo quoque potest dictum nominare, quòd res nouæ in vsum quomodo additæ erãt quibus ea nouissent, nomina ponebant. Ab eo nuncupare, quòd tunc ciuitate vota noua suscipiũtur.

Nuncupare, nominare, valere apparet in legibus, vbi nuncupatæ pecuniæ sunt scriptæ. Itẽ in choro in quo est: ænea quis est qui meũ nomen nuncupat? Item in Medo: Quis tu es mulier, quæ me insueto nuncupasti nomine?

Dico, originem habet Græcam, quòd Græci δικάζω. Hinc Ennius: Dico qui hunc dicare cupit.

Hinc iudicare, quòd tunc ius dicatur.

Hinc iudex, quòd iudicat accepta potestate, id est quibusdam verbis dicendo finit. Sic

enim ædis sacra à magistratu pontifice præeunte dicendo dedicatur. Hinc à dicando iudicium. hinc illa, indicit illum, indixit funus, prodixit diem, addixit iudicium.

Hinc appellatũ dictũ, in mimo, ac dictiosus. hinc in manipulis castrensibus ducibus. Hinc dictata in ludo.

Hinc dictator, magister populi, quòd is à consule debet dici: hinc antiqua illa: dicitur in imo, & dicis causa & addictus. Si dico quid scienti quod det, quòd ignorauit trado.

Hinc doceo declinatum, vel quòd cum docemus dicimus, vel quòd qui docentur, inducantur in id quod docentur. Ab eo quod scit ducere qui est dux aut ductor qui ita inducit vt doceat.

Ab docendo discere, disciplina, discere literis commutatis paucis. Ab eodem principio, documẽta, quæ exẽpla docẽdi causa dicũtur.

Disputatio & computatio cum prępositione, à putando, quod valet purum facere.

Ideo antiqui purum, putum appellarunt. Ideo putator, quòd arbores puras facit.

Ideo ratio putari dicitur, in qua summa sit pura. sic is sermo, in quo pura disponuntur verba, ne sit confusus, atq; vt diluceat, dicitur disputare. Quod dicimus disserit vt areas translatio ex agris fit. Nam vt olitor disserit in areas sui cuiusq; generis res, sic in oratione qui facit dissertus.

Sermo opinor est à serie, vnde serta, & etiam

in vestimento sartum,quod comprehensum. Sermo enim non potest in vno homine esse solo, sed vbi ratio cum altero coniuncta sit.

Conserere manum dicimur cum hoste,sic ex iure manu consertum vocare.

Hinc asserere manum in libertatem comprehendimus,sic augures dicunt.Si mihi author est verbi.nam manū asserere dicit.Consortes hinc etiam,ad quod ipsi consortes.

Sors,hinc sortes,quòd in his iuncta tempora cum hominibus ac rebus,ab his sortilegi, ab hoc pecunia quæ in fœnore, sors est. Impendium,quòd inter se iungat.

Legere dictum quòd legantur ab oculis literæ,ideo etiam legati,quòd vt publice mittantur leguntur. Item à legendo leguli, qui oleam aut vuas legunt.hinc legumina in frugibus varijs: etiam leges,quæ lectæ & ad populū latæ quas obseruet.hinc legitima & collegæ,qui vnà lecti,& qui in eorum locū suppositi,sublecti.Additi allecti,& collecta quæ ex pluribus locis in vnum lecta.

Legati. Leguli. Legumina. Leges. Collegæ

Ab legendo ligna quoque,quòd ea caduca legebantur in agro, quibus in focum vterentur. indidem ab legendo legio,& diligens & dilectus.

Murmuratur dictū à similitudine sonitus, qui murmurat ita leuiter loquitur, quòd magis id sono facere,quàm vt intelligatur videatur.Hinc etiam poetæ murmurantia litora: similiter fremere,gemere,clamare,crepare ab

vocis similitudine,& sonitus dicta. Hinc illa arma sonant,fremor oritur.hinc nihil me increpitando commoues.Vicina horum quiritare,iubilare.

Quiritare dicitur is qui Quiritū fidem clamans implorat.

Quirites,à Curiensibus.ab his cum Tatio rege in societatem venerunt ciuitates,vt quiritare vrbanorum,sic iubilare rusticorū.Itaq; hos imitatus Aprissius ait in Bucol. Iò Bacche quis me iubilat vicinus tuus antiquus.sic triumphare appellatum, quòd cum imperatore milites redeuntes clamitant per vrbē,in capitoliū eunti:Iò triūphe.id à θριάμβῳ Græco liberi patris cognomēto potest dictū esse.

Spondere est dicere.Spōdeo à spōte, Nam id valet voluntate.Ideo Lucil.scribit de Cretea:Cum ad se cubitum venerit sua voluntate,sponte ipsam suapte adductā,vt tunicam, & cætera reijceret. Eandem voluntatem Terētius significat cum ait:Satius esse sua sponte recte facere,quàm alieno metu.Ab eadem sponte, à qua dictum spondere, declinatum spondet & respondet, desponsor & sponsa. Item sic alia. Spōdet enim qui dicit sua sponte,spondeo:spondet etiam sponsor qui idem faciat obligatur.hinc sponsus,cōsponsus.hoc Næuius significat cum ait: Consponsi spondebatur pecunia,aut filia nuptiarū causa appellabatur,& pecunia quæ despōsa erat,sponsa, quæ pecunia inter se contra sponsum ro•

gata erat, dicta sponsio, cui desponsata quod erat, sponsus: quo die sponsum erat sponsalis, qui spoponderat filiam: despondisse dicebatur, quod de sponte eius, id est voluntate exierat. Non enim si nolebat dabat, quòd sponsus erat alligatus. Nam in comœdijs vides dici: Sponde tuam gnatam filio vxorem meo. Quòd tum & prætoriũ ius ad legem, & censorium iudicium ad æquũ existimabatur. sic despondisse animum quodq; dicitur, vt Despondisse filiam quòd suæ spontis statuerat finem. à qua sponte dicere cum spõdere quoq; dixerunt, cum à sponte respondetur, id est ad voluntatem rogantis. Itaq; qui ad id quod rogatur non dicit, non respondet, vt non spondet ille statim qui dixit spõdeo, si iocandi causa dixit: neq; agi potest cum eo ex sponsu. Ita quisquis dicit in Tragœdia: Meministi'ne te despõdere mihi gnatam tuã? quod sine sponte sua dixit, cum eo agi non potest ex spõsu.

Etiam spes à sponte potest esse declinata, quòd tum sperat, quod cum vult fieri putat. Nam quod non vult, si putat metuit non sperat. Itaq; hic quoq; qui dicit in Astraba Plauti: Sequere, adseque, Poliba disce, meam spem cupio consequi. Sequor Hercule quidẽ. Nam libenter mea sperata consequor, & quod sine sponte dicũt vere: neque ille sperat qui dicit adolescens, neque illa sperata est.

Sponsor, & præs, & vas neq; idem, neq; res à quibus ij, sed dissimiles. Itaq; præs qui à ma

gistratu interrogatus in publicũ vt præstet, à quo & cum respondet dicit, præs.

Vas appellatus qui pro altero vadimonium promittebat. Consuetudo erat, cum reus parum esset idoneus inceptis rebus, vt pro se alterũ daret, à quo caueri postea lege cœptum est, ab his, qui prædia venderent, vades ne darent, ab eo scribi cœptum in lege mancupiorum vadem ne poscerent, nec dabitur.

Canere & canit, & succanit, & canto, & cantatio ex camena, permutato pro n, m: ab eo quòd semel canit. si sæpius cantat, hinc cantitat. Item alia nec sine canendo tibicines dicti. Omniũ enim horũ ꝙ à canere etiam buccinator à vocis similitudine & cantu dictus.

Oro, ab ore, & perorat, & exorat, & oratio, & orator, & osculum dictum. Indidem omen & ornamentum. Alterũ quòd in ore primum elatum est, osmen dictum. Alterum cũ præpositione dicitur nunc ornamẽtum, olim osnamenta, vt Scænici plerique dicunt. Hinc oscines dicuntur apud augures, quòd ore faciunt auspicium.

Osmen. Ornamẽtum. Oscines.

Tertium gradũ agendi dicunt vbi quid faciunt, in eo propter similitudinem agendi & faciendi, & gerendi quidam error, his qui putant esse vnum. potest enim aliquid facere & non agere, vt poeta facit fabulam, & non agit. Contrà, actor agit, & non facit: & sic à poeta fabula fit, & non agitur. ab actore agitur, & non fit. Contrà imperator qui dicitur

res gerere: in eo neq; agit, neq; facit, sed gerit, id est sustinet. trāslatum ab his qui onera gerunt, quòd hi sustinent.

Proprio nomine dicitur facere à facie, q; rei quam facit, imponit faciem, vt fictor cum dicit, fingo, figuram imponit. cum dicit informo, formam: sic cum dicit, facio, faciem imponit, à qua facie discernitur vt dici possit, aliud esse vestimentum, aliud vas: sic item quæ fiunt apud fabros fictores. Item alios alia quicquid administrat cuius opus non extat quod sub sensum veniat.

Ab agitatu, vt dixi, magis agere quàm facere putatur, sed quod his magis promiscue quàm diligēter consuetudo est vsa, translatitijs vtimur verbis. Nam & quidem facere verba dicimus, & qui aliquid agit non esse inficientē, qui adducet, dicitur lucem abluere, & luce dissoluuntur tenebræ. ab luce noctiluca.

Lucere item à luce, quòd propter lucem amissam is cultus institutus.

Adquirere, est ab adquærere.

Ipsum quærere, ab eo quod quæ res vt reciperetur, datur opera. à quærendo quæstio, ab his conquæstor.

Video, à visu, quinq; enim sensuum maximus est oculus. Nam cum sensus nullus quod abest mille passibus sentire possit, oculorum sensus visusq; peruenit ad stellas. Hinc visenda, vigilauit, vigilium, inuident & Atticum illud obliuio lauet, quod incidit inuidendum. à

quo etiam violauit virginem pro vitiauit di-
cebant. Æque eadem modestia potius cũ mu
liere fuisse, quàm concubuisse dicebant.

Cerno idem valet. itaque pro video vt ait
Enni. Lumen iubárne in cælo cerno? Canius:
Sensúmq; inesse & motum in membris cer-
no. Dictum cerno à creo, id est à creando.

Creo, ab eo quod cũ quid creatum est, tunc
deniq; videtur. Hinc fines capillorum descri
pti quòd finis videtur discrimen, & qui id te-
stamento, id est facito videant te esse hære-
dem. Itaque in creatione adhibere iubent te-
stes. Ab eodem est quod ait Medæa: * Ter sub
armis malim vitam cernere, quàm semel mo
do parere, quod vt decernunt de vita eo tem-
pore multorum videatur vitæ finis.

Spectare, dictum ab antiquo, quo etiam En
nius vsus: * vos epulo postquã spexit: & quod
in auspicijs distributum est: Qui habent spe-
ctionem quod non habeant, & quod in augu
rijs etiam nunc augures dicunt, auem specea-
re consuetudo communis, quæ cum præuer-
bijs coniuncta fuerunt, etiam nũc seruant. vt
aspicio, conspicio, respicio, suspicio, despicio:
sic alia, in quo etiam expecto, quod expecta-
re volo. hinc specula, hinc speculum, quòd in
eo specimus imaginem.

Specula, de quo prospicimus.

Speculator, quem mittimus antè, vt respi-
ciat quæ volumus. Hinc quo oculos iũgimus
Specillũ quibus specimus, specillum.

¶Ab auribus videntur dicta verba.
Audio & ausculto,audio ab aueo quòd auribus auemus dicere semper.quod Enni. videtur etymon ostendere velle in Alexandro,cũ ait: Iamdudum ab ludis animus atque aures auent auide expectãtes nuntium.propter hãc aurium auiditatem theatra replentur.Ab audiendo etiam auscultare declinamus,quòd hi auscultare dicuntur,qui auditis parent,à quo dictum poetæ audio,aut ausculto literæ commutatione dicitur.

Ausculto.

Odor, olor. hinc olet,& odorari,& odoratur, & odora res.

Sic ab ore,edo, sorbeo, bibo, poto, edo à Græco ἔδω.Hinc esculentum,& escedulia,& quod Græce γεύεσθαι,Latine gustare.

Edo.

Sorbere item,bibere à vocis sono:vt feruere aquam,ab eius rei simili sonitu.ab eadem lingua quod πότον potio,vnde poculum,potatio,repotatio:itidem puteus quòd sit Græcum antiquum, non vt nunc φρέαρ dictum.

A manu mancipium, quòd manu capitur. Cum iungit plures manus, manipulus, manipularis, manica.
Manubrium,quòd manu teneatur.

Mantelium,quasi manuterium,vbi manus terguntur.

¶Nunc primum ponam de censorijs tabulis.

VBi noctu in templum censor auspicauerit,atque de cælo nuncium erit præconi:

ſic imperato, vt viros vocet quod bonum for tunatum felixq́; ſalutaréq; ſiet Po. Ro. qui ritium. Reiq́; p. Po. Ro. quiritium, mihiq́;, col legæq́; meo, fidei, magiſtratuiq́; noſtro. Om nes quirites, pedites, armatóſq;, priuatóſq;, cu ratores omniũ tribuum, ſi quis pro ſe, ſi ver bo altero dari rationem volet, vocat inliciũ. Hoc ad me præco in templo primum vocat poſt eadem æris. Item vocat vbi licet cenſor, ſcribæ, magiſtratus myrrha vnguentis quod vngetur. Vbi pr ętores tribuniq́; plebeij, quiq́; in conſilium vocati ſunt, venerunt. Cenſores inter ſe ſortiũtur, vter luſtrum faciat vbi tem plum factum eſt. Poſt autem conuentionem habet qui luſtrum cõditurus eſt. In commen tarijs conſularibus, ſcriptum ſic inueni. Qui exercitum imperaturus erit, acceſo dicit, hoc Calphurni voca inliciũ. Omnes quirites huc ad me. Accenſus dicit ſic: Omnes quirites, in licium viſite huc ad iudices. C. Calphurnius dicit. Voca ad conuentionem omnes Quiri tes huc ad me. Accenſus dicit ſic: Omnes qui rites ite ad cõuentionem huc ad iudices. De inde conſul eloquitur ad exercitum: Impero quà conuenit ad comitia cẽturiata. quare hic accenſo, illic præconi dicit. Hæc eſt cauſa in aliquot rebus.

Idem vt præco accenſus acciebat, à quo ac cenſus quoq; dictus.

Accenſum ſolitum ciere * Bœotia oſten dit, quam comœdiam alij eſſe dicũt hoc ver

su: Vbi primum accensus clamarit meridiem. Hoc idem Costonius in actionib9 scribit prætorem accensum solitum tum esse iubere vbi ei videbatur horã esse tertiam, inclamare horam esse tertiam. Itémq; meridiem & horam nonam circum aures mitti solitus quum inliceret populũ in eum vnde vocare posset ad concionem, non solum ad consules & censores, sed etiam quæstores, vt cõmentarium indicat vetus inquisitionis M. Sergij Mani filij quæstoris, qui capitis accusauit. rogũ in aqua, an sic est auspicio orando. Sed in templo auspicijs dum aut ad prætorẽ, aut ad consulem mittas auspicium petitum, cõmeatum prætores vocet ad te. Et eum de muris vocet: præco id imperare oportet, cornicem ad priuati ianuam & in arcem mittas vbi canat collegam regis, & comiti edicat de rostris & argentarij tabernas occludant, patres censeant, exquiras & adesse iubeas magistratus, censeat ex ara consules prætores, tribunósque plebis collegásque vos, & in templo iubeas adesse homines, ac cum mittas concionem auoces.

In eodem cõmentario acquisitionis ad extremum scripti caput edicti hoc est.

Item quod attingat qui de cessoribus classicum ad comitia centuriata redemptum habent, vti curent eo die, quo die comitia erũt, In arce classicus cannatum circúmq; muros & ante priuati huiusce. Quinti Trogi scelerosi hostium cannat, & vt in campo cũ pri-

ma luci adſit.& inter id cũ circum muros mit
titur,& cum concio aduocatur intereſſe tem
pus apparet ex his quæ interea fieri inlicium
ſcriptum eſt;ſed ad comitia tum vocatur po-
pulus: ideo quòd alia de cauſa hic magiſtra-
tus non poteſt exercitum vrbanum conuoca
re,cenſor,conſul,dictator. Interrex poteſt,ꝙ
cenſor exercitu centuriato cõſtituit quinquẽ-
nalem cum luſtraret,&in vrbem ad vexillum
ducere debet dictator, & conſul in ſingulos,
annos, ꝙ hic exercitui imperare poteſt, quo
erat id quòd propter centuriata comitia im
perare ſolent.Quare non eſt dubium cũ hoc
inlicium ſit cum circum muros itur,vt popu
lus inliciatur ad magiſtratus conſpectum,ꝙ
cõſul vocare poteſt in eum locum, vndè vox
ad concionem vocatis exaudiri poſſit. quare
vna origine,inlicio & inlicius,quod in choro
Proſerpinæ eſt,& pellexit quòd in Hermio-
na eſt cum ait Pacu. Regni alieni cupiditas
pellexit. Sic Elicij Iouis viſa ara in auentino
ab eliciendo.Hoc nunc aliter fit atque olim,
quòd augur conſuli adeſt tum cum exercitus
imperatur ac præit,quid eum oporteat dice-
re.Conſuli augur imperare ſolet,vt inlicium
vocet,non accenſo aut præconi.Id inceptum
credo cum non adeſſet accenſus,& nihil in-
tererat cui imperaret & dicimus cum fiebat
quædam neq; item facta;neq; item dicta ſem
per.Hoc ipſum inlicium ſcriptum inueni in
M.Iunij cõmentarijs,quod tamen ibidem eſt

quòd illicite illexit. Quæ cum E. & C. cum G. magnam habent communitatem.

Sed quoniam in hoc de paucis rebus verba feci, de pluribus rebus, verba faciam pauca, & potissimum, quæ in Græca lingua putant Latina, vt Scalpere σκαλεύειν. Sternere στορεννύειν. Lingere λίχνεσθαι. Ferre φέρειν. Prouidere προϊδεῖν. Errare ἐρύειν quæ omnia Græca sunt. Item ab γίγνομαι gignitur. ab eo quod dicunt στραγγαλίζειν, strangulare: tinguere à Græco θιγγάνειν. Præterea ades ⊕ ab eo quod illi ⊛ malaxare, illi μαλακίζειν. Potare ποτίζειν, domare δεσμεῖν. mulgere ab ἀμέλγειν. vt rūcinare &c. vt Runcinare à Runcina, cuius origo Græca. Quod ad origines verborū huius libri pertinet, quoniam satis multas arbitror positas huius generis, desistam. Et quoniā de hisce rebus tres libros ad te mittere institui: De oratione soluta, duos: De poetica, vnum: & ex soluta oratione ad te misi duos. Priorē de locis, & quæ in locis sunt, hunc de tēporibus, & quæ cum his sunt cōiuncta: deinceps in proximo: De poeticis verborū originibus scribere institui.

Runcinare.

MARCI TERENTII VARRONIS DE LINGVA LATINA, ET VERBORVM origine, ad Ciceronem liber ſextus.

TEMPORVM VOCAbula & eorũ quæ cõiuncta ſunt, aut in agendo fiunt, aut cum tẽpore aliquo enunciantur, priore libro dixi. In hoc dicã de poeticis vocabulis, & eorum originibus, in queis multa difficilia. Nam vt verbũ quod cõditum eſt, & quibus literis oportet ſcribi, aperiam. Inde poſt aliqua dempta, ſi obſcurior ſit voluntas in poſteriores non reprehẽdam. Igitur in illis qui in ſcrutando verbo literas adijciunt, aut demunt, facilius quid ſub ea voce ſubſit videre poſſint. Etenim facili9 obſcuram operam Myrmecidum ex opere oculi videant ſi extrinſecus admoueant nigras ſetas, cum hæc adminicula addas ad eruendam voluntatẽ impoſitoris, tamen latẽt multa. quòd ſi poetice in carminibus ſeruabit multa priſca, quæ eſſent, ſic etiam cui eſſent, potuiſſẽt, fœcũdius poemata ferrent fructum. Sed vt in ſoluta oratione, ſic in poematis verba omnia quæ habent ἔτυμα poſſunt duci. Nec multa ab eo quòd non erunt in lucubratione literæ

proſecutæ. Licet multum legeret Ælij homi-
nis in primo in literis Latinis exercitati, in-
terpretationem carminū ſaliorum videbis &
exili litera expeditam, & præterita obſcura
multa. Nec mirum, cum non modo Epime-
nidis opus poſt annos L. expeditum à mul-
tis non cognoſcatur, ſed etiam Teucer Liuij
poſt annos xij. ab ſuis qui ſit ignoratur. Ad
hoc quid ad verborum poeticorum ætatem?
quorum ſi Pompilij regnum foris in carmi-
nibus ſaliorum, neque ea à ſuperioribus acce-
pta tamen habet dcc. annos. Quare cur ſcri-
ptoris induſtriam reprehendas, qui herois tri
tauum, attauum non potuerit reperire, cum
ipſe aui tritaui matrē non poſſis dicere? quod
interuallum multo tanto propius nos, quàm
hinc ad initium ſaliorum quo Romanorū pri
ma verba poetica dicūt Latina. Igitur de ori
ginibus verborum qui multa dixerit commo
de, potius boni conſulendum, quàm qui ali-
quid nequiuerit reprehendendum: præſertim
cum dicat etymologiæ non omnium verbo-
rum poſſe dici cauſas, vt quia quare ad me-
dendum medicina, neq; ſi non noris radices
arboris, non poſſe me dicere pirum eſſe ex ra
mo, ramum ex arbore, eam ex radicibus quas
non video. Quare qui oſtendit equitatum eſ-
ſe ab equitibus, equites ab equite, equitem ab
equo, neq; equus vnde ſit dicit, tamen hic do
cet plura & ſatiſfecit grate. Quē imitari poſ-
ſumus, næ ipſe liber erit indicio.

Dicam in isto libro de verbis, quæ à poe-tis sunt posita. Primũ de locis: deinde de his quæ in locis sunt: tertio de temporibus. tum quæ cũ temporibus sunt coniuncta, vtq; cum his sint coniuncta adiungam. Et si quid ex-cidit ex hac quadripartitione, tamen in ea vt comprehendam incipiam.

¶Hic: Vnus erit quem tu tolles in cæ-rula cæli Templa.

TEmplum tribus modis dicitur, ab natu-ra, ab auspicio, ab similitudine. Natura in cælo, ab auspicijs in terra, ab similitudine sub terra. In cælo templum dicitur: vt Hecu-ba: Magna templa cælitûm commista stellis splendidis. In terra, vt periboea: Scrupea saxa Bacchi tẽpla prope aggreditur. Sub terra, vt Andromacha: Acherusia templa alta orci sal uete infera quã quia initium erat oculi, à tu-endo, primo templum dictum. quocirca cæ-lum quã tuimur dictum templum: Sic, Con-tremuit templum magnum Iouis altitonan-tis, id est vt ait Næuius in hemisphærio vbi terra cærulo septum stat. Eius templi partes quatuor dicuntur. Sinistra ab oriente: dextra, ab occasu: antica ad meridiem: postica, ad se-ptẽtrionem. In terris dictum templum locus augurij aut auspicij causa quibusdam conce-ptis verbis finitus. Concipitur verbis non ijs-dem vsquequaq; in arce. Item sic. Testãq; me ita sunto quoad ego eas te linquam nuncupa uero. Olla ter arbor quisquis est quam me sen

tio dixisse templum tectū quem festo in sini strum. Olla ver arbor est quisquis, quicquid est quod me sentio dixisse templum quem festo dextrum. Interea concretione, conspicione, cortumione, vtiq; ea rectissime sensit, in hoc templo faciundo arbores constitui fines apparet, & intra eas regiones qua oculi conspiciēt, id est tueamur, à quo templum dictum, & contemplare, vt apud Ennium in Medea. Contempla, & templum Cereris ad læuam aspice. Cōtemplare & conspicare id esse apparet, ideo dicere cū templum faciat augur con spitione qua oculorum conspectum finiant, quod cum dicunt conspitionem addunt cortumionē, quæ dicitur à cordis visu. Cor enim cortumionis origo. quod addit tēpla vt sint dextra aiūt sancta esse, qui glossas scripserūt, id est falsum. Nam curia hostilia tēplum est, & sanctū non est. Sed hoc vt putarent ædem sacrā esse templum & esse sanctū, ꝙ in vrbe Roma pleræque ædes sacræ sunt templa eadem sancta, & quod loca quædam agrestia ꝙ alicuius dei sunt, dicentur Tesca. Nam apud Acciū in Philocteta. Lemnia quis tu es mortalis, qui in deserta & Tesca te apportes loca? Loca enim quæ sint designat, cum dicit Lemnia. Pręstolare, & celsa cabyrum delubra tenes, mysteriáq; pristina castis concepta sacris. Deinde Vulcania templa sub ipsis collibus in quo delatus lotos dicitur, alto ab lumine cæli: & Næuius. Expirante vapore vides

vnde ignes cluet mortalibus diuis. Quare hoc loco quo Tesca dixit, non errauit, neq; ideò quòd sancta, sed quòd vbi mysteria fiant, aut tuentur tuesca dicat, post tesca facta.

Tueri duo significat, vnum ab aspectu, vt dixit, vnde est illud: Tueor te senex proh Iupiter. Et: Quis pater aut cognatus volet nos contra tueri? Alterum à curando ac tutela, vt cum dicimus, bellum tueor, & tueri villam. à quo etiam quidam dicunt illum qui curat ædes sacras, Æditūum, non æditumum. Sed tamen hoc ipsum ab eadem profectum est origine, quòd quem volumus domum curare, dicimus: Tu domi videbis, vt Plautus cum ait. Intus para, cura, vide quod opus fiat.

Sic dicta vestispica quæ vestem spiceret, id est videret vestem, ac tueretur. Quare à tuendo & templa & Tesca dicta cum discrimine eo, quod dixi. Etiā inde idem: Illud enim extemplo acceptū me negato & filium. Extemplo est cōtinuo, quòd omne templum debet esse * contra septum, nec plus, quàm vnum introitum habere. Quod est apud Accium: Peruade polum splendida mundi sydera, bigis continuis se cœpit spolijs.

Extēplo

Polus Græcum, id significat circum cæli. Quare quod est peruade polum, valde vade per polum.

Signa, dicuntur eadem & sidera. Signa, q aliquid significent, vt libra, æquinoctium. Sidera, quæ insiduntur: atq; ita significant ali-

quid in terris perurendo aliúdve. Quare vt si-
gnum cadẽs in pectore, * quod est terrarum
anfractarum visum.

Anfractum, est ab origine flexum duplici,
dictum ab ambitu & frangendo. ab eo leges
iubẽt indirecto pedum octo esse, in anfracto
sedecim, id est in flexu.

¶Ennius: Vt ibi Titanis Triuia de-
derit stirpem liberum.

Titanis triuia, Diana est, ab eo dicta Triuia,
eo ꝙ in Triuio ponitur ferè in oppidis Græ
cis, vel quòd vna dicitur esse, quæ in cælo tri
bus vijs mouetur, in altitudinem, & latitudi-
nem, & longitudinem.

Titanis dicta, quòd eam genuit vnus ex Ti
tanibus, vt in Plauto, Latona Titanis, vt scri
bit Manilius, est creata Titano, vt idem scri-
bit, Latona parit casto complexu Iouis Delia
deos geminos, id est Apollinem & Dianam.

¶Idem de eodem. O sancte Apollo qui
vmbilicum certum terrarũ obtines.

Vmbilicum dictũ aiunt ab vmbilico nostro,
quòd is medius locus sit terrarum, vt vmbi-
licus in nobis, quod vtrunq; est falsum. Neq;
hic locus est terrarum medius, neque noster
vmbilicus est hominis medius. Itaq; pingitur
qui vocatur icthon Pythagora, vt media cæ-
li ac terrę linea ducatur infra vmbilicum, per
id quod discernitur homo mas an fœmina sit
vbi ortus humanus similis in mundo. Vbi e-
nim omnia nascuntur in medio, quod terra

mundi media. Præterea, si quod medium, id est vmbilicus, vt pila terræ non Delphi medium, & terræ medium non hoc, sed quod vocant Delphis in æde foramen, allatũ est quiddam, vt thesauri speciem, quod Græci ὀμφαλὸν vmbilicum dixerunt.

¶ Pacuuius. Calydonia altrix terra exuberantium virum.

Vt ager Thusculanus, sic Calydonius ager est non terra, sed lege poetica, quod terra Ætolia, in qua Calydon, à parte totam accipi Ætoliam voluit.

¶ Accius. Mystica da dextra vada præteruecti.

Mystica, à mysterijs, quæ ibi in propinquis locis nobilia fiunt.

¶ Ennius. Areopagitæ qui dedere quam pudam.

Areopagitæ, ab Areopago. is locus Athenis.

¶ Musæ quæ pedibus magnum pulsatis olympum.

Cælum dicunt Græci olympũ montẽ in Macedonia omnes, à quo potius puto dictas musas olympiadas. Ita enim à terrestribus locis cognominatæ Libetrides, Pimpliades, Thespiades, Heliconides, quasi Hellespontum, & claustra, quòd Xerxes quondam eum locum clausit. Nam vt ait Ennius: Isq; Hellesponto pontem contendit in alto, nisi ab eo quòd Asiam & Europam ibi concludit mare, & inter angustias facit Propontidis fauces.

¶Pacuuius, Aliqui in Ægæo freto.

Dictum fretũ à similitudine feruentis aquæ, quòd in fretum sæpe concurrat æstus, atque efferuescat. Ægæum dictũ ab hinnulis, quòd in eo mari scopuli in pelago vocantur à simi litudine caprarum αἶγες.

Mare ægæum.

¶Pacuuius, Æges fermè aderant æquore in alto, ratibus repentibus.

Æquor mare appellatum, quòd æquatũ com motum vento non est. Ratis, nauis longa dicitur, vt Ennius cum ait. Conferre aut ratem æratam qui perit, & qui dum mare sudantes eunt atq; sedentes. Ratis dicta nauis longa, propter remos, quòd hi cum per aquam sublati sub dextra & sinistra duas partes efficere videntur rates. vnde hoc translatum, illic vbi plures mali, aut asseres. Agrestis ab agro. Insulas dictas apparet, quòd velamenta hostijs è lana quæ adduntur dicuntur infulæ, intra hostiarum cornua velamenta erant. Itaq; nũc cum ad sepulchrum ferũt frondes ac flores, addunt lanas. Ideo Næuius ait: Sed velatas frondẽtis comas cornua taurum vmbram iaci dicere apparet, cornuta à cornibus.

Ratis.

Agrestis

Infula.

Cornua, à curuore dicta, quòd pleraq; curuamus, at quas memorant nosse nos esse.

Casmenarum priscum vocabulum, ita natum atq; scriptum est alibi Carmenæ ab eadem origine sunt declinatæ. In multis verbis in quo antiqui dicebant s, postea dicunt r, vt in carmine saliorum sunt hæc: Orculo, dolo

ſi,eſo,pro oſculo,dolori,ero. Omnia vero ad patula coemiſſe Iani cuſianes duo nuſeruſes, dúmq; Ianúſq; venet poſt melios melior, fœdeſum fœderum,pluſima plurima, melioſem meliorem, aſenam arenam , ianitos ianitor. Quare caſmena carmena. Inde carmina carmen,r.poſtea extrito camena factum. ab eadem voce canite,pro quo in ſaliari verſu ſcriptũ eſt amicante hoc verſu:Diuûm exta cante,diuûm deo ſupplice cãte. In carmine Priami apud Accium quod eſt: Veteres caſmenas Caſcas res volo profari,& primum caſcum ſignificat vetus. Eius origo Sabina quæ vſque radices in Oſcam linguam egit.

Caſcum vetus eſſe ſignificat Ennius,cũ ait: Quamprimum Caſci populi genuere Latini eo magis Manilius quod ait:Caſcum duxiſſe Caſcam non mirabile eſt,quoniã canoras faciebat nuptias.item oſtẽdit Papinij epigrammatum,quod in adoleſcentẽ fecerat Caſcam: Ridiculum eſt cum te caſcam tua caſca dicit. Amica Philoptonis eius qui ſenex puerũ dicit puſum,puellam puſam.Sic fiet✠mutuam mulinã,vt ſis vere puſus tu tua amica ſenex. Item oſtendit quod oppidum vocatur Caſſinum. Hoc enim à Sabinis orti Samnites tenuerunt,vt nunc noſtri: vnde & Caſſinum forum vetus appellant. Item ſignificant & Atellanis aliquot Pupum ſenem,quod Oſci Caſnar appellant.

Caſnar.

❡Apud Lucilium: Quid tibi ego am-

bages Ambiui scribere conor?
Profectum à verbo ambe quod est in ambitu & ambitioso. apud Valerium Soranum vetus Adagio est. O.P. Scipio, quod verbũ vsq; eò euanuit, vt Græcum pro eo positum magis sit apertum, nam id est quod vocant Græci παροιμίαν: vt auribus lupum teneo, Canis caninam non est.

Adagio est, litera cõmutata abagio dicta, ab eo quod ambit orationem, neq; in aliqua vna re cõsistit sola. Abagio dicta, vt abustum, quod circũ vstum est, & abigena bos apud augures, quam circũ aliæ hostiæ constituuntur.

Abagio

Bos abigena.

Cum tria sunt coniuncta in origine verborum quæ sint animaduertenda, à quo sit impositum, & in quo, & quid, sæpe non minus de tertio, quàm de primo dubitatur, vt in hoc vtrum primũ vna canis aut canes sit appellata. dicta enim apud veteres, vna canes. Itaque Ennius scribit: Tantidem quasi fœta canes sine dẽtibus latrat. Lucil. Nequam & magnus homo laniorum immanes canes. vt impositio vnius debuit esse canis, plurium canes. Sed neque Ennius consuetudinem illam sequens, est reprehendendus, neq; is qui nunc dicit. Canis caninam non est. Canes ꝙ latratu signa dant, vt signa canant. Canes appellatæ, & ꝙ ea voce indicant quæ noctu latent, latratus appellatus. Sic dictum à quibusdam vna canes, vt vna trabes remis rostra per altũ. Ennius * vtinã ne in nemore pelio securi

bus Cæſa accidiſſet abiegna ad terrã trabes.
Cuius verbi ſingularis caſus recte correctus
ac facta trabs in medio.

¶Ennius * Cælitum Camilla expecta-
ta aduenis,ſalue hoſpita Camilla.

Qui gloſſemata interpretati,dixerunt admi-
niſtram addi oportet in his quæ occultiora.
Igitur dicitur in nuptijs Caſmillus, qui cum
merum fert,in quo ꝙ ſit in miniſterio pleriq;
extrinſecus nectũt.hinc Caſmillus nominatur
in Samothrace myſterijs Dius quidã admini-
ſter dijs magnis.Verbũ Græcũ arbitror,quod
apud Callimachum in poematis eius inueni.

¶Apud Ennium: Subulo finitimas
propter aſtabat aquas.

Subulo dictus,quòd ita dicunt tibicines Thu
ſci,quocirca radices eius in Hetruria non La-
tio quærendum eſt.

Verſus quos olim Fauni,vatéſq; canebant.
Fauni dei Latinorũ,ita vt Faunus,fauna ſint
in his verſibus quos vocant Saturnios.in ſyl-
ueſtribus locis traditum eſt ſolitos fari.Quo
fando faunos dictos.

Antiquos poetas vates appellabant à verſi-
bus viendis,vt in poematis cũ ſcribã oſtendã.

¶Corpore tartarino prognata paluda
virago.

Tartarino,à tartaro dictũ.Plato in quarto de
fluminibus apud inferos quæ ſunt in his vnũ
tartarum appellat:quare tartari origo Greca.

Paluda,à paludamentis.Sunt hæc inſignia

ac ornamenta militaria, ideo ad bellum cum exit imperator, ac lictores mutauerunt vestẽ, & signa incinuerunt, paludatus dicitur profi• cisci, quę propterea ꝙ conspiciũtur qui ea habent ac fiunt palam, paludamenta dicta.

¶Plautus. Epeum fumificum cocum. Ab Epeo illo qui dicitur ad Troiam fecisse equum Troianum, & argiuis cibum curasse, ideo ait Epeum fumificum qui legioni nostrę habet coctum cibum.

¶Apud Ennium. Atque prius pariet
locusta Lucam bouem.

Luca bos elephas, cur ita sit dicta duob⁹ mo• dis inueni scriptum. Nam & in Cornelij commen. erat à Libycis Lucas, & in Vergil. commen. ab Lucanis Lucas: ab eo quòd nostrorũ maximam quadrupedem, quam ipsi haberẽt, vocarent bouem: & in Lucanis Pyrrhi bello primũ vidissent apud hosteis elephãtos, idem non item quadrupedes cornuatas, nam quos dentes multi dicũt sunt cornua: Lucanam bouem quòd putabant Lucam bouem appellas se. Si à Libya dictæ essent Lucæ fortasse. Pantheræ quoqꝫ & Leones, non Africanæ bestiæ dicerentur, sed Lucæ. Si ab Lucanis dictæ, vrsi, cur potius Lucani quàm Luci dicti? Quare ego arbitror potius Lucas ab Luce, quòd longe relucebãt, propter inauratos regios clypeos, quibus eorum tum ornatæ erant turres.

¶Ennius. Orator sine pace redit regiqꝫ
refert rem.

Orator ab oratione dictus. qui enim verba haberet orationum publice aduersus eum quod legebatur, ab oratione orator dictus, cum res maiore ratione legebantur, potissimũ qui causam commodissime orare poterant. Itaq; Ennius ait: Oratores doctiloqui.

¶ Apud Ennium. Olli respondet suauis sonus Egerea.

Olli valet dictum illi ab olla & ollo, quòd alterum comitijs cum recitatur à præcone dicitur olla centuria non illa. Alterum apparet in funeribus indictiuis, quo dicitur, ollus leto datus est, quod Græcus dicit λήθῃ, id est obliuioni.

¶ Apud Ennium. Mensas constituit, idémque ancilia.

Ancilia dicta ab ancisu, quòd ea arma ab vtraque parte, vt Thracum incisa.

¶ Saturnio in carmine. Libáq; fictores argeos, & tutulatos.

Fictores Argei. Liba, quòd libandi causa fiunt: fictores dicti à fingendis libis: argei ab argis. Argei fiunt è scirpeis virgulis, simulachra sũt hominũ xxx. ea quotãnis ponte sublicio, à sacerdotibus publice deijci solẽt in Tyberim.

Tutulati. Tutulati dicti, hi qui in sacris capitibus habere solẽt, vt metam, id tutulus appellatur ab eo quòd matres familiâs crines conuolutos ad verticem capitis, quos habent vti velatos dicunt tutulos: siue ab eo quòd tuendi causa capilli fiebant: siue ab eo quòd altissimum in vrbe, quod est

arx ea res tutiſſima, tutulus vocatur. Eundem Pompilium ait feciſſe flamines, qui cum om nes ſint à ſingulis deis cognominati, in quibuſdam apparent etyma, vt cur ſit Martialis & Quirinalis. Sunt in quibus flaminũ cognominibus latent origines, vt qui ſunt in verſibus pleriq;, Volturnalem, palatualem, furinalem, floralem, qui falacrem, & pomonalem fecit, obſcura eſt eorum origo, Volturnus, diua palatiua, furina, flora, falacer, Pomona, pomorum pater.

Nam apud Ennium, Iam cata ſigna
fere ſonitum dare voce perabant.

Cata acuta, hoc enim verbo Sabini dicunt: quare catus Ælius Sextus, non vt aiũt ſapiẽs, ſed acutus, & quod eſt tunc cœpit memorari. Simul cata dicta, accipienda acuta dicta.

¶ Apud Lucilium.

Thynno capto corium excludunt foras, Occidúntque lupos, aperdite & iura Siluti Sume rete atque amiam. piſcium nomina ſunt, eorúmq; è Græcia origo.

¶ Apud Ennium. Quæq; cæruleo freto orta nare cœpta.

Caua cortina dicta, q́ eſt inter terram & cælum, ad ſimilitudinem cortinæ Apollinis, ea à corde, quòd inde ſortes primum extimatę.

¶ Apud Ennium: Quin inde inuictis
ſumpſerunt perduellibus.

Perduelles ſunt hoſtes vt perficit, ſic perduellum duellum, id eſt poſtea bellum. Ab eadem

causa facta, duellona, bellona.

¶Apud Plautum. Neq; iugula, neque vesperugo, neq; vergiliæ occidunt.

Iugula, signum est, quod Accius appellat Oriona, cum ait: Citius Orion patefit. huius signi caput, dicitur è stellis quatuor, quas infra duæ claræ, quas appellãt humeros, inter quas quòd videtur iugulum vnde iugula dicta. Vesperugo stella, quæ vespere oritur, à quo etiã Turpil. scribit. Vesperũ itaq; dicitur alterum. Vesper adest quem dicunt Græci ἑσπερον.

Vespe-rugo.

¶Næuius, patrem suum optimum appellat supremum.

Supremum, à superrimo dictũ. Itaq; in duodecim tabulis Solis occasu diei supremã tempestas esto. Libri augurum pro tẽpestate tempestutẽ dicunt, id est supremũ augurij tẽpus.

¶In cornicula. Qui regi latrocinatus decem annos Demetrio.

Latrones dicti ab latere, qui circum latera erant regi, atque ad latera habebant ferrum, quos postea à stipatione stipatores appellarunt, & qui conducebantur. Ea enim merces dicitur Gręce κέρδος, ab eo veteres poetę nõnunquam milites appellant latrones, q; item vti milites cum ferro, aut quòd latent ad insidias faciendas.

Stipatores.

κέρδος.

¶Apud Næuium. Nisi egomet cassabundum ire ebrium.

Cassabundum à cadendo.

¶Item * Diabatra in pedibus habebat.

Erat amictus epicroco similis. vtrunque vocabulum Græcum.

¶In menæchmis Plauti. Inter ancillas sedere iubes, lanam carere.

Idem est hoc verbũ in Cosmotria Næuij, Carere à carẽdo, quòd eam tum purgant, ac deducunt, vt careat spurcitia, ex quo Carminari dicitur tum lana, cum caret ea quod in ea nari læret. Neque est lana quam in Romulo Næuius appellat. Oscam ab oscis.

Carmi nam.

¶In persa: Iam pol ille hic aderit credo congerro meus.

Congerro à gerra, & Græcum est & in Latina cratis.

¶In menæchmis: Idem istuc alius ascriptiuus fieri ad legionem solet.

Adscriptiui dicti, quòd olim adscribebantur inermes, qui succederẽt armatis militibus, id est si quis eorum deperisset.

¶In Trinumo.

Nam illum ibi ferentarium, à ferendo, id est inane ac sine fructu, aut ꝙ ferentarij equites hi dicti, qui ea modo habebant arma quæ ferrentur, vt iaculum. Huiuscemodi equites pictos vidi in Æsculapij æde vetere, & ferentarios ascriptos.

¶In friuolaria. Vbi rorarij estis? en sunt. vbi sunt accensi? ecce.

Rorarij dicti à rore, qui bellum cõmittebãt ante, ideo quòd ante rorat quàm pluit. Accẽsos ministratores Cato esse scribit. potest id

Accensi

ab arbitrio, nam inde ad arbitrium eius cuius minister.

¶Pacuuius deum triportenta in mercatore ponit.

Idem in mercatore. Non tibi isthuc magis diuidia est, quàm mihi hodie fuit. hæc eadem in Corolaria Næuius.

Diuidia, à diuidēdo dicta, quòd diuisio, distractio est doloris. Itaque idem in curculione ait: Sed quid tibi est? lienes necant, renes dolent, pulmones distrahuntur.

¶In phagone: Honos synceraſtō perit pernis glandio.

Synceraſtum, est omne meduliū antiquo vocabulo Græco.

¶In parasito pigro: Domum ire cœpi tramite dextra via.

Trames à transuerso dictus.

¶In fugitiuis: A grege specta, * vide viuices quantas. Iam inspexi quid essent.

Viuices alij excitatum verberibus corpus.

¶In cistellaria: Non quasi vt hæc sunt hic limaces liuidæ.

Limax à limo, quòd ibi viuit. * Diobolares, schœniculæ, miraculę, diobolares à duobus obolis: schœniculæ, ab schœno nugario vnguento. Miraculæ à miris, id est monstris, à quo Accius ait: Personas distortas oribus, deformes, miriones.

¶Ibidem: Scranctiæ, scrupedæ, stritabillæ, Tantulæ.

Ab excreādo Scranctiæ ſic adſignificat. Scru pedam Aurelius ſcribit Auſcaripedam, Iuen tius comicus dicebat à vermiculo piloſo, qui ſolet eſſe in fronde cum multis pedibus. Valerius à pede ac ſcrupea, ex eo ab Accio poſitum, curioſa itaq; eſt. In Menalippa, Reijcis abs te religionem, ſcrupeæ imponas. Scritabillas, à ſcritilādo. Scritare ab eo qui ſiſtit ægre.

¶In Aſtraba.

Axitioſæ annonam caram è vili concinat viris. Ideo i ſiteli tergo idem ait: Mulieres vxorculauit, * ego noui, ſcio axitioſam. Sic Carbilius ſcribit, axitioſas demonſtrari ſuſpicatrices, ab agendo, axitioſas, vt ab vnā faciendo, factioſæ, ſic ab vnā agendo actioſæ dictæ.

¶* In geſtione: Ceraſtribula vt de lumbo oſcœnabis.

Ceraſtribula Opilius ſcribit circum coxendices ſunt nobis. Id Græcum eſt ab huius loci verſura.

¶In Neruolaria: Scobinam ego illam actutum adraſi.

Scobinam à ſcobe, Lima enim materia fabrilis eſt.

¶In Pœnulo, Vinceretis ceruum curſu, vel grallatorem gradu.

Grallator, à gradu magno dictus.

¶In Truculento: Sine virtute argutum ciuem mihi habeam pro præfica.

Præfica, vt Aurelius ſcribit, mulier ab luctu, quæ conduceretur, quæ ante domum mortui

laudes eius caneret.hoc factitatum Aristoteles scribit in libro qui scribitur,Nomina barbarica,quibus testimonium est,quod fretum est Næuij.Hæc quidem hercle opinor præfica est,nam mortuos collaudat.Claudius scribit,quæ præficeretur ancillis, quemadmodũ lamentarẽtur,præfica est dicta.vtrunq; ostendit à præfatione præficam dictam.

¶Apud Ennium:Decem coclites quos montibus summis ripis sedere.

Ab oculo cocles vt ocles dictus, qui vnũ haberet oculum,quocirca in Curculione est:De coclitũ prosapia esse arbitror,nã sũt vnoculi.

Nunc de temporibus dicam.

¶ * Quod est apud Cassium:Nocte intẽpesta nostram deuenit ad domum.

INtempesta nox dicta à tempestate. Tempestas,ab tẽpore:intempesta nox quo tempore nihil agitur.Quum nox videtur in altisono cæli clypeo, temo superat stellas sublime cogens etiam atq; etiam noctis iter. hic multam noctẽ ostendere vult à temonis motu.Sed Temo vnde & cur dicatur latet.Arbitror antiquos rusticos primum notasse quædam in cælo signa, quæ præter alia erant insignia,atq; ad aliquem vsum culturæ tempus designandum conuenire animaduertebãtur. Eius signa sunt.quòd has septem stellas Græci,vt Homerus vocãt ἄμαξαν,& propinquũ equi signum Booten. nostri eas septem stellas boues & temones,& propè eas axem.Tri

ones enim & boues appellantur à bubulcis, etiam nunc maxime cũ arant terram. è quis dicti valentes glebarij qui facile proſcindunt glebas. ſic omnes qui terram arabant à terra terriones, vnde triones vt dicerentur detritũ. Temo dictus à tenendo. Is enim continet iugum, & plauſtrũ appellatum à parte totum, vt multa poſſunt. Triones dicti ſeptem, quòd ita ſitæ ſtellæ vt ternæ trigona faciant.

Temo.

Triones ſeptem.

¶Ennius. Lumen iubárne in cælo cerno? Iubar dicitur ſtella lucifer, quæ in ſummo habet diffuſum lumen, vt leo in capite iubam. Huius ortus ſignificat circiter eſſe extremam noctem. Itaque vt Pacuuius. Exorto iubare, noctis decurſo itinere.

¶Apud Plautum in paraſito. Migro hinc inde bene potus primo crepuſculo.

Crepuſculum dictum à Sabinis, & id dubium tempus noctis, an diei ſit. Itaque in cordalio eſt: Tam crepuſculo ferè vt ament lampadas accendite. Ideo dubiæ res creperæ dictæ.

¶In Trinumo: Concubium ſit noctis priuſquam poſtremum perueneris.

Concubiũ, à cõcubitu: dormiẽdi cauſa dictũ.

¶In Aſinaria * Videbitur. factum volo, ac redito conticinium.

Conticinium puto à conticiſcendo dictum, ſiue, vt Opilius ſcribit, ab eo quòd conticuerunt homines.

Nũc de his rebus, quæ adſignificãt aliquod tempus cum dicuntur, aut fiunt, dicam.

¶Apud Accium:Reciproca tendens
neruo equino concita tela.

Reciproca est cum,vnde quod profectum redit eò,quod ab recipere reciprocare fictum,aut quòd poscere procare dictum.

¶Apud Plautum.Vt transuersum non
prouersus cedit,quasi cancer solet.

Dicit ab eo, ꝙ in id quod est versus,& ideo qui exit in vestibulum,quod est ante domum prodire & procedere,quod cum leno non faceret,sed secũdum parietem transuersus iret, dixit vt trãsuersus cedit,quasi cãcer non prouersus vt homo.

¶Apud Ennium: Andromachæ nomen
qui indidit, recte ei indidit.

Item:Quapropter Parim pastores nunc Alexandrum vocant,imitari dum voluit Euripidem,& ponere etymon,est lapsus.Nam Euripides ꝙ Græca posuit etyma,sunt aperta.Ille ait ideo nomen additum Andromachæ, ꝙ ἀνδρὶ μάχεται,hoc Ennij quis potest intelligere? Inuersum significare Andromachæ nomen qui indidit,recte indidit,aut Alexandrũ ab eo appellatum in Græcia qui Paris fuisset, à quo Herculem quoqꝫ cognominatũ Alexicacon ab eo,quòd defensor esset hominum.

¶Apud Accium. Iámque auroram
rutilare procul ceruo.

Aurora,dicitur ante solis ortum, ab eo quòd ab igne Solis, tum aureo, aer aurescit, quòd addit rutilare est ab eodẽ colore Aurei enim

rutili, & inde etiam mulieres valde rufæ rutilæ dictæ.

¶ ⋆ Apud Terentium, Scortatur, potat, olet vnguentum de meo.

Scortari, est sæpius meretriculam ducere, quæ dicta à pelle. Id enim non solum antiqui dicebant scortum, sed etiam nũc dicimus scortea ea, quæ è corio ac pellibus sunt facta. Inde in aliquot sacris ac sacellis scriptum habemus; ne quid scorteum adhibeatur, ne morticinum quid adsit. In Attellanis licet animaduertere rusticos dicere se adduxisse pro scorto pelliculam.

¶ Apud Accium. Multis nomen vestrum numénq; ciendo.

Numen dicunt esse imperium ab nutu, omnia sunt eius cuius imperium maximum esse videatur: Itaque in Ioue hoc & Homerus, & aliquoties Liuius.

¶ Apud Plautum. ✱ Si vnum epityrum estam apud illum esuriens insane.

Bene epityrum vocabulum est cibi quo frequentius Sicilia, quàm Italia vsa. id vehementer cum vellet dicere, dicit insane, quòd insani faciunt omnia vehementer.

¶ Apud Pacuuium: Flexanimat aquam lymphatam.

Dicit à Lympha Nympha, vt apud Græcos Thetis. apud Ennium: Ea Thetis illi mater in Græcia commota mẽte, quos νυμφολήπτους appellant, ab eo lymphatos dixerunt nostri.

Bacchus Bacchus, liber, & eius comites bacchæ, & vinum in Hispania Baccha. origo in his omnibus Græca.

¶ Apud Pacuuium: Halcyonis ritu littus * peruolgans furor.

Hæc enim auis nũc Græce dicitur ἀλκυὼν, à nostris halcedo. hæc hyeme quòd pullos dicitur tranquillo mari facere, eos dies halcyonios appellant, quod est in versu Halcyonis ritu, id est instituto, vt cum haruspex præcipit in suo quisque ritu sacrificium faciat, & nos dicimus xij. viros Græco ritu sacra non Romano facere. Quod enim fit rite, id ratum ac rectum est. Ab eo Accius, recte perfectis sacris vult accipi.

Halcyonij dies.

¶ Apud Ennium: Si voles aduortere animum, comiter monstrabitur.

Comiter, hilare, ac lubẽter, cuius origo Græce κῶμος. inde comessatio Latine dicta, & in Græcia vt quidam dicunt comœdiam.

¶ Apud Atilium: Cape, cæde, lide, come, crede.

Cape, vnde accipe, sed hoc in proximo libro retractandum.

¶ Apud Pacuuiũ: Nulla res neq; cicurare, neq; mederi potis est, neq; reficere.

Cicurare, mansuefacere, quod enim à fero discretum, id dicitur cicur. & ideo dictum cicur ingenium obtineo, mansuetum, à quo Veturij quoque nobiles cognominati Cicurij. In-

natum à cicco Cicur. ciccum dicebant mem- Ciccus.
branam tenuem, quæ eſt vt in malo Punico
diſcrimen, à quo etiam Plautus dicit, quod
volet denſum ciccum non inter duo.

¶Apud Næuium: Ciccum venire vi-
deo ferme iniuria.

Fermè dicitur, quod nunc ferè, vtrunque di-
ctum à ferēdo, quòd id quod fertur eſt in mo-
tu, atque aduentat.

¶Apud Plautum. * Euax iurgio vxo-
rem tandem abegi ab ianua.

Euax verbum nihil ſignificat, ſed effutitium
naturaliter eſt, vt apud Ennium: Hehe ipſe
clypeus cecidit.

¶Apud Ennium.

Heu mea puella ſpe quidem id ſuccenſes ti-
bi. Apud Pompilium: Heu qua me cauſa for-
tuna infeſta premis? quod ait, iurgio, id eſt li-
tibus. Itaque quibus res erat in controuerſia,
ea vocabatur lis. Ideo in actionibus videmus Lis.
dici, quam rem ſiue litem dicere oportet. Ex
quo licet videre iurgare eſſe ab iure dictum. Iurgare.
nam quis iure litigaret? à quo obiurgatus is
qui id facit iuſte.

¶Apud Lucretium. Atque aliquos ibi
ab rebus clepſere foro.

Qui clepſere dixit, vnde etiam alij clepere,
id eſt, corripere, quorum origo à clam, vt ſit
dictum clapere, vnde clepere & ex ea com-
mutatio, vt multa, & factum clepere, poteſt
à Græco dictum κλέπτειν.

¶Apud Matium: Corpora graiorum mœrebar mandier igni.

Dictū mandier, à mādendo, vnde māducari, à quo in Attellanis obsoniū vocāt manducū.

¶Apud Matium: Obscœni interpres, funestiq́ ominis author.

Obscœnum dictū ab scœna, ea vt Græci, aut Accius scribit, scæna in pluribus verbis, a ante e, alij ponunt, alij non: vt quod partim dicunt sceptrum, alij fenatricem, alij fœneratricem, sic fœniseca, & feniseca. à quo rustici pappum Mesium non mesum. à quo Lucilius scribit: Cæciliúsne rusticus fiat. quare turpe ideo obscœnum, quòd nisi in scœna, palam dici non debet: potest vel ab eo, quòd puerilis turpicula res in collo quædam suspenditur ne quid obsit scæuæ causa, inde Scæuola appellatus, ea dicta ab scæua, id est sinistra, quòd quæ sinistra sunt, bona auspicia existimātur, à quo dicuntur comitia aliúdve quid sit, aut sinistra, quæ est, id à Græco est, quòd hi sinistram vocant σκαιὰν, quare quòd dixi scæuum omen est turpe id, vnde dicitur Omen omen extrito s.

Scæuola

¶Apud Plautum. Quia ego antehac te amaui, valet, constitui.

Itaq; hæ res cum constituit se hæredem esse, dicitur cauere, & cum id fecerit, creuisse. apud eundem: Quo de sinu frequētem operam dedistis, valet assiduam. Itaq; qui adest adsiduus ferre quem oportet, his frequens opponi so-

let. Itaq; illud eædem mulierculæ dicunt quidem nos pretio tanti est frequentare. Ita in prandio nos lepide ac nitide accepisti, apparet dicere facile est, vt curare, vt adsim cum iam bene nos accipias.

¶Apud Ennium: Decretum est stare
corpora telis.

Hoc verbum Ennij dictum à fodiendo, à quo fossa.

¶Apud eundem: Vocibus concidæ
faxim & obrutus.

Mussare dictum q; muti non amplius quàm μῦ dicũt. à quo idem dicit: *quod minimum est, neq; vt aiunt, μῦ facere audent.

¶Apud Pacuuium. Dij * monerint meliora,
atq; amentiam auerruncassint.

A vertendo auerruncare, vt deus qui meis rebus præest auerruncus. Itaque ab eo precari solent vt pericula auertat.

¶In Aulularia, Pipulo te differam ante ædes.

Id est conuitio, declinatum à pipatu pullorũ. Multa ab animalium vocibus translata in homines, partim quæ sunt aperta, partim obscura. perspicua vt Ennij: Animus cũ pectore latrat. Plauti: Gãnuit odiosus omni totæ familię. Cæcilij: Tantũ rem dilabare, vt pro nihilo habuerit. Lucilij: Hæc inquã rudet ex rostris militabat equidem, quantum hinnitum, atq; equitatum cum minus aperiant porci ab lupo volutare vlulantis. Ennij à vitulo: Tibici-

na maximo labore mugit. Equidem à boue: clamore bouantes. Equidem à leone: pausam fecere fremendi. Equidem ab hœdo: clamor ad cælũ voluẽdus per æthera vagit ire sueta frendice, frunde frutimi suauiter. Matius, in cassina à fringilla: Quid fringutis? quid istuc tam cupide cupis? sues auoluerat. Ita trude, neq; in re, neq; in iudicium Æsopi, nec Theatri in colace. Nexum Manilius scribit omne quod per librã & æs geritur, in quo sint mancipia: Mutius quæ per æs & libram fiunt, vt obligentur, præterquam mancipio detur. hoc Verrius Flaccus esse ipsum verbum ostendit, de quo quærit. Nam idem quod obligatur per libram, neq; suum sit inde nexum dictum. Liber qui suas operas in seruitute pro pecunia quã debebat, dum solueret nexus vocatur, vt ab ære obæratus. Hoc C. Pupillo vacare Sylla dictatore sublatum ne fieret, & omnes qui bonam copiam iurarẽt, ne essent nexi dissoluti.

Nexus.

¶In Cassina: Sine amet, sine quod libet,
id faciat: quando tibi nil domi deliquium est.

Deliquium est dictum ab eo, quod deliquanda non sunt: vt turbida, quæ sunt, deliquãtur, vt liquida fiãt. Aurelius scribit deliquium esse à liquido: Claudius, ab eliquato. Si quis alterutrum sequi mallet, habebit authorem Cæcilium: Per lætitiam liquitur animus, aliquando liquitur fictum.

Multa apud poetas reliqua esse verba quo-

rum origines possint dici non dubito * vt apud Neuium in Hesiona. Enimvero gladij lingula à lingua. In Clastidio, Vitulantes à vitula. In Dolo: Caperata fronte, à capræ fronte. In Demetrio: Persibus aperite. Itaque sub hoc glossema callide subscribunt: * in Lampadione: Protinam à protinus, cõtinuitatem significans.

¶In Agedone.

Caudacus suauis, tametsi à magistris accepimus mansuetum.

¶In Romulo.

Sponsus contra sponsum rogatus.

¶In Stigmatia.

Præbia, à præbendo, vt si lorum quòd sit remedio in collo pueris.

¶In Technico.

Conficiant à confitto conuenire dictum.

¶In Tarentilla Pacuuij.

Ab luce illustre.

¶In Trucularia.

Exbolas aulas quassant, eijciunt, à Græco verbo ἐκβολῆ dictum.

¶In bello Punico.

Nec satis sarrire, abserare dictum, id est aperire. Hinc etiam sera, qua remota, fores panduntur. Sed vereor ne plures sint futuri, qui de hoc genere me, ꝙ nimiũ multa scripserim reprehendant, quàm ꝙ reliquerim quædã accusent, ideo potius iam reprimendum, quàm producendum puto esse volumen. Nemo re-

prehēſus,qui è ſegete ad ſpicilegium reliquit ſtipulam. Quare inſtitutis ſex libris quemadmodum rebus Latina nomina eſſent impoſita ad vſum noſtrum,è quis treis ſcripſi P. Septumio,qui mihi fuit quæſtor,treis tibi,quorum hic eſt tertius. Priores de diſciplina verborum originis,poſteriores de verborum originibus. In illis,quæ ante ſunt in primo volumine eſt,quæ dicantur,cur etymologia, neq; ſit,neq; ea vtilis ſit. In ſecundo quæ ſit,& cur ea ſit,& in illis ſit. In tertio,quę forma etymologiæ: In ſecūdis tribus,quos ad te miſi,item generatim diſcretis. Primum in quo ſunt origines verborum,locorum,& earum rerū quæ in locis eſſe ſolent. Secundum, quibus vocabulis tempora ſint notata,& hæ res quæ in temporibus fiūt. Tertius hic,in quo à poetis item ſumpta vtilia,quæ dixi in duobus libris ſoluta oratione. Quocirca quoniam omnis operis de lingua Latina treis feci parteis, primo quemadmodum vocabula impoſita eſſent rebus:ſecundo,quemadmodum ea in caſus declinantur: tertio, quemadmodum coniungerentur,prima parte perpetrata:vt ſecundum ordiri poſſimus:huic libro faciam finem.

MARCI TERENTII VARRONIS FRAGMENTORVM
de lingua Latina:
finis.

MARCI TERENTII VARRONIS ANALOGIAE, LIBER PRIMVS.

¶Quæ dicantur cur non ſit analogia.

CVM RATIO NATVRę tripartita eſſet, vt ſuperioribꝰ libris oſtēdi, eius prima pars, quemadmodū vocabula rebus eſſent impoſita, eſſet: ſecunda quo pacto de his declinata in diſcrimina ierunt: tertia, vt ea inter ſe ratione coniuncta ſententiam efferant. Prima parte expoſita, de ſecunda incipiam. hinc vt propago omnis natura ſecunda, quod prius illud rectum, vnde ea ſit declinata. Itaq; declinatur in verbis rectum homo, obliquum hominis quod declinatum à recto. De huius multiplici natura diſcriminum oræ ſunt hæ. Cur, & quo, & quemadmodum in loquendo declinata ſunt verba, de quibus duo prima duabus cauſis percurrā breuiter. quòd & tum cum de copia verborum ſcribam, erit retractādum, & quòd de tribus tertium quod eſt habet ſuas permultas, ac magnas partes declinatio inducta in ſermones non ſolū Latinos, ſed omnium hominum vtili ac neceſſaria de cauſa. Niſi enim ita eſſet factum, neq;

dicere tātum numerum verborum possemus (infinitæ enim sunt naturæ, in quas ea declinantur) neq; quæ didicissemus ex his, quæ inter se rerum cognatio esset, appareret. At nūc ideo videmus, quòd simile est, quod propagatum legi, vt declinatum est duo simul apparent quodam modo eadē dici, & non eodem tempore factum. Vt si verbi gratia alterum horum diceretur Priamus, alterum Hecuba, nullam vnitatem adsignificaret, quæ apparet in lego, & legi, & in Priamus priami: vt in hominibus quædam sunt cognationes, & gentilitates, sic in verbis. Vt enim ab Æmilio homines orti Æmiliæ, ac gentiles, sic ab Æmilij nomine declinatæ voces in gentilitate nominali. ab eo enim, quòd est impositū recto casu Æmilius, orta Æmilij, Æmilium, Æmilios, Æmiliorum, & sic reliquæ eiusdem quæ sunt stirpis. Duo igitur omnino verborū principia impositítia: alterum vt fons, alterum vt riuus. Impositítia nomina esse voluerūt quā paucissima, quò citius ediscere possent. Declinata quamplurima, quò facilius omnes, quibus ad vsum opus essent, dicerēt: ad illud genus, quod prius historia opus est. nisi descendendo enim aliter id non peruenit ad nos reliquum genus, quod posterius ars, ad quam opus est paucis pręceptis. quę sunt breuia. Qua enim ratione in vno vocabulo declinare didiceris, in infinito numero nominū vti possis? Ita nouis nominibus allatis consuetudi-

nem ſine dubitatione eorum declinamus. Statim omnis dicit populus, etiam nouitij ſerui empti in magna familia, cito omnium conſeruorũ omnis recto caſu accepto in reliquos obliquos declinãt: qui ſi nonnunquam oſtendũt, non eſt mirum. etenim illa qui primi nomina impoſuerunt rebus fortaſſe, an in quibuſdam ſint lapſi. Voluiſſe enim putant ſingularis res notare, vt ex ijs ĩ multitudine declinaretur, vt eſt ab homine homines, ſic mares, liberos voluiſſe notari, vt ex his fœminæ declinarentur, vt eſt à Terentio Terentia, ſic in recto caſu, quas imponerẽt voces, vt illinc eſſent futuræ quo declinarem: ſed hæc in omnibus tenere nequiſſe, quòd & vna dicuntur ſcopæ & mas, & fœmina aquila, & recto, & obliquo vocabulo vis. Cur hæc non tam ſit in culpa, qui putant pleraq; ſoluere non difficile. Sed nunc non neceſſe: non enim qui potuerũt aſſequi, ſed qui voluerint ad hoc, quod propoſitum refert, quod nihilominus declinari poteſt ab eo quod impoſuerũt ſcopæ ſcopa, quàm ſi impoſuiſſent ſcopa, ab eo ſcopæ, ſic alia cauſa, inquam cur eas ab impoſitis nominibus declinarint, quam oſtendi ſequitur, in quas voluerunt. declinari autem voluerũt, vt generatim ac ſummatim. Item in formis, duo enim genera verborum, vnum ſecundum quod declinando multas ex ſe parit diſparilis formas, vt eſt lego, legis, legam, ſic alia. Alterum genus ſterile, quod ex ſe parit nihil, vt

eſt etiam, vix, magis, cur. Quarũ rerum vſus erat ſimplex. Ibi etiam vocabula declinãtur, vt in qua domo vnus ſeruus vno ſeruilio, poſt nomẽ inquam populi multi pluribus. Igitur & in his rebus, quorum ſunt nomina, quo diſcrimina vocis plura, propagines plures. In his rebus quæ copulæ ſunt, ac coniunguntur verba, quòd non opus fuit declinari in plura, ferè ſingula ſunt. Vno enim loro colligare poſſis vel hominem, vel equum, vel aliud, quod quicquid eſt, quod cum altero poteſt colligari. Sed quòd dicimus in loquẽdo: Conſul fuit Tullius, & Antonius: eodem illo & omnes binos conſules colligere poſſumus. Vel dicam amplius omnia nomina, atq; ideo etiam omnia verba cum fiunt, tunc ex vna ſyllaba illud, & maneat vnum. Quare duce natura, ſi quæ impoſita eſſent vocabula reb⁹, ne ab omnibus his declinatus putarent, quorum generum declinationes oriuntur.

¶De partibus orationis.

PArtes orationis ſunt duę, ſi item vt Dion, in treis diuiſerimus partes. Res quæ verbis adſignificantur. vna quæ adſignificat caſus. Altera quæ tempora. Tertia quæ neutrũ. De his Ariſtot. duas partes orationis eſſe dicit. Vocabula, & verba, vt homo & equus, & legit, & currit. vtriuſque generis & vocabuli, & verbi, quædam priora, & quædam poſteriora. Priora, vt homo ſcribit. poſteriora, vt doctus & docte. Dicitur enim homo doctus, &

ſcribit docte. hæc ſequitur & locus, & tempus, quòd neque homo ſcribi poteſt, nec ſine loco & tempore eſſe: ita vt magis ſit locus homini coniunctus, tempus ſcriptioni, cũ de his nomen ſit primum. Prius enim nomen eſt q̃ verbum temporale, & reliqua poſterius, quàm nomen & verbũ. Prima igitur nomina, quare de eorũ declinatione, quàm de verborum antè dicam.

¶De nominum declinatione.

NOmina declinantur aut in earum rerum diſcrimina, quarũ nomina ſunt, vt à Terẽtius Terẽti: aut in ea res extrinſecus, quarũ ea nomina non ſunt, vt ab equo equito. In ſua diſcrimina declinãtur, aut propter ipſius rei naturam de quo dicitur, aut propter illius qui dicit. propter ipſius rei diſcrimina, aut à toto, vt ab homine homunculus, à capite capitulum. propter multitudinem, vt ab homine homines. ab eo ꝙ alij dicunt ceruices, & id Hortenſius in poemate ceruix. quæ à parte declinata, vt à corpore, vt à mamma mammola, à manu manubria: alia ab animo, vt à prudentia prudens, ab ingenio ingenioſus. hæ ſine agitationibus, aut vbi motus maiores. Item ab animo aut ſtrenuitate, & nobilitate ſtrenui & nobiles. Sic à pugnando, & currendo, & pugiles, & curſores. Vt aliæ declinationes ab animo, aliæ à corpore: ſic aliæ quæ extra hominem, vt pecunioſi, agrarij, quòd foris pecunia & ager propter eorum, quàm dicuntur. Sunt

declinati casus, vt ijs qui de altero diceret, di
stinguere posset cum vocaret, cum daret, cum
accusaret: sic alia equidē discrimina, quæ nos
& Græcos ad declinādum duxerunt sine con
trouersia sunt quinq; quod vocent, vt Hercu
les. quemadmodū vocetur, vt Hercules. à quo
vocetur, vt ab Hercule. cui vocetur, vt Hercu
li, cuius vocetur, vt Herculis. propterea ver-
ba, quę erāt proinde ac cognominata, vt pru
dens, candidus, strenuus quòd in his præterea
sunt discrimina propter incrementum, quod
maius, vel minus in his esse potest, accessit de-
clinationū genus, vt à candido candidus can
didissimum. sic à longo diuite id genus. alijs
vt fieret, quæ in ea res, quæ extrinsecus decli
nantur sunt, ab equo equile, ab ouibus ouile.
Sic alia hæc contraria illis, quæ supra dicta vt
à pecunia pecuniosus, ab vrbe vrbanus, ab a-
tro atratus, vt nonnūquam ab homine locus,
ab eo loco homo: vt à Romulo Roma, à Ro
ma Roman9. aliquot modis declinata ea quæ
foris: nam aliter quàm à maioribus suis Lato
nius, & Priamides: aliter quæ facto vt à præ-
dando prædæ, à merēdo merces. Sic alia sunt,
quæ circumire non difficile: sed quod genus
iam videtur & alia vrgent, omitto. In verbo-
rum genere, quæ tempora adsignificāt, quòd
ea erant tria, præteritum, præsens, futurum,
declinatio facienda fuit triplex, vt à saluto,
tabam, tabo. Cum item personarum natura
triplex esset, qui loqueretur, de quo, ad quem,

hæc ab eodem verbo declinata,quę in copia verborum explicabuntur. Quoniam dictum de duabus declinationibus, cur & in qua sit fama, tertium quod relinquitur,quemadmodum nunc dicitur.Declinationũ genera sunt duo,voluntariũ & naturale.Voluntarium est quo,vt cuiusque tulit voluntas,declinauit.sic tres cũ emerunt Ephesi singulos seruos,nonnũquam alius declinat nomen ab eo qui vendit Artemidorus,atque artemam appellat.alius autem à regione,quòd ibi emit ab Ionia Ionam.alius quòd Ephesi Ephesium:sic alius ab aliqua alia re, vt visum est contra naturalem declinationem.Dico,quòd non à singulorum oritur voluntate,sed à communi consensu. Itaq; omnes impositis nominibus eorum,item declinant casus,atq; eodem modo dicunt huius Artemidori, & Ionis, & huius Ephesi sic in alijs casibus cum vtrunq; nonnunquam accidat,& vt in voluntaria declinatione animaduertatur natura, & in naturali voluntas, quæ cuiusmodi sint aperientur infra, quòd vtraq; declinatione alia fiunt similia,alia dissimilia.De eo Gręci Latiniq; libros fecerunt multos:partim cum alij putarent in loquendo ea verba sequi oportere,quæ à similibus similiter essent declinata,quos appellarunt ἀναλογίας.alij cum id negligendum putarent, ac potius sequendam similitudinem, quæ in consuetudine est,quam vocant συνήθειαν, cum vt ego arbitror vtrunq; sit nobis

ſequendum, quòd declinatione voluntaria ſit ἀνομαλία, in naturali magis analogia, de quibus vtriuſq; generis declinationibus libros faciam bis ternos. priores tres de earum declinationum diſciplina, poſteriores ex eius diſciplinę propaginibus. de prioribus primus erit hic, quæ contra ſimilitudinem declinationum dicantur. Secundus quæ contra diſſimilitudinem. Tertius de ſimilitudinũ forma, de quibus, quæ experiero ſingulis tribus, tum de alteris totidem ſcribere, ac diuidere incipimus.

¶ Quæ contra ſimilitudinem declinationum dicuntur.

INcipiam, quòd huiuſce libri eſt dicere contra eos, qui ſimilitudinem ſequuntur, quæ eſt vt in ætate puer ad ſenem, ad auum imberbis, vt eſt ſcribo, bam. dico, bam. prius contra vniuerſam analogiam: deinde tum de ſingulis partibus à natura ſermo ſic incipiam. Omnis oratio cum debeat dirigi ad vtilitatem, ad quantum deniq; peruenit, ſi eſt aperta, & breuis, quæ petimus, q obſcurus & longus orator eſt odio, & cum efficiat aperta, vt intelligatur: breuis vt cito intelligatur, & aperta cõſuetudo breuem temperantiam loquentis, & vtrunq; fieri poſſit ſine analogia nil ea opus eſt. neque enim vtrum Herculi, an Herc. clauam dici oporteat ſi doceat analogia, cum vtrunq; ſit in conſuetudine non negligẽdum. Sũt, quòd æque ſunt, & breuia, & aperta: pręterea quòd is vtilitatis cauſa quæq; res ſit in-

uenta,si ex ea quis id sit consecutus amplius ea scrutari, cum sint nimium otiosi, & cum vtilitatis causa verba ideo sint imposita reb9, vt ea significent,si id consequimur vna consuetudine, nihil prodest analogia, accedit q quæcunq; vsus causa ad vitam sint assumpta, in his vtilitatem quærere,non similitudinem. itaq; in vestitu cum dissimillima sit virilis toga tunicæ muliebri,stola pallio, tamen inæquabilitatem similibus hanc sequitur, nihilo minus in ædificijs,quòd non videmus habere atrium περίστυλον similitudinem, & cubiculum ad æquale,quòd tamen propter vtilitatem in his dissimilitudines potius,quàm similitudines sequamur.Itaq; & hyberna & triclinia,& æstiua,non item valuata,& fenestrata facimus. Quare cum in vestitu ædificijs, sic in supellectile,cibo, cæterisque omnibus, quæ vsu ad vitam sunt assumpta, dominetur inæqualitas, in sermone quoque qui est vsus causa constitutus,ea non repudianda.quòd si quis duplicem putat esse summam, ad quas metas naturæ sit perueniendum in vsu vtilitatis & elegantiæ,quòd non solum vestiti esse volumus, vt vitemus frigus, sed etiam vt videamur vestiti esse honeste. non domũ habere, vt simus in tecto,& tuto solum, q necessitas contruserit,sed etiam vbi voluptas retineri possit:non solum vasa ad victum habilia,sed etiã figura bella, atq; ab artifice,quod aliud homini,aliud humanitati satis est.quod

vis sitienti poculum homini idoneum, huma nitati nisi bellum parum. sed cum discessum ab vtilitate ad voluptatē, tamen in eo ex dis similitudine plus voluptatis, quàm ex simili tudine sæpe capitur. quo nomine & gemina cōclauia dissimiliter pollēt, & lectos non om nes pari magnitudine ac figura faciunt. quòd si esset analogia petenda in supellectile, om nes lectos haberemus domi ad vnā formam, & aut cum fulcro, aut sine eo, nec tum ad tri cliniarem gradum, non item ad cubicularem: neq; potius delectaremur supellectile distin cta, quæ esset ex ebore, alijsq; rebus, dispari búsque figuris, quàm grabatis ἀνάλογον ad similē formam plerunq; eadem materia fiūt. quare aut negandū nobis disparia esse iucun da, aut quia necesse est confiteri, dicendum verborū dissimilitudinem, quæ sit in consue tudine non esse vitandam. quòd si analogia sequēda est nobis, aut ea obseruanda est, quæ est in cōsuetudine, aut quæ non est. Si ea, quæ est, sequenda est, præceptis nihil opus est. q cum consuetudinem sequamur, ea nos seque tur. Si quæ non est in cōsuetudine sequemur, vt quisque duo verba in quatuor formis fin xerunt. similiter quāuis hæc nolemus, tamen erunt sequenda, vt Iupiter, Maspiter. quas si quis seruet analogias, pro insano sit reprehen dendus. non ergo est ea sequenda. q si opor tet, id est vt à similibus similiter omnia decli nentur verba, sequitur vt ab his similibus si

milia debeant fingi, quod non fit. nam ex ſi-
milibus alia fiunt ſimilia, alia diſſimilia: & à
diſſimilib⁹ partim ſimilia, partim diſſimilia.
à ſimilibus ſimilia, vt à bono & malo, bonum
malũ. à ſimilibus diſſimilia, vt à lupus lepus,
lupo lepori. Contraria à diſſimilibus diſſimi-
lia, vt Priamus Paris, priamo pari. à diſſimi-
libus ſimilia, vt Iupiter, Iouis, Ioui. Eo enim
magis ἀναλογικῶς diſſimilia finguntur, ſed
etiam ab eiſdem vocabulis diſſimilia. neq; à
diſſimilibus ſimilia, ſed etiam eadem ab eiſ-
dem vocabulis diſſimilia fingi apparet, quod
cum ſint Albæ ab vna dicũtur Albani, ab al-
tera Albenſes. cum trinæ fuerunt Athenæ, ab
vna dicti Athenæi, ab altera Atheniẽſes, à ter
tia Athenæopolitæ. Si ex diuerſis verbis mul
ta facta in declinando inueniuntur eadem, vt
cum dicô à Saturni luo, luam, & à ſoluendo
abluo abluam, omnia ferè noſtra verba libe-
ralia, & muliebria multitudinis cum recto ca
ſu fiunt diſſimilia, cum dandi ſimilia, vt ma-
res Terentij, fœminæ Terẽtiæ, eadem in dan
di viris Terẽtijs, & mulieribus Terentijs. diſ-
ſimile, Plautus, & Plautius. & commune, vt
huius Plauti, & Plautij. denique ſi eſt analo-
gia, quod in multis verbis, & ſimilitudo ver-
borum, ſequitur quòd in pluribus eſt diſſimi-
litudo, vt non ſit in ſermone ſequenda analo-
gia. poſtremo ſi eſt in oratione, aut in omni-
bus eius partibus eſt, aut in aliqua eſt parum.
& in omnibus non eſt, in aliqua eſſe, parum

est,vt albũ esse Æthiopem,non est satis,quòd habet candidos dentes.non est ergo analogia cum à similibus verbis,quæ declinantur simi lia fore pollicentur,qui analogias esse dicunt, & cum simili lætum denique dicentes se verbo verbũ ex eodem fit genere,eadem figura trãsitu de casu in casum similiter ostẽdi possit.qui hæc dicunt,vtrunq; ignorãt,& in quo loco similitudo debeat esse,& quemadmodũ spectari soleat,simile sit,necne.quæ cũ ignorant, sequitur vt cum analogiam dicere non possint,sequi debeamus. Quæro enim verbũ vtrum dicant vocem,quę ex syllabis est ficta eam, quam audimus, an quòd ea significat, quam intelligimus, an vtrunque. si vox voci esse debet similis,nihil refert,quod significat, mas an fœmina sit, & vtrum nomen, an vocabulum sit,quod illi interesse dicunt. Sin illud quod significatur debet esse simile, Theona, & Diona, quos dicunt esse pene ipsi geminos,inueniuntur esse dissimiles.si alter erit puer,alter senex:aut vnus albus, alter Æthiops.Item aliqua re alia dissimile.Sin ex vtraq; parte debet verbum esse simile,non cito inuenietur, quin in alterutra re claudicet, nec perpenna,& alphæna erit simile. quod alterum nomen virum alterum mulierem significat.Quare quoniam vbi similitudo esse debeat nequeunt ostẽdere,impudentes sunt,qui dicunt esse analogias.alterum illud quod dixi quemadmodũ simile expectari oporteret,

ignorare apparet ex eorum præcepto, quòd dicunt,cum transierit è nominãdi casibus in eos quos appellant vocandi,tum deniq; posse dici rectos esse similis, aut dissimilis. esset enim,vt si quis menæchmos geminos cum videat,dicat se nõ posse iudicare,similésne sint, nisi qui ex his sint nati considerarit.nunc discrepat inter se nihil inquam quo magis, minúsve sit simile,quod conferas cum altero ad iudicandum extrinsecus oportet sumi. Quare cũ ignorẽt quemadmodum similitudo debeat sumi,de analogia dicere nõ possunt.hęc apertius dixissem, nisi breuius eo nunc mallem,quòd infra sunt planius vsurpanda. quare quod ad vniuersam verborũ naturam attinet,hæc attigisse modo satis est,quod ad partis singulas orationis deinceps dicam. Cuius quoniam sunt diuisiones plures,nunc ponam potissimum, in quæ diuiditur oratio seruanda,vt natura in quatuor partes.vnam quę habet casus,alteram quæ habet tempora,& tertiam quæ habet neutrum,& quartam in qua est vtrunq;.has vocant quidem appellandi,dicendi,adminiculandi,iungendi.appellãdi dicitur,vt homo & Nestor.dicendi,vt scribo & lego. iungendi atq; adminiculandi, vt docte & cõmode.Appellandi partes sunt quatuor, è quis dicta à quibusdã prouocabula quę sunt vt quisq;.vocabula,vt scutum gladium.nomina, vt Romulus Remus. pronomina, vt hic hæc: duo media dicuntur nomina, prima &

extrema articuli. Primũ genus eſt infinitum. ſecũdum, vt infinitum. tertium, vt effinitum. quartũ finitum. hæc ſingulatim triplicia eſſe debent, quòd ſexum, multitudinem, caſum. ſexus vtrum virile, an muliebre, an neutrum ſit, vt doctus, cta, ctum. multitudinem vnum, an plura ſignificet, vt hic, hi hæc. caſum vtrũ recto ſit, vt Marcus, an obliquo, vt Marco, an communi, vt Iouis. ijs dictis partibus ſingulas proſpice quò facilius nuſquam eſſe analogias, quas ſequi debeamus, videas. nempè eſſe oportebat vocis formas ternas, vt in hoc humanus, na, num. ſed habent quædam binas, vt ceruus, cerua. quædam ſingulas, vt aper, & ſic multa. Non ergo eſt in huiuſmodi generibus analogia. Et in multitudine, vt vnum ſignificat pater, plures patres, ſic omnia debuerunt eſſe bina, ſed & ſingularia ſolum ſunt multa, vt cicer, ſiſer. Nemo enim dicit cicera, ſiſera. & multitudinis ſunt, vt ſalinæ. Non enim ab his ſingulari ſpecie dicitur ſalina, vt balnea. neq; ab eo, quòd dicunt balneum habet multitudinem conſuetudo. nam quod eſt, vt prædium, balneum, debuerunt eſſe plura, vt prædia balnea, non eſt ergo in his quoque analogia. Alia caſus habet & rectos & obliquos, alia rectos ſolũ, alia modo obliquos habet. vtroſque, vt Iuno Iunonis. rectos modo, vt Iupiter, Maſpiter. obliquos ſolum, vt Iouis, Iouem. non ergo in his eſt analogia. Nunc videamus in illa quadripartita. Primum ſi eſſet

analogia,vt in his tribus articulis,vt eſt quis, quem,cuius,ſic diceretur,quæ,quam,cuius.& vt eſt à quis, cui ſic diceretur qua quæ. nam eſt proportione ſimile,vt deæ bonæ quæ ſit, dea bona,quę eſt,& vt eſt quem quis,ſic quos ques.quare quod nũc dicitur qui homines dici oportuit ques.Præterea,vt eſt ab his ei,ſic ab ea eæ diceretur,quod nunc dicitur ei pronuntiaretur,vt in his viris,ſic eis mulieribus. & vt eſt in rectis caſibus ea,id in obliquis eſſet eis & ijs.nunc non modo in virili,ſicut in muliebri dicitur eius,ſed etiam in neutris articulis,vt eius viri,eius mulieris, eius pabuli, cum diſcriminetur in rectis caſibus is, ea,id. de hoc genere parcius tetigi, quòd librarios hæc ſponſoria indulgentius elaturos putaui. De nominatiuis,quę accedunt proxime ad finitam naturam articulorum,atque appellantur vocabula,vt homo,& equus.eorum declinationum genera ſunt quatuor.vnum nominandi,vt ab equo equile. alterum caſuale, vt ab equo equum. tertium augendi.vt ab albo albius.quartum minuendi,vt ciſta ciſtula.primum genus vt dixi, id eſt cum aliqua parte orationis declinata ſunt recto caſu vocabula, vt à balneis balneator. hoc ferè triplices habet radices. quòd & à vocabulo oritur, vt à venatore venabulum.& à nomine,vt à tibure tibur.ſed à verbo,vt à currendo curſor. in nullo horum analogiam ſeruare videbis. primum cum dicatur, vt ab oue, & à ſue ouile

& suile,sic à boue bouile non dicitur.& cum simile sit auis, & ouis, neq; dicitur,vt ab aue auiariũ,ab oue ouile,ab aue auile nõ est, neq; ab oue ouiariũ.& cũ debuerint esse,vt à cubatione cubiculũ,sic à sessione sediculũ non est. Quoniam taberna viri venit vinum, à vino vinaria,à creta cretaria,ab vnguento vnguentaria dicitur. ἀναλογικὰ si essent vocabula, vbi caro venit carnaria,vbi pelles pellaria,vbi calcei calcearia diceretur:non laniena,pellisunia, sutrina. Et sicut est ab vno vni, à tribus trini,à quatuor quadrini, sic à duobus duini, non bini diceretur.necnon vt quadrigæ, trigæ, sic potius diugæ quàm bigæ. permulta sunt huiusce generis,quæ quoniam admonitus perspicere potest,omitto. Vocabula,quæ à nominibus oriuntur,si à similibus nominibus similia esse debent dicemus.quoniam gemina sunt Parma, Alba, Roma,Parmenses, aut quoniam similis est Roma,Nola,Parma dicemus, vt Romani, Nolani, sic Parmani, & à Pergamo,ab Ilio similiter Pergamenus, Ilienus.aut Ilios vnus,& alia mas & fœmina, sic Pergamus & Pergama vir & mulier.& quoniam similia nomina sunt Asia, Libya,dicemus Asiaticos, & Libyaticos homines, quæ vocabula dicuntur à verbis fiunt,vt à scribendo scriptor,à legendo lector. hæc quoq; non seruare similitudinem licet videre ex ijs cũ similiter dicatur,vt ab amando amator,à salutãdo salutator,à cãtando cantator.& cũ dica-

tur Laſſus ſum,metendo ferēdo.ex his voca-
bula non reddūt proportionē quo non fit,vt
meſſor,fertor.multa ſunt item in hac ſpecie,
in quibus potius cōſuetudinē ſequimur,q̄ ra-
tionem verborū.Præterea cum ſint ab eadem
origine verborū vocabula diſſimilia ſuperio-
rū,ꝙ ſimul habeāt caſus,& tēpora,quo vocā-
tur participia,& multa ſint cōtraria,vt amor
amo,ſero ſeror,ab amo & eiuſmodi omnibus
verbis oriūtur præſens,& futurū,vt amans,&
amaturus.& ab eis verbis tertiū, quod debet
fingi præteriti,in lingua latina reperiri nō po
teſt: non ergo analogia. ſic amabor,legor, &
eiuſmodi verbi eſt vocabulū eius generis prę-
teriti tēporis fit,vt amatus erā,ſum,ero,neq;
præſentis, & futuri ab his fit.nō eſt ergo ana
logia: præſertim cū tantus numerus vocabu-
lorum in eo genere interierit, quod dicimus
in his verbis, quæ contraria non habent, lo-
quor,& venor.tamen dicimus loquens,& ve-
nans,locuturus & venaturus,quod ſecundum
analogias nō eſt:quoniam dicimus loquor &
venor. vnde illa, quæ erant ſuperiora minus
ſeruantur,quod cum his quæ contraria verba
habentur alia efficiunt terna,vt ea quæ dixi,
alia bina vt ea quę dicam,currens,ambulans,
curſurus, ambulaturus. tertia enim præteriti
non ſunt,vt curſus ſum, ambulatus ſum. nec
in his quidem,quæ ſepius quid fieri oſtendūt,
ſeruatur analogia.nam vt eſt à cantando can
titans,ab amādo amitans non eſt.& ſic mul-

ta,vt in his ſingularibus, ſic in multitudinis.
Sicut enim cantitantes,ſeditantes non dicun
tur: quoniam vocabulorum genus quod ap-
pellant compoſititium,& negant conferri id
oportere cũ ſimplicibus de quibus adhuc di-
xi,de compoſitis,ſeparatim dicam,cum à ti-
bijs,& canendo tibicines dicuntur quærunt,
ſi analogias ſequi oporteat,cur non à cithara,
&* pſalterio, & pãdura dicamus citharicen,
& ſic alia? ſic ab æde & tuendo æditúus eſt,
cur ab atrio & tuẽdo non potius atrituus ſit,
quàm atrienſis? ſi ab auibus capiẽdis auceps
dicatur,debuiſſe aiunt ex piſcibus capiendis
piſceps,vt aucupem,ſic piſcupem dici.vbi la
uatur æs æraria,non ærelauinas nominari.&
vbi fodiatur argentum, argentifodinas dici,
neq; vbi fodiatur ferrum ferrifodinas,qui la
pides cædunt lapicidas, qui ligna lignicidas
non dici. neq; vt aurificem ſic argentificem,
non doctum dici indoctum. non ſalſum in-
ſulſum.ſic ab hoc quoq; fonte quæ profluãt,
animaduertere eſt facile. Relinquitur de ca-
ſibus,in quo Ariſtarchei ſuos contẽdunt ner-
uos, Primum ſi in ijs eſſet analogia , dicunt
debuiſſe omnes nominatiuos,& articulos ha
bere totidem caſus,nunc alios habere non ſo
lum, vt literas ſingulas omnes alios tres, vt
prædium, prædij, prædio, alios quatuor, vt
mel,mellis,melli,melle.alios quinq;,vt quin-
tus,quinti,quinto,quintum,quinte.alios ſex,
vt vnus, vnius,vni,vnum,vne,vno. Non eſſe

ergo in casibus analogias. Secundo quod Crates dicebat cur quę singulos habent casus, vt literæ Græcæ non dicantur alpha & alphati alphatos si idem mihi respondebitur ꝙ Crateti si nō essent vocabula nostra, sed penitus barbara, quæram cur inde nostra nomina, & Persarum, & cæterorū quos vocant barbaros cum casibus dicant. Quare si esset analogia, aut Pœnicorū & Ægyptiorum vocabula singulis casibus dicerentur, aut pluribus, vt Gallorum ac cæterorum. Nam dicunt ab alauo, alaucus, & sic aliâs. In quod scribent, dicent, quòd Pœnicum singulis casibus ideo eas literas Græcas nominari, sic Græci nostra senis casibus, non quinis dicere debebant, quod cū non faciūt non est analogia. quæ si esset, negant vllum casum duobus modis debuisse dici, quod fit contrà. Nam sine reprehensione vulgo alij dicunt in singulari hac oui, & aui, alij hac oue, & aue. in multitudinis puppis, restis, & hæ puppes, restes. item quod in patrio casu genus disspariliter dicuntur ciuitatū parentum, & ciuitatium parentium. in accusandi hos montes fontes, & hos montis fontis. cum si esset analogia, debeant à similibus verbis similiter declinatis similia fieri, & id non fieri ostendi, despiciendam esse eam rationem, atqui ostenditur. nam quid potest similius esse, quàm mens dens gens? cū horum casus patrius, & accusatiuus in multitudine sint dispariles. nam de primo fit gentium &

gentis vtrobiq; vt ſit à ſecunda mentium, & mẽtes, vt in priore ſolo ſit, id eſt à tertio dẽtium & dentes, vt in neutro ſit. ſic item quoniam ſimile eſt recto caſu ſurus, lupus, lepus, rogant cur non dicant proportionem. Item ſuro, lupo, lepo. Sin reſpondeatur ſimilia non eſſe, quod eo vocemus diſſimiliter ſure, lupe, lepus. Sic enim reſpõdere voluit Ariſtarchus Crateti. nam cum ſcripſiſſet ſimilia eſſe Philomedes, Heraclides, Melicertes, dixit non eſſe ſimilia. In vocãdo enim cum e breui dici Philomede, cum e longo Heraclide, cum breui Melicerte. in hoc dicũt Ariſtarchũ non intellexiſſe, quod quæreretur ſic cum ſoluerit. Si enim vt quicquid in obliquis caſibus diſcrepauit, dicere potuit: proterea rectos caſus voci eſſe ſimilis, cum quæreretur duo inter ſe ſimilia ſint, necne, non debere extrinſecus aſſumi cur ſimilia ſunt. Item ſi eſſet analogia, ſimiliter vt dicunt aues, oues, ſues, dicerent, item vt ouium, auium, ſuium. ſi analogia eſt inquit, cur populus dicit dei penates, dei conſentes, cum ſit, vt hic reus, ferus, deus, ſic hi rei, feri, dei. Item quærunt ſi ſit analogia, cur appellãt omnes, ædes deum conſentium, & non deorum cõſentium? item cur dicatur mille denariûm, non mille denariorum? eſt enim hoc vocabulũ ea figura, vt Vatinius, manilius, denarius: debet igitur dici, vt vatiniorum, maniliorum, denariorum, & non equum publicum * mille aſſarium eſſe,

ſed mille aſſariorũ:ab vno enim aſſario multi aſſarij,ab eo aſſariorum.item ſecundum illorum rationẽ debemus ſecũdis ſyllabis longis, Hectorem, Neſtorem. eſt enim vt quæſtor, prætor, neſtor: quæſtorem, prætorem, neſtorem:quæſtoris,prætoris,neſtoris.& non debuit dici quibuſdas,quiſdas.eſt enim vt ei qui his quis: at ſicut quibus,ibus. Cum dicatur da patrifamiliâs,ſi analogias ſequi vellẽt, non debuerunt dicere da patrifamiliâs:quod eſt,vt atiniæ,catiniæ,familiæ: ſic vna atinia, catinia,familia.item plures patreſfamilias dicere debuerunt,ſed vt Siſenna ſcribit patreſfamiliarum, neq; oportebat conſuetudinem notare alios dicere boum greges,alios bouerum,& ſimilia. alios ioum,alios iouerum, cũ eſſet vt iouis, bouis,ſtruis:& iouem, bouem, ſtruem:ioui,boui,ſtrui.Nec cum hæc conuenerit in obliquis caſibus dubitare debuerunt, in rectis propinquius: nunc in conſuetudine aliter dicerẽ pro Iouis, Iupiter: pro bus,bos: pro ſtrues,ſtruis.

Deinceps dicam de altero genere vocabulorum in quo contẽtiones ſunt,vt album,albius,albiſſimum: in quo iam analogiam non ſeruari apparet.nam cũ ſit ſimile ſalſum caldum,& dicatur ab ijs ſalſius, caldius, ſalſiſſimum,caldiſſimum debuit dici. Quoniam ſimile eſt bonum malum,ab his bonius,& malius:boniſſimum,& maliſſimum,nónne dicitur bonum melius optimum? In alijs verbis

nihil deeſt, vt dulcis,dulcior, dulciſſimus. in alijs primum, vt peius peſſimum:in alijs me-dium,cæſior,cæſius, cæſiſſimus: in alijs bina ſunt,quæ ſint ab eadem voce declinata:& ea, ita vt alijs deſit ſecundũ & tertium,vt in hoc mane,manius, maniſſime. Alias, vt duo pri-ma adſint,vt ab optimum,optimus,optimi. Alias, vt primum & tertium deſit, vt à me-lum,melius,meliſſimum. Præterea ſi dicerẽ-tur ſimiliter,cum ſimilia eſſent macer,ſacer, tener:& macerrimus,ſacerrimus,tenerrimus: non diſcreparent in his macrior,& magis ſa-cer tenerrimus: neq; alia triſyllaba fierent.& ſi in his dominaretur ſimilitudo,diceremus, vt candidiſſimus candidiſſima, pauperrimus pauperrima.ſic candidus cãdida,pauper pau-pera:& vt dicimus doctus docta,doctiſſimus doctiſſima: ſic diceremus frugaliſſimus fru-galiſſima, frugus & fruga. ea ſi proportione eſſent verba,& vno vocabulo dicimus virum, & mulierem ſapientem & diligentem, & ſa-pientiorem, & diligentiorem ſic diceremus. Item cum peruenerimus ad ſummum, quod facimus aliter.nam virum dicimus ſapientiſ-ſimum,& diligentiſſimum,fœminam ſapien-tiſſimam,& diligentiſſimam. quòd ad voca-bulorũ huius generis exempla pertinet multa ſunt reliqua,ſed eadem quæ dicta ad iudican dum ſatis ſunt, quòd analogias in collatione verborum ſequi non debemus.Magnitudinis vocabula cum poſſint eſſe terna, vt ciſta ci-

ſtula ciſtella,in medijs non ſunt,vt in his macer macricolus macellus,niger nigricolus nigellus.Item minima in quibuſdam non ſunt, vt auis auicula auicella, caput capitulum capitellum: in hoc genere vocabulorum, quòd multa deſunt,dicēdum eſt non eſſe in eo potius ſequendam conſuetudinem,quàm rationem, quòd ad vocabulorum genera quatuor pertinent, vt in hoc potius conſuetudinem, quàm analogiam dominari facile animaduerti poſſit dictum.

Sequitur de nominibus,quæ differunt à vocabulis,ideo quòd ſunt finita & ſignificāt res proprias,vt

Paris, Helena. cū vocabula ſint infinita,ac res cōmunis deſignētur, vt vir mulier. è quibus nomina alia à nominibus,vt illum ab illo, & illa ab illo: alia à vocabulo, vt ab albo albius, & ab atro atrius in neutris ſeruata eſt analogia.Nam & cum ſit à Romulo Roma proportione non eſt,quod debuit eſſe perpenni filia non perpennæ.Perpenna mulieris nomen eſſe debuit,& nata eſſe à perpēno, quod eſt,vt arbernus percernus perpernus. Arberna percerna & perperna,quod ſi Marcus perpenna virile eſt nomen, & analogia ſequenda,Lucius Elia,& Quintus Mutia, virilia nomina eſſe debebūt.Item quæ habēt ab Rhodo,Andro,cyzico, rhodius, andrius, cyzicenus, ſimiliter cyzicius diceretur ciuis vnuſquiſque.Nam vt ab Athenis Athenæus dici-

tur rhetor nomine,& si non sit Atheniensis, in hoc ipso analogia non est.quòd alij nomi- na habent ab oppidis,alij autem non habēt, aut non vt debent,habent. Habent plerique libertini à municipio manumissi:in quo vt so cietatum,& fanorū serui non seruarunt pro- portionem: & rationem, & Romanorum li- berti debuerunt dici:vt à fauētia fauentinus, à reate reatinus,sic à Roma Romanus.vt no minātur à libertinis orti publicis ser- uis Romani, qui manumissi ante, quàm sub magi- strat⁹ nomina, qui eos li berarūt succedere cœpe rūt.hinc quoq; illa no- mina Lesis, Vfenas, Carinas, Mœcenas: quæ cum essent à loco, vt Vrbinas,& tamen vrbinus,ab ijs debuerunt dici ad nostrorum no- minum si- militu- dinem.

*

MARCI TEREN- TII VARRONIS DE ANA LOGIA, LIBER SECVNDVS.

TAM NESCIVNT docere, quàm disce- re, quæ ignorant. in quo fuit Crates no- bilis grammaticus, qui fretus Chrysip- po homine acutissi- mo, qui reliquit περὶ ἀνομαλίας, his li- bris contra analogiam, atq; Aristarchum est nixus, sed ita vt scripta indicant eius, vt neu trius videatur peruidisse voluntatem. quod & Chrysippus de inæqualitate cũ scribit sermo- nes, propositũ habet ostẽdere similes res dissi milibus verbis, & similibus condissimiles esse vocabulis notatas, id quod est verum. & cum Aristarchus de æqualitate cõscribit, & de ver borum similitudine quorũdam inclinationes sequi iubet, quoad patiatur cõsuetudo. Sed hi qui in loquẽdo partim sequi iubent nos con- suetudinem, partim rationẽ, non tam discre- pant, quod consuetudo, & analogia coniun- ctiores sunt inter se, quàm hi credunt, quòd est nata ex quadam cõsuetudine analogia: & ex hac consuetudo, & dissimilibus, & simili- bus verbis eorum, quòd declinationibus con

ſtat.neq; anomalia, neque analogia eſt repu-
dianda,niſi ſi non eſt homo ex anima, quòd
eſt homo ex anima,quòd eſt ex corpore & a-
nima.Sed ea quæ dicam quò facilius peruide
ri poſſint, prius de trinis copulis diſcernen-
dum.nam cum confuſim ex vtraq; parte ple
raq; dicuntur,quorum alia ad alia referri de-
bent, ſumam primum de copulis naturæ,&
ſuis.Hæc enim duo ſunt,quæ exigunt diuer-
ſa.quòd aliud eſt dicere verborum analogias,
aliud dicere vti oportere analogijs.Secũdum
de copulis multitudinis ac finis: vtrum om-
nium verborũ dicatur eſſe analogia,an vſus,
an maioris partis.Tertium de copulis perſo-
narum, qui eis debent vti, quæ ſunt plures.
Alia enim populi vniuerſi, alia ſingulorum,
& de his non eadem oratoris,& poetæ,quòd
eorum non idem ius. Itaque populus vniuer-
ſus debet in omnibus verbis vti analogia:etſi
perperam eſt conſuetus corrigere ſeipſum,cũ
orator non debeat in omnibus vti,quod ſine
offenſione non poteſt facere,cũ poetę tranſi-
lire lineas impune poſſint. populus enim in
ſua poteſtate,ſinguli in illius.Itaque vt ſuam
quiſque conſuetudinem ſi mala eſt corrigere
debeat,ſic populus ſuam.Ego populi conſue
tudinis non ſum,vt dominus:at ille meæ eſt,
vt rationi obtẽperare debet gubernator, gu-
bernatori vnuſquiſq; in naui,ſic populus ra-
tioni,non ſinguli populo.quare ad quamcũq;
ſummam in dicendo referam, ſi animaduer-

tes, intelliges vtrum dicatur analogia esse, an vti oporteret redigeretur, dici id in populum aliter, ac inde omnibus dici in eum, qui sit in populo. Nunc iam primum dicam pro vniuersa analogia, cur nõ modo videatur esse reprehẽdẽda, sed etiam cur in vsu quodammodo sequenda. Secũdo de singulis criminibus, quibus rebus possint, quæ dicta sunt contrà, solui, dicam ita vt generatim comprehẽdam, & ea quæ in priori libro sunt dicta, & ea quę possunt dici, atque illic præterij.

¶ Quæ contra declinationum dissimilitudinem dicantur.

PRimum quod aiunt, qui bene loqui velit, consuetudinem sequi oportere, non rationum similitudinem: quòd alterum si negligat sine offensione facere non possit: alterũ si sequatur, quòd sine reprehensione non sit, futurum erat, quòd qui in loquendo consuetudinem qua oportet vti, sequitur, non sine ea ratione. Nam vocabula ac verba quæ declinamus, similiter ea in cõsuetudine esse videmus, & ad ea referimus: & si quid est erratum, non sine ea corrigimus. Nam vt qui tricliniũ constrarunt, si quem lectum de tribus vnum imparem posuerũt, aut de paribus nimium, aut parũ produxerũt, vnà corrigimus, & ad consuetudinem cõmunem, & ad aliorum tricliniorũ analogias. Sic si quis in oratione in pronuntiando ita declinat verba, vt dicat dispariar: quod peccat, redigere debemus ad cæte

rorum similium verborum rationem, cũ duo peccati genera sint declinationũ: vnum quod in cõsuetudinem perperam receptum est: alterum quod nondũ est, & perperam dicatur. vnũ dant non oportere dici, quòd sit in consuetudine, alterum non conceditur, quin ita dicatur, vt sit simile cum id faciat. ac si quis puerorum per delitias pedes male ponere, atque imitari vacias cœperit, hos corrigi oportere, si cõcedant. Contrà si quis in cõsuetudine ambulandi iam factus sit vacia, aut compernis, si eum corrigi non concedat, non sequitur, vt stulte faciant qui pueris in geniculis alligent* serperastra, vt eorum deprauata corrigãt crura: cum deculpandus non sit medicus, qui è longinqua mala consuetudine ægrum in meliorem traducit. quare reprehendendus sit, qui orationẽ minus valentem propter malam consuetudinem traducat in meliorem? Pictores, Apelles, Protogenes, sic alij artifices egregij non reprehendendi, ꝙ consuetudinem Myronos, Cassiodori, euentúsve superiorum non sunt secuti. Aristophanes improbandus, qui potius in quibusdam veritatem, quàm cõsuetudinem secutus? quid si viri sapiẽtissimi, & in re militari, & in alijs rebus multis contra veritatem, consuetudine cum essent vsi, laudati, despiciendi sunt, qui potiorem dicunt oportere esse consuetudinem ratione? An cũ quis perperam cõsueuerit, quid facere in ciuitate, non modo patiemur, sed

etiam pœna afficiemus? Idem si quis perperam consueuerit dicere verbum non corrigemus, cum id fiat sine pœna? & hi qui pueros in ludum mittunt, vt discant, quæ nesciunt verba, quemadmodum scribũt. Idem barbaros, qui ignorabunt verba, quemadmodum oportet dici non docebimus, vt sciant qua ratione cõueniat dici? sed vt nutrix pueros à lacte subito non auellit à consuetudine, cum à cibo pristino in meliorem traducit, sic in maior loquendo annis commodis verbis ad ea, quæ sunt cũ ratione modice traducere oportet, cum sit in cõsuetudine contra rationem. Alia verba, ita vt ea facile tolli possint, alia vt videãtur esse fixa, quæ leuiter hærent, sine offensione commutari possunt. Si enim ad rationẽ corrigi oportet, quæ tum ad rationem sunt, ita vt in præsentia corrigere nequeas: quin ita dicas, his oportet, si possis, non vti. Sic enim obsolescent, ac postea iam obliterata facilius corrigi poterunt, quas nouas verbi declinationes ratione introductas respuet forum, his boni poetæ maxime scenici consuetudine subigere aures populi debẽt, quod poetę multũ possunt in hoc, propter eos quędam verba in declinatione melius, quædam deterius dicũtur. Consuetudo loquendi est in motu. Itaq; solet fieri, vt meliora deteriora, meliora verba perperam dicta apud antiquos aliquos propter poetas non modo nũc dicãtur recte, sed etiam quæ ratione dicta sunt,

tum non perperam dicuntur. Quare qui ad cõsuetudinem nos vocãt,si ad rectam sequamur. In eo quoq; enim est analogia,si ad eam nos vocent, quæ est deprauata, nihilomagis sequemur,nisi cum erit necesse,sequar in cæteris rebus mala exempla:nam ea quoq; cum aliqua vis vrget,inuiti sequamur. Neq; enim Lysippus artificũ priorum potius est vitiosa secutus, quàm artem. sic populus facere debet,etiã singuli sine offensione,quod fiat populi qui amissa modo quærant,sed etiã quod iudicium debet. Hi idem ex sermone si quid deperit,non modo nihil impẽdunt,vt requirant,sed etiam contra iudices repugnant nec restituatur verbum, quod nouum & ratione introductum,quo minus vt recipiamus vitare non debemus. Nam ad vsum in vestimentis,ædificijs, supellectilis nouitati non impedit vetus consuetudo. Quem enim amor assuetudinis potius in pãnis possessorẽ retinet, quę ad noua vestimẽta traducit? An non sæpe veteres leges abrogatæ nouis cedũt? Nónne inusitatis formis vasorũ recẽtibus à Græcia allatis obliteratæ antiquæ consuetudinis sinorum, & Capidarum species? His formis vocabulorum incontaminati vti nollent,quę docuerit ratio propter consuetudinem veterem. Et tãtum inter duos sensus interesse volunt,vt oculis semper aliquas figuras supellectilis nouas conquirant, cõtrà auris expertes velint esse. Quotusquisque iam seruos habet

priſcis nominibus? quæ mulier ſuum inſtru-
mentum veſtis,atq; auri veteribus vocabulis
appellat? ſed inductis non tam iraſcendum,
quàm huiuſce prauitatis patronis.Si enim vſ-
quequaq; nomen eſſet analogia,tum ſequeba
tur vt in verbis quoq; non eſſet,non cum eſ-
ſet vſquequaq; vt eſt,nõ eſſe verbis.quę enim
eſt pars mundi, quæ non innumerabiles ha-
beat analogias? Cælum, mare, an terra quæ
in his nonne in cælo, vt ab æquinoctiali cir-
culo,ad ſolſtitialem,& hinc ſeptentrionalem
diuiſum:ſic contrà à paribus partibus. Idem
à bruma verſum contraria parte, non quan-
tũ polo ſuperior abeſt,& abeſt à ſeptentrio-
nali circumit cũ his ad ſolſtitium, tantũdem
abeſt inferior ab eo, quem ἀνταρκτικὸν vo-
cant aſtrologi,& is ad brumalem,non quem-
admodum quodq; ſignum exortum hoc an-
no quotquot annis eodẽ modo exoritur.Non
aliter ſola bruma venit ad æquinoctium, an
contrà cum ad ſolſtitiũ venit ad æquinoctia-
lem circulũ,& inde ad brumam. Nonne Lu-
na vt à Sole diſcedit ad aquilonẽ, & inde re-
dit in eandem viam, & ſic inde fertur ad au-
ſtrum,& regreditur inde?ſed quid plura de a-
ſtris,vbi difficilius reperitur quid ſit, aut fiat
in motibus diſſimiliter?An in mari credo mo
tus non habent diſſimilitudines geminas,qui
in xxiiij.horis lunarib9 quotidie quater ſe mu
tat? At cũ ſex horis æſtus creuerint,totidem
decreuerũt rurſus ijdem.Item ab his,an hanc

analogiam ad diem seruant,ad mensem non item alios motus? Sic item cum habeāt alios inter se conueniētes,de quibus in libro quem de æstuarijs feci,scripsi.Nō in terra in sectio-nib⁹ seruata analogia?Nec cuiusmodi in præterito tempore fructuum genera reddit,simi lia in præsenti reddat.& cuiusmodi à tritico iacto reddit segetes, sic hordeo sato propor-tione reddit parilis.Non vt Europa habet flu mina,lacus,montes, campos, sic habet Asia? Nam in volucribus generatim seruatur ana-logia,vt ex aquilis aquilæ, atq; ex turdis qui procreantur turdi:sic ex reliquis suis cuiusq; generis. An aliter hoc fit in aere quàm in a-qua?non hic conchæ inter se generatim innu merabili numero similes?Nō pisces sanè mu rena fit lupus aut merula?Non bos ad bouem collatus similis? Et qui ex his progenerantur inter se vituli? etiam vbi dissimilis fœtus, vt ex equa mulus: tamen ibi analogia, quòd ex quocunque asino & equa nascitur idem mu-lus,aut mula,vt ex equo,& asina hinnuli.Nō sic ex viro & muliere omnis similis partus? quid pueri,& puellæ?non horum ita inter se, non omnia similia membra,vt separatim in suo vtroque genere similitudines intra paria? Nonne omnes cum sint ex anima & corpo-re,partes quoq; horum proportione similes? Quid ergo cum omnes animæ hominū sint diuisæ in octonas partes,hę inter se non pro-portione similes?quinq; quib⁹ sentimus:sexta

qua cogitamus:ſeptima, qua progeneramus: octaua,qua voces mittimus.

Igitur quoniam qua loquimur vocem orationem hanc quoq; necesse est natura habere analogias.Itaq; habet,an non vides, vt Græci habeant eam quadripartitam? vnam,in qua ſit caſus:alteram,in qua tempora: tertiam in qua neutrum:quartam,in qua vtrũq;. ſic nos habere & quid verba neſcis,vt apud illos ſint alia finita,alia ne ſic vtra eſſe apud nos equidem non dubito,qui animaduertunt.Item in eam innumerabilem ſimilitudinẽ numerum. vt trium temporum verba,vt trium perſonarum:quis enim poteſt nomina animaduertiſſe in omni oratione eſſe? vt legebam,lego,legam.ſic lego,legis,legit.Cum hæc eadem dicãtur,aliâs vt ſingula,aliâs vt plura ſignificẽtur.Quis eſt enim tam tardus,qui illas quoque non animaduertit ſimilitudines, quibus vtimur imperando, quibus in optando, quibus interrogando, quibus in infectis rebus, quibus in perfectis,ſic in alijs diſcriminibus? Quare qui negant eſſe rationẽ analogiæ,non vidẽt naturam nõ ſolum orationis,ſed etiam mundi.qui autem vidẽt,& ſequi negãt oportere,pugnant contra naturam,non contra analogiam:& pugnãt volſillis,nõ gladio, cum pauca excepta verba ex pelago ſermonis puri minus trita efferant,cum dicant propterea analogias non eſſe.ſimiliter vt ſi quis viderit mutilum bouem,aut luſcum hominem,clau-

dicātem equum,neget in cornibus boum ho
minū, & equorū naturam similitudinis pro-
portione constare.Qui autem duo genera di
cit esse analogiæ: vnum naturale,quod vt ex
natis nascūtur lentis,sic & lupinum:alterum
volūtarium vt in fabrica,cum vidēt scænam,
vt in dexteriore parte,sint ostia,sic esse in si-
nisteriore simili ratione factā. de his duobus
generibus naturalem esse analogiam:vt sit in
motibus cæli voluntariam non esse quòd vt
cuiq; fabro lubitum sit, possit facere partem
scænæ,sic in hominū partibus esse analogias.
quòd eas natura facit in verbis nō esse, quòd
& homines ad suam quisque voluntatem fin-
gant. Itaq; de eisdem rebus,alia verba habe-
re Græcos,alia Syrios,alia Latinos.Ego decli
natus verborum & volūtarios & naturales es-
se puto. Voluntarios, quibus homines voca-
bula imposuerint rebus quædā, vt à Romu-
la Roma,à Tibure Tiburtes.Naturales,vt ab
impositis vocabulis,quæ inclinantur in tem-
pora aut in casus:vt à Romuli Romulo Ro
mulum,& à dico dicebam,dixeram. Itaq; in
voluntarijs declinationibus inconstantia est,
in naturalibus constantia:quas vtrasque quo-
niam hi non debeant negare esse in oratione,
quæ in mundi partibus omnibus sit.Et decli
nationes verborū innumerabiles dicēdum est
esse in ijs analogias.Neque statim ideo ea in
omnibus verbis est sequēda.Nam si qua per-
peram declinauit verba cōsuetudo, vt ea ali-

ter efferri nō poſſit ſine offenſione multorū. hinc orationem verborum prætermittēdam oſtēdit loquendi ratio. Quod ad vniuerſalem pertinet cauſam, cur ſimilitudo & ſit in oratione, & debeat obſeruari: & quam ad finem quoq; ſatis dictum. Quare quod ſequitur de partib9 ſingulis deinceps expediemus: ac ſingula crimina, quæ dicūt analogiæ, ſoluemus.

Propoſitio eorū quæ dicturus eſt.

In quo animaduerto naturæ quadruplicem eſſe formam, ad quam in declinando accommodari debeant verba: quod debeat ſubeſſe res quæ deſignetur, & vt ſit ea res in vſu, & vt vocis natura ea ſit, quæ ſignificauit vt declinari poſſit, & ſimilitudo figura verbi, vt ſit ea, quæ ex ſe declinata genus prodere certum poſſunt, quo neque à terra terrus vt diceretur poſtulandum eſt, quòd natura non ſubeſt, vt in hoc alterum maris, alterum fœminæ debeat eſſe. Sic neq; propter vſum, vt Terentius ſignificat vnum, plures Terentij poſtulādum eſt, vt ſi dicamus faba & fabæ. non enim in ſimilibus vtrunq; neq; vt dicimus ab Terentius Terentum, ſic poſtulādum, vt inclinemus ab a & b, quòd non omnis vox natura habet declinatus, neq; in forma collata quærēdum ſolum quid habeat in figura ſimile, ſed etiam nōnunquam in eo quem habeat effectum. Sic enim lana Gallicana & Appula videtur imperito ſimilis propter ſpeciem, cū peritus appulam emat pluris, quòd in vſu firmior ſit. Hæc nunc ſtrictim dicta, apertiora

fient infra.

Incipiam hinc quod rogant ex qua parte oporteat simile esse verbũ ab voce an significatione? respõdeamus à voce. sed tamen nonnunquã quærimus genere similiáne sint, quæ significantur, ac nomen virile cum virili conferimus, fœminæ cum muliebri, non quòd id quod significat vocem commoueãt, sed quòd nonnunquam in re dissimilis figuræ formas indissimiles imponũt. Dispariles vt calcei muliebres sint an viriles dicimus ad similitudinẽ figuræ, cum tamen sciamus nonnunquam & mulierẽ habere calceos viriles, & virum muliebres. Sic dici virum Perpẽnam aut percelnam muliebri forma. Et contra parietem & abietem esse forma similem, quòd alterũ vocabulum dicatur virile, alterum muliebre, & vtrunq; natura neutrum. Sic itaque ea virilia dicimus non quæ virum significant, sed quibus proponimus hic & hi. Et sic muliebria in quibus dicere possumus hæc aut hę. quare nihil est quod dicunt theona & diona non esse similia, si alter est Æthiops, alter Gallus. si analogia rerũ dissimilitudines assumat ad discernendum vocis figuras, quod dicunt simile sit necne nomen nomini impudẽter Aristarchum præcipere oportere spectare nõ solum ex recto, sed etiam ex eorum vocandi casu. esset enim deridiculum si similes inter se parentes sint, de filijs iudicare, qui erant, quod non ab eo obliquis casibus fit, vt recti simili

Virilia.

Muliebria.

facie oſtendãtur,ſed propter eos facilius proſpici ſimilitudo poteſt eorum quam vim habeant,vt lucerna in tenebris allata non facit quæ ibi ſunt poſita ſimilia ſint,ſed vt videantur quæ ſint,quod quæ ijs deſunt in ſimilibus videtur,quàm in his eſt extrema litera crux, phryx,quas qui audit voces auribus diſcernere poteſt nemo,cum eaſdem non eſſe ſimiles ex alijs verbis intelligamus.quod cum ſit cruces & phryges,& de his extremis ſyllabis exemptum ſic c,ex altero ſit.vt ex c,& s crux, ex altero g,& s,frux phryx:quod item apparet,cũ eſt demptum s,ſcilicet.Nam fit vnum cruci,alterum phrygis.quod aiũt cum in maiore parte orationis nõ ſit ſimilitudo,non eſſe analogiam, dupliciter ſtulte dicunt, quod & in maiori parte eſt,& in minore parte eſt, & ſi in minore ſit, tamen ſit in maiore, niſi etiam nos calceos negabunt habere,quòd in maiore parte corporis calceos nõ habeamus quod dicũt nos diſſimilitudine itaq; in veſtitu,in ſupellectile delectari varietate,non paribus ſubuculis vxoris, reſpondeo,ſi varietas iucunda, magis varium eſſe in quo alia ſunt ſimilia,alia non ſunt.Itaque ſicut abacum argẽto ornari,vt alia diſparia,ſic orationem rogant,ſi ſimilitudo ſit ſequenda, cur malimus habere lectos,alios ex ebore,alios ex teſtudine, ſic item genere aliquo alio. ad quæ dico non diſſimilitudines quoq; ſequi.Sæpe itaque ex eadem ſupellectili licet videre.Nam nemo

facit triclinij lectos, nisi paris & materia, & altitudine, & figura. Quis facit mappas triclinarias non similis inter se? quis puluinos? quis denique cætera quæ vnius generis sint plura? cum inquit vtilitatis causa introducta sit oratio, sequendum non quæ habebit similitudinem, sed quæ vtilitatem. Ego quidem vtilitatis causa orationem factam cõcedo, sed vt vestimentum. quare vt hic similitudines sequeremur, vt virilis tunica sit virili similis, item toga togæ, sic mulierũ stola, vt sit stola proportione, & pallium pallio simile. Sic cũ sint nomina vtilitatis causa, tamen virilia inter se similia: item muliebria inter se qui debeamus, quod aiunt vt præsedit, & perstitit, sic percubuit: quoniam non sit, non esse analogiam vt in hoc errant, quòd duo posteriora ex prioribus declinata non sunt. cum analogia polliceatur ex duobus similibus similiter declinatis, similia fore. qui dicunt, quod si à Romulo Roma & non Romula, neq; vt ab oue ouilla, sic à boue bouilla, esse analogias, errant, quòd nemo pollicetur è vocabulo vocabulũ declinari recto casu singulari in rectum singulare, sed ex duobus vocabulis similibus casus similiter declinatos, similes fieri dicunt. quòd vocabula literarum latinarum non declinentur in casus non esse analogias. hi ea, quæ natura declinari non possunt eorum declinatus sequũtur, proinde vt non ea dicatur esse analogia, quæ à similib9 verbis similiter esset de-

clinata,quare non solum in vocabulis litera-
rum non hæc requirenda analogia, sed ne in
syllaba quidem vlla quod dicimus hoc ba,hu
ius ba,sic alia.quòd si quis in quoq; velit dice
re esse analogias rerum,tenere non potest.vt
enim dicunt ipsi alia nomina quòd quinque
habet figuras habere quinque casus,alia qua-
tuor,sic minus alia dicere poterit esse literas
ac syllabas in voce quæ singulos habēt casus
in rebus plurimis,quemadmodum inter se cō
ferrent ea, quæ quaternos habebunt vocabu-
lis casus.Item ea inter se quaternos sicq; sin-
gulos habebunt, vt conferant inter se dicen-
tes:vt sit hoc a,huic a esse, hoc est huiusce e,
huic e, quod dicunt esse quædam verba, quæ
habeāt declinatus,vt caput quorum pars re-
periri quòd non possit non esse analogias,re
spondēdum sine dubio, si quod est singulare
verbum, id non habere analogias minimum
esse debēt verba,in quibus sit similitudo.qua-
re in hoc tollūt esse analogias,sed initium vo-
cabulum recto casu apparet in hoc:Quæ de-
dit ira caput,neq; dispendi facit hilum: quod
valet neq; dispēdij facit quicquam. idem hoc
obliquo apud Plautum: Video enim te nihili-
pēdere prę Philachete omnes homines:quod
ex ne & hili:quare dictus est nihil,qui non hi
li erat. Casus tum cum commutatur de quo
dicitur. de homine: dicimus enim hic homo
nihil est, & huius hominis nihil, & hunc ho-
minem nihil,si in illo commutaremus, dice-

Nihil.

remus, vt hoc linum & limum, ſic nihilum, non hic nihili, & huic lino & limo, ſic nihilo non huic nihili. poteſt dici patrius caſus vt ei præponuntur pronomina plura, vt hic caſus Terentij, hunc caſum Terentij. hic miles legionis, huius militis legionis, hunc militem legionis. Negant cum omnis natura ſit, aut mas, aut fœmina, aut neutrũ, debuiſſe ex ſingulis vocibus ternas figuras vocabulorum fieri, vt albus alba album: nũc fieri in multis rebus binas, vt Metellus, Metella: Ennius, Ennia nonnulla ſingula, vt tragœdia, comœdia, ſic eſſe Marcum Numeriũ, aut Marcam Numeriam non eſſe. dici coruum, turdum: non dici coruam, turdam. contrà dici pantheram, merulam: non dici pantherum, merulum, nullius neutros filium & filiam: nõ apta diſcerni marem ac fœminam: vt Terẽtium & Terẽtiam: contrà deorum liberos, & ſeruorum non itidem, vt Iouis filium, & filiam Iouem. Iouem & Iouem. Item magnum numerum vocabulorum in hoc genere non ſeruare analogias. Adhęc dicimus omnis orationis, quamuis res natura ſubſit, tamen ſi ea in vſu non peruenerit, eò nõ peruenire verba. ideo equus dicitur & equa. In vſu enim horũ diſcrimine coruus & corua, nõ quòd ſine vſu id quod diſſimilis natura. Itaq; quædam aliter olim ac nũc. nam & tum omnes mares & fœminæ dicebantur columbæ, quòd non erant in eo vſu domeſtico, quo nũc contrà propter domeſticos vſus.

Patrius caſus.

quod intemouimus, appellatur mas colũbus, fœmina columba. Nam cũ tria genera transit, & idem est in vsu discriminare, totum denique apparet, vt est in docto & docta & doctum: doctrina enim per hæc tria transire potest, & vsus docuit discriminare doctas res ab hominibus, & in his marem & fœminam in mare, & fœmina & neutro, neque natura mare transire, neque fœminæ, neque neutra. & ideo non dicitur fœminus fœmina fœminum, sic reliqua. Itaque singularibus & secretis vocabulis appellati sunt, quare in quibus rebus non subest similis natura, aut vsus in his vocabulis huiusmodi ratio quæri non debet. Ergo igitur vt surdus vir, surda mulier, sic surdum theatrum, quòd omnes res ad auditũ sunt comparatæ. Contrà nemo dicit cubiculum surdum ad silentium non auditum, ac si fenestram non habet, dicitur cæcum, vt cæcus & cæca quod omnia habent lumen habere deberet, mas & fœmina habet inter se natura quãdam societatem, neutra cum ijs quòd sunt diuersa, interest quoque. de his perpauca sunt quæ habeant quandam communitatem dei & serui nomina, quòd non item vt libera nostra transeunt eadem & causa quod ad vsum attinet instituti. Opus fuit de liberis, de reliquis nihil attinuit: quòd in seruis gẽtilitia natura non subest in vsu. In nostris nominibus, qui sumus in Latio & liberi necessaria. itaque ibi apparet analogia, ac dicitur Terentius vir, Terẽtia fœ-

Surdus.

mina, Terentiū genus. in prænominibus ideo non fit. item quod ad hæc instituta ad vsum singularia, quibus discernerētur nomina gentilia, vt à numero secūda, tertia, quarta. In viris, vt quintus, sextus, decimus. sic ab alijs rebus cum essent duo Terētij, aut plures discernendi causa, vt aliquid singulare haberent, notabant forsitan ab eo qui mane natus diceretur, vt is Mani9 esset, qui luci, Lucius: qui post patris mortē, Posthumus. E quibus quæ cum item cecidisset fœminis proportione appellata declarāt prænomina mulierem antiqua Mania Lucia Posthuma. Videmus enim Maniam matrem Larum dici. Luciam volaminiam saliorum carminibus appellari. Posthumam à multis post patris mortem etiam nūc appellari. quare quocūq; progressa est natura, cum vsu vocabula simili proportione propagata est analogia. Cum in quibus declinationibus voluntarij maris & fœminæ & neutri quæ voluntaria non debeant similiter declinari. Sed in quibus naturales sint declinatus hi qui esse reperiuntur. Quocirca in tribus generibus nominum inique tollūt analogias. qui autem eas reprehendunt quòd alia vocabula singularia sint solum vt cicer, alia multitudinis solum, vt scalæ, cum debuerint esse omnia duplicia, vt equus equi analogiæ fundamētum esse obliuiscūtur naturā. & vsu singulare est, quod natura vnum significat, vt equus, aut quæ coniuncta quodammodo ad vnum vsum, vt

Nomina gentilia

Mania. Lucia. Posthuma.

bigæ.itaq; dicimus vna musa,sic dicimus vnę bigæ: multitudinis vocabula sunt vnum infinitum,vt musæ, alterũ finitum, vt duæ,tres, quatuor:dicimus enim vt hæ musæ, sic vnæ bigę,& binę,& trinę bigę,sic deinceps.Quare tam vnæ & vni & vna quodammodo singularia sunt quàm vnus & vna vnũ.hoc modo mutat quòd altera in verbis singularibus, altera in coniunctis rebus,& vt duo tria sunt multitudinis,sic bina trina. Est tertium quoque genus singulare,vt in multitudine vter in quo multitudinis,vt vter vtri,id est,vter poeta, singuli vtri poetæ multitudinis est. Qua explicata natura apparet non debere omnia vocabula multitudinis habere par singulare, omnes enim numeri à duobus sursum versus multitudinis sunt, neq; eorum quisquam habere potest singulare compar. Iniuria igitur postulant,si qua sint singularia, oportere habere multitudines.Item qui reprehendunt ꝙ non dicatur vt vnguẽtum vnguenta, vinum vina,sic acetum aceta,garum gara,faciũt imperite qui ibi desiderãt multitudinis vocabulum,quæ sub mẽsura ac põdere potius,quàm sub numerum succedant: nam in plumbo,oleo,aceto,cum incremẽtum accessit dicimus, multum oleum,sic multum plumbum,argẽtum.non multa olea,argẽta,plumba. quæ ex hisce fiãt,dicamus plumbea,& argẽtea.Aliud enim cum argentum. Nam id tum cum iam vas.argentũ enim si pocillum,aut quid item,

Vter.

Argẽtũ.

Plumbũ

quòd pocilla argẽtea multa non quòd argen tum multum ea natura in quibus eſt menſu ra non numerus. ſi genera in ſe habẽt plura, & in vſum venerunt, & genere multo, ſic vi na & vnguẽta dicta. alij generis enim vinum quod Chio, aliud quod Leſbio. Sic ex regio nibus quæ ipſa dicuntur nũc melius vnguen ta. cui nũc genera aliquid, ſi item diſcrimine magna eſſent olei & aceti, & ſic cæterarum rerum huiuſcemodi in vſu communi dicerẽ tur ſic olea, & vina. quare in vtraq; deniq; re ſcindere conatur analogiam. Sed cum in diſ ſimili vſu ſimilia vocabula quærunt, & cum item ea quæ metimur, atque ea quæ numera mus dici putent oportere. Item reprehẽdunt analogias quòd dicantur multitudinis nomi ne publicæ balneæ non balnea contrà quod priuati dicũt vnum balneum quod plura bal nea dicant. quibus reſpõdere poteſt non eſſe reprehendendum quòd ſcalæ & aquæ caldæ pleraq;, quæ cum multitudinis vocabulis ſint appellata, neq; eorũ ſingularia in vſum vene rint. Idémq;: item cõtra primum balneum no men & Græcũ introijt in vrbem, publice ibi cõſedit, vbi bina eſſent cõiuncta ędificia lauã di cauſa, vnum vbi viri, alterum vbi mulieres lauarentur: ab eadem ratione domi ſuæ quiſ que vbi lauatur balneum dixerit, & quod nõ erãt duo balnea dicere non cõſueuerunt, cum hoc antiqui non balneum ſed lauiatriam ap pellare conſueuiſſent. Sic aquæ caldæ à loco,

Vinum. Vnguẽtum.

Balnea.

Lauiatria.

& aquæ quæ ibi ſcaterent,cum vt colerentur veniſſent in vſum noſtris,cum aliæ ad alium morbum idoneæ eſſent.Hæ cũ plures eſſent, vt puteolis,& in thuſcis,quibus vtebãtur mul titudinis potius quàm ſingulari vocabulo ap pellarũt. Sic ſcalas quòd à ſcandendo dican- tur,& ſingulos gradus ſcanderẽt.Magis erat quærendum ſi appellaſſent ſingulari vocabu- lo ſcalam,cum origo nominis oſtẽderet con- trà.item reprehendunt de caſibus,quòd qui- dam nominatus habent rectos,quidam obli- quos, quòd dicũt vtroſq; in vocibus oporte- re.quibus idem reſponderi poteſt, in quibus vſus aut natura non ſubſit, ibi non eſſe ana- logiam.ſed ne in his vocabulis,quæ declinã- tur,ſi tranſeũt è recto caſu in rectum caſum, quæ tamẽ ferè non diſcedũt à ratione ſine iu ſta cauſa,vt hi qui gladiatores fauſtinos.nam quòd plerique dicuntur vt tres extremas ſyl- labas habeant, eaſdem caſſeliani, aquiliani,a- nimaduertũt.vnde oriuntur nomina diſſimi- lia Caſelius Cæcilius,Aquilius,Fauſtius recte dicerẽt fauſtianos. Si à Scipione quidem ma- le dicunt Scipioninos, non contrà Scipiona- rios.ſed vt dixi,quod ab huiuſcemodi cogno minibus raro declinantur cognomina,neque in vſum etiam perducta notãt quędam.Item dicũt cum ſit ſimile ſtultus luſcus,& dicatur ſtultus ſtultior ſtultiſſimus,non dici luſcus lu ſcior luſciſſimus.Sic in hoc genere multa,ad quæ dico ideo fieri,quòd natura nemo luſco

Scalæ.

magis ſit luſcus, cum ſtultior fieri videatur. quod rogant cur dicamus mane manius maniſſime. idem de veſpertino tẽpore vere magis & minus eſſe non poteſt, ante & poſt poteſt: itaq; prius eſt hora prima, quàm ſecunda non magis hora, ſed mane ſurgere tamen dicitur, qui primo mane ſurgit, quàm qui non prior. Vt enim dies non poteſt eſſe magis, q̃ mane, itaque ipſum hoc quod dicitur magis ſibi non cõſtat. quòd magis mane ſignificat primum mane, magis veſpere nouiſſimũ veſper. Item ab huiuſcemodi ſimilitudinibus reprehenditur analogia, quòd cum ſit anus cadus ſimile, & ſit ab anus anicula anicilla, à cado duo reliqua quod non ſint propagata, ſic non dicatur à piſcina piſcinula piſcinilla ab huiuſcemodi vocabulo, analogia eſt, vt dixi vbi magnitudo animadũertẽda ſit ĩ vno quoque gradu. Et quæ ſit in vſu communi, vt ciſta ciſtula, ciſtella, & canis catulus catellus, quod in pecoris vſu non eſt. itaq; conſuetudo frequentius res in binas diuidi partes, & maius & minus, vt lectus & lectulus, arca & arcula. ſic alia, quod dicũt caſus alia non habere rectos, alia obliquos, & ideo non eſſe analogias falſum eſt. Negant habere rectos, vt in hoc frugis frugi frugem. Item rolem rolis role. obliquos non habere, vt in hoc dieſpiter dieſpitri dieſpitrem, maſpiter maſpitri maſpitrem. ad hoc reſpondeo & priora habere nominandi, & poſteriora obliquos. Nam & fru-

gi rectus est natura frux, ac si secũdum consuetudinem dicimus, vt hæc auis, hæc ouis, sic hæc frugis. Si secũdum naturam nominãdi est casus rois, secũdum consuetudinem rolis, cum vtrũq; cõueniat ad analogiam, quod & id quod in consuetudine non est, cuiusmodi debeat esse apparet, & quod est in consuetudine nũc in recto casu eadem est analogia ac pleraq; quæ ex multitudine cum transeũt in singulare difficulter efferũtur ore, sic cum transiretur ex eo, quod dicebatur hæc oues vna non est dicta ouis sine vna, sed additum, id est fictum ambiguum verbum nominãdi an patrij esse casus vt ouis & auis. sic in obliquis casibus cur negant esse diespitri diespitrem nõ video, nisi quòd minus est tritum in consuetudine, quàm diespiter, quod in nihil argumẽtum est. Nam tam casus qui non tritus est, quàm qui est. Sed in casuum serie alia vocabula non habere nominãdi, alia de obliquis aliquem. Nihil enim ideo quo minus sit ratio percellere poterat hoc crimen. Nam vt signa quæ non habẽt caput, aut aliquam partem aliam nihilominus in reliquis membris eorum esse possunt analogiæ, sic in vocabulis casuum. Possunt item fieri ac reponi quod aberit, vt patietur natura & cõsuetudo, quod nõnunquam apud poetas inuenimus factum. vt in hoc apud Næuium in clastidio: vita insepulta lectus in patriã reduxit. Item reprehendunt quòd dicatur hæc strues hic Hercu-

les,hic homo,debuiſſet enim dici ſi eſſet ana logia, hic hercil,hæc ſtru,hic homon.hæc oſtendunt noua non analogiam eſſe,ſed obliquos caſus habere caput ex ſua analogia,non vt ſi in ſtatua Alexãdri impoſueris caput Philippi membra conueniũt ad rationem,ſic ad Alexandri membrorum ſimulachrum caput quod reſpondeat ita fit.Nam ſi quis tunicam in vſu ita conſuit, vt altera plagula ſit anguſtis clauis,altera latis,vtraque pars in ſuo genere caret analogia. item negant eſſe analogias quòd alij dicunt cupreſſus, alij cupreſſi. Item de ficis, platanis,& pleriſque arboribus de quibus alij extremum us,alij ei faciunt.Id eſt falſum. Nam debent dici e & i,fici,& numi, quod eſt vt numi fici, & numorum ficorum.ſi eſſent plures ficus eſſent vt manus diceremus. vt manibus,& ficibus,& vt manuũ & ficuum:neq; has ficos diceremus,ſed ficus, vt non manos appellamus.Sed cõſuetudo diceret ſingularis obliquos caſus huius fici,neque hac fico,vt non dicimus huius mani,ſed huius manus,& hac mano, ſed hac manu.Et illud putant eſſe cauſæ cur non ſit analogia, quod Lucilius ſcribit: Decuis ſiue decuſſibus eſt,qui errant quòd Lucilius non debuit dubitare quod vtrunque. Nam in ære vſque ab aſſe ad centuſſis numerus æs aſſignificat , & eius numero finiti caſus omnes à dupondio ſunt,quod dicitur à multis duob⁹ modis,hic dupondius,& hoc dupondiũ:vt hoc gladium

Ficus.

Dupondius.

& hic gladius. à treſſibus virilia multitudinis hi treſſes: & his treſſibus, confido ſingulare hoc treſſis habeo & hoc treſſis. Cõfido ſic deinceps à cẽtuſſis. Deinde numerus æs non ſignificãs numeri qui æs non ſignificant vſque à quatuor ad cẽtum, triplicis habent formas, quòd dicuntur, hi quatuor, hæ quatuor, hæc quatuor, cum peruentum eſt ad mille, quartum aſſumit ſingulare neutrum, quod dicitur hoc mille denariũ, à quo multitudinis fit millia denaria. quare quo ad analogias quod pertineat non eſt, vt omnia ſimilia dicantur, ſed vt in ſuo quæq; genere ſimiliter declinentur: ſtulte quærunt cur as & dupondius, & treſſis non dicãtur proportione cum as duplex dupondius fictus ꝙ duo aſſes pendebãt. Treſſis ex tribus æris quod ſit pro aſſibus. Nonnunquam æs dicebãt antiqui à quo nos dicimus aſſem tenentes, hoc ab ærea, æneáq; libra, & mille æris legaſſe. quare quod à treſſis vſque ad ducẽtuſſis numeri ex eiuſmodi ſunt compoſiti, eiuſmodi habẽt ſimilitudinem, dupondius quod diſſimilis eſt vt debuit, diſſimilem habet rationem. Sic as quoniam ſimplex eſt ac principium & vnum ſignificat, & multitudinis habet ſuum infinitum, dicimus enim aſſes, quos cum finimus, dicimus, dupõdius & treſſis. Et ſic porrò videtur mihi quoniam finitum & infinitum habeat diſſimilitudinem non habere vtrũq;. Item dici eò magis quòd in ipſis vocabulis vbi additur certus nume-

Treſſis.

As.

rus in militaribus aliter atq; in reliquis dicitur. Nam ſic loquuntur, hoc mille denariûm, non hoc mille denarij: & hæc duo millia denaria, non duo millia denarij. Si eſſet denarij in recto caſus atque infinitam multitudinem ſignificaret, tunc in patrio denariorum dici oportebat, & non ſolum in denarijs victor la tis drachmis, numis ſed etiam in viris idem ſeruari oportere, cum dicimus iudicium fuiſſe triumuirum, decemuirum, non decemuirorum, triumuirorum. Numeri antiqui habent analogias, quod omnibus eſt vna non nouentria regula duo actus, tres gradus, ſed decuriæ, quæ omnia ſimiliter inter ſe reſpõdet, regulæ eſt numerus nouentrius, q; ab vno nouem cũ peruenimus rurſus redimus ad vnã, & v, & xc, ab vna ſunt natura nouenaria. ſic ab octonaria & deorſum verſus ad ſingularia perueniunt. Actus primus eſt ab vno dcccc. Secundus à mille nongentamillia, quod idem valebat vnum & mille, vtrunq; ſingulari numero appellatur. Nam vt dicitur hoc vnum hæc duo millia, & ſic deinceps multitudinis in duobus actibus reliqui omnes. item numeri gradus ſingularis eſt in vtroq; actu ab vno ad nouem denarios gradus x, ad lx. centenarius à centum, dcccc. ita tribus gradibus ſex decuriæ fiunt, tres milliaria, & tres minores. antiqui his numeris fuerũt contenti. Ad hoc tertium & quartum actum à decies minores impoſuerunt vocabula. neque ratione, ſed ta-

men non cōtra est eam de qua scribimus, ana logiam. Nam vt deciennis cum dicatur hoc deciens, vt mille hoc mille, vt sit vtrunq; sine casibus vocis dicemus, vt hoc mille huius mil le. sic hoc deciens huius deciēs. nec eo minus in altero, quòd est mille præponimus, hi mil le horum mille, quoniam in eo est nomē com mune quam vocāt ὁμωνυμίαν obliqui casus, ab eodem capite vbi erit homonyma obliqui casus quo minus dissimiles fiāt analogia non prohibet. Itaq; dicimus hic argus, cum homi nem dicimus, cum oppidum Græcanice hoc argos, cum Latine argi item faciemus. Si ea dem vox nomē & verbum significabit, vt & in casus & in tempora dispariliter declinetur vt faciamus. A meto quod nomen est meto nis metonem, quod verbum est, metam me tebam. Reprehēdūt cum ab eadem voce plu ra sunt vocabula declinata, quas synonymas appellant, vt Sappho & Alcæus & Alcæo, sic Geryon, Geryonis, Geryone in hoc genere quod casus perperam permutāt, quidam non reprehēdunt analogiam, sed qui eis vtitur im perite, quod quisque caput pertenderit sequi debet eius consequentiam casus in declinan do, ac non facere cùm dixerit recto casu al cæus, in obliquis dicere alcæoni & alcæonē. quod si instituerit & non secutus erit analo gias reprehēdendum Aristarchum, quòd hæc nomina melicertes & philomedes similia ne gant esse quòd vocādi casus habet alter meli

Mille.

Deciēs.

certa, alter philomede. Sic qui dicat lepus &
lupus non esse simile, quòd alterius vocandi
casus sit lupe, alterius lepus. Sic socer macer,
quod in trãsitu fiat, ab altero trissyllabum so
ceri, ab altero bissyllabum macri: de hoc etsi
plura respõsum est cũ dixi de lana, hic quoq;
amplius adijciam, similia non solum à facie
dici, sed etiam ab aliqua coniuncta vi, & po-
testate, quæ & oculis & auribus, latere soleat:
itaque sæpe gemina facie male negamus esse
similia, si sapore sunt alio. Sic equos eadẽ fa-
cie nonnullos negamus esse similis in oratio-
nes ex procreate dissimilis. Itaque in homini-
bus emendis si natione alter est melior, emi-
mus pluris, atq; in hisce omnibus similitudi-
nis non sumimus tantum à figura, sed etiam
aliunde, vt in equis ætas, vt in ijs cuiusmodi
faciant pullos, vt in pomis quo sunt succosa.
Igitur idem sequitur in similitudine ipsorum
verborum. quis reprehẽdendus non est? qua-
re dissimilitudinũ discernẽdarum causa non-
nunquam vt pronomen assumitur, sic casum
aliquem assumi, vt in ijs, nemus lepus, hic le-
pus hoc nemus. Itaq; differũt ac dicuntur hi
lepores, hæc nemora sic aliud siquid assum-
ptum erit extrinsecus quo similitudo penitus
perspici possit. non enim erit remotum à na
tura: neq; enim magnetes lapides duo inter
se similes sint, necne perspicere possis nisi mi
nutum extrinsecus propè apposueris ferrum
quòd similes lapides similiter dicunt dissimi-

liter dissimiles,quod ad nominationem ana-
logia pertinet,ita declinatum arbitror,vt om
nia quæ dicũtur contrà ad respondendum ab
his sumi fontibus possit, quod ad verborum
temporalium rationem attinet,cũ partes sint
quatuor, temporum, personarum,generum,
diuisionum.ex omni parte quoniam reprehẽ
dunt,ad singula respondebo: primum quòd
aiũt analogias non seruari in tẽporibus,cum
dicat lego legi legebã,& sic simile alia. nam
quæ sunt vt legeram perfectũ significare duo
reliqua lego & legebã,& lego inchoatam in-
iuria reprehẽdunt.Nam ex eodem genere &
ex diuisione idem verbũ quod sumptum est
per tempora,traduci potest,vt discebam dis-
co discam. & eadẽ perfecti,sic didiceram di-
dici didicero.ex quo licet scire verborum ra
tione constare.Sed eos qui trium temporum
verba pronuntiare velint, scienter id facere.
Idem illos qui reprehẽdunt quod dicimus a-
mor amabor amatus sum. Nõ enim debuisse
in vna serie vnũ verbum esse duplex,cũ duo
simplicia essent.Neque ex diuisione si vnius-
modi ponas verba discrepant inter se. Nam
infecta omnia simplicia similia sunt,& perfe
cta duplicia inter se paria in omnib⁹ verbis,
vt hoc, amabar,amor, amabor, amatus ero.
quare item male dicunt feriam percussi,quod
est ordo feriam ferio feriebam, percussi per-
cutio percutiam. Sic deinceps in reliquis tẽ-
poribus reprehendenti responderi potest.Si-

militer errant qui dicunt ex vtraq; parte verba omnia commutare syllabas oportere, aut nullum in his pungo pungam pupugi. tundo tundam tutudi. dissimilia enim cõferunt verba infecta cũ perfectis. Quod si infecta modo cõferrent, omnia verbi principia incommutabilia viderẽtur, vt in his, pungebam pũgo pungam. Et contrà ex vtraq; parte commutabilia si perfecta ponerẽt, vt pupugeram pupugi pupugero. Item male conferunt fui sum ero, q fui est perfectum, cuius series sibi vt debet in omnibus personis constat, quod est fueram fui fuero: de infectis sum: quòd autem dicitur, olim dicebatur esum. Et in omnibus personis cõstabat quod dicebatur esum es est, eram eras erat, ero eris erit. Sic huiusmodi cętera seruare analogiam videbis. Etiam in hoc reprehendunt quòd quædam verba neq; personas habent ternas, neq; tempora terna. id imperite reprehẽdunt, vt si quis reprehendat naturã quòd non vniusmodi finxeris animalis omnis. Sic enim natura nõ omnes formæ verborum terna habeãt tempora, ternas personas, non habeant totidem verborum diuisiones. quare cum imperamus, natura quod affectabat solum habet, cum & præsenti, aut absenti imperamus fiũt terna, lege, legito, legat. Perfectum enim imperat nemo: contrà quæ sunt imperãdi, vt lego legis legit. nouena fiunt verba infecti, nouena perfecti. Quocirca non si genus cum genere discrepat, sed

in suo quisq; genere si quid deest est requirẽdum.ad hæc addita si erunt ea quæ de nominatiuis supra sunt dicta, facilius omnia soluẽtur. Nam vt illic extremum caput rectos casus, sic hic in forma est persona ei⁹ qui loquitur, & tempus præsens, vt scribo lego, quare vt illic sit, sic hic. Item acciderit in formula, vt aut caput non sit, aut ex alieno genere, sic proportione eadẽ quæ illic didicimus cur nihilominus seruetur analogia. item sicut illi caput suũ habebit, & in obliquis casibus trãsitio erit in aliquam formulam, qua assumpta reliqua facilius possunt videri verba, vnde sint declinata. Fit enim vt rectus casus nõnunquã sit ambiguus, vt in hoc verbo volo, quod id duo significat, vnum à volũtate alterum à volando. Itaq; à volo intelligimus & volare, & velle. Quidam reprehẽdũt quòd pluit & luit dicamus in præterito, & præsenti tempore, cum analogiæ sui cuiusq; temporis verba debeant discriminare, falluntur. nam est ac putant aliter quod in præteritis, vt dicimus longum pluit, in pręsenti breue luit pluit. Ideóq; in vẽditionis lege fundi ruta cæsa ita dicimus vt u producamus. Item reprehẽdũt quædam, quòd putant idem esse, sacrificio, & sacrifico: relauat, & lauatur, quod si an nonnihil cõmouet analogiam, dum sacrifici qui dicat seruet sacrificabo. Et sic per totam formã ne dicat sacrificaturus, aut sacrificatus sum: hæc enim inter se non conueniunt apud Plautum cum

dicit, piſcis ego credo qui vſque dum viuunt adlauant diu minus lauari, quàm hæc lauat phroneſium. adlauant lauari non cõuenit, vt ſit poſtremum, ſed adlauantur analogia laua-ri credit, quod Plautus aut librarij mendum ſi eſt nõ ideo analogia, ſed qui ſcripſit eſt re-prehendendus. omnino & lauant & lauantur dicitur ſeparatim recte in rebus certis, quòd puerum nutrix lauat, puer à nutrice lauatur: nos in balneis & lauamus & lauamur. Sed cõ-ſuetudo alterum vtrum cum ſatis haberet in toto corpore potius vtimur lauamur. In par-tibus lauamus, quòd dicimus lauo manus, ſic pedes, &c. Quare è balneis non recte dicũt, laui manus recte, ſed quoniam in balneis la-uor lauatus ſum ſequitur, vt contra, quoniam eſt ſoleo oportet dici ſolui, vt Cato & Ennius ſcribunt, non vt dicit vulgus ſolitus ſum de-beret dici, neq; propter hæc quòd hæ diſcre-pãt in ſermone pauca minus eſt analogia, vt ſupra dictũ eſt. item cur non ſit analogia aſſe-runt, quòd à ſimilibus ſimilia non declinen-tur: vt ab dolo & colo, ab altero enim dicitur dolaui, ab altero colui. In quibus aſſumi ſolet aliquid, quo facilius reliqua dicantur, vti myr-mecidis operibus minutis ſolet fieri. Igitur in verbis temporalibus quo ſimilitudo ſæpe ſit confuſa vt diſcerni nequeat, niſi tranſieris in aliam perſonam, aut in tempus quæ præpoſi-ta ſunt noſſe ſimiliter, & intelligitur cũ trãſ-itum eſt in ſecũdam perſonam, quod alterum

est dolas, alterum colis. Itaq; in reliqua forma verborũ suam vterq; sequitur formam, vtrum in secũda forma verborum temporale habeat in extrema syllaba as cum is ad discernendas dissimilitudines interest, quocirca ibi potius iudex analogiæ quàm in prima, quòd ibi abstrusa est dissimilitudo, vt apparet in his; meo, neo, ruo. Ab his enim dissyllaba fiũt transitu, quòd sic dicuntur, meo as, neo nes, ruo ruis, quorum vnumquodq; suas conseruat similitudinis formas analogiam. Item de his quæ appellãtur participia reprehẽdunt multa iniuria. Nam non debet dici terna à singulis verbis amaturũs, amãs, amatus; quod est ab amo amans & amaturus, & ab amabar amatus. Illud analogia quod præstare debet, in suo quoque genere habet casus, vt amatus amato amati, amatis: & sic in mulieribus amata amatæ, item amaturus eiusdem modi habet declinationes, amãs paulo aliter quòd hoc genus omnia sunt in suo genere similia. proportione sic virilia & muliebria sunt eadem, de eo quod in priori libro extremum est, ideo non est analogia, quòd qui de ea scripserint, aut inter se non conueniant, aut in quibus conueniant ea cum consuetudinis discrepãt verbis vtrunque. Sic enim omnis repudiandum est artis, quòd in medicina, & in musica, & in alijs multis discrepãt scriptores. Item in quibus conueniũt vt scriptis etiam repudiant, natura quòd ita dicitur non sit ars, sed arti-

m. j.

fex reprehēdendus qui debet in ſcribēdo non
vidiſſe, verum non ideo non poſſe ſcribi. ve-
rum qui dicit hoc monti & hoc fonti, cū alia
dicant hoc monte & hoc fonte. Sic alia quæ
duobus modis dicuntur, cum alterum ſit ve-
rum alterum falſum, non vter peccat, tollit
analogias, ſed vter recte dicit, confirmat. &
quemadmodum is qui cum peccat in his ver-
bis, vbi duobus modis dicūtur, non tollit ra-
tionem, cum ſequitur falſum, ſic etiam in his
duobus dicūtur, ſi quis aliter putat dici opor
tere atque oportet, non ſcientiam tollit ora-
tionis, ſed ſuam inſcientiam denudat. Qui-
bus rebus ſolui arbitraremur poſſe quę dicta
ſunt priori libro contra analogiam, vt potui
breui percucurri: ex quibus ſi id confeciſſent
quod volūt, vt in lingua Latina eſſet anoma-
lia, tamen nihil legiſſent: ideo quòd in omni-
bus partibus mundi vtraq; natura ineſt quòd
alia inter ſe alia ſunt. Sicut in animalibus diſ-
ſimilia ſunt, vt equus, bos, ouis, homo. Item
alia in vnoquoq; horum genere inter ſe ſimi-
lia innumerabilia. Item in piſcibus diſſimilis
murena lupo, his ſoleæ, hæc murenæ, & mu-
ſtellæ. Sic alijs vt maior ille numerus ſit ſimi-
litudinum earum, quæ ſunt ſeparatim in mu-
renis, ſeparatim in aſellis, ſic in generibus a-
lijs, quare cum inclinationibus verborum nu-
merus ſit magnus à diſſimilib⁹ verbis ortus,
quòd etiam vel maior eſt in quibus ſimilitu-
dines reperiuntur conferendum eſt eſſe ana-

logias. Item quæ cum ea non multo minus, quàm in omnibus verbis patiatur vti consue tudo communis, fatendum illud quia quando analogiam sequi nos debere vniuersos, singulos autẽ præterquam in quibus verbis offensura sit cõsuetudo communis: quod vt dixi aliud debet præstare populus, aliud è populo singuli homines. neq; id mirum est, cum singuli quoque non sint eodem iure. Nam liberius potest poeta q̃ orator sequi analogias. Quare cũ hic liber id quod pollicitus est demõstraturum absoluerit, faciam finem proximo. Deinceps declinatorum verborum forma scribam.

*
* *
*

MARCI TERENTII VARRONIS DE ANALOGIA, LIBER TERTIVS.

IN VERBORVM DEclinationib⁹, disciplina loquendi dissimilitudinẽ an similitudinẽ sequi deberet, multi quęsiuerunt. Cũ ab his ratio quæ à similitudine oriretur, vocaretur analogia, reliqua pars appellaretur anomalia. de qua re primo libro, quæ dicerẽtur cur dissimilitudinem ducem haberi oporteret, dixi. Secundo contra quæ dicerentur, cur potius similitudinem cõueniret præponi. quarum rerum quòd nec fundamenta, vt debita posita ab vllo, neque ordo, neque natura, vt res postulat explicata, ipse eius rei formam exponam.

Dicam de quatuor rebus quæ continentur declinationibus verborum, quid simile ac dissimile, quid ratio, quam appellãt λόγον, quid proportione, quam dicunt ἀναλογίαν, quid consuetudo. quæ explicatæ declarabunt analogiam & anomaliam, vnde sit, quid sit, cuiusmodi sit.

¶ De similitudinum forma.

De similitudine & dissimilitudine ideo pri-

mum dicendū, quòd ea res est fundamentum omnium declinationum, ac continet rationes verborum. *Simile*, est quod res pleraſq; videtur habere easdem, quas illud cui vsq; simile. Dissimile, est quod videtur esse contrarium. huius minimum ex duobus constat omne simile. Item dissimile quod nihil potest esse simile, quin alicuius sit simile. Item nihil dicitur dissimile quin addatur quod id sit dissimile. sic dicitur similis homo homini, equus equo, & dissimilis homo equo. nam simile est homo homini, ideo q; easdem figuras membrorum habet, quæ eos diuidūt ab reliquorū animalium specie: in ipsis hominib9 simili de causa vir viro similior q̄ vir mulieri, q; plures habent easdem partes, & sic senior seni similior q̄ puero. Eo porrò similiores sunt qui facie quoq; penè eadem habitu & corporis filo. Itaq; qui plura habent eadem, dicuntur similiores: qui proxime accedunt ad id, vt omnia habeant eadem vocantur gemini. *Simillimi* sunt qui tres naturas rerum putēt esse. *Simile*, dissimile, neutrū, quod aliâs vocent non simile, aliâs non dissimile. *Sed* quanuis tria sint, simile, dissimile, neutrum, tamen potest diuidi etiam in duas partes, sic: quodcunque cōferas aut simile esse, aut non esse simile, esse ad dissimile si videatur esse vt dixi. neutrum si neutram partem præpōderet, vt si quæ res duæ conferuntur, vicinas habent partes, & in his denis habeant easdem denas alias & dissi-

Simile.

Dissimile.

militudinem similitudinem æque animaduertendas. Hanc naturam pleriq; subijciunt sub dissimilitudinis nomen. quare quoniam fuit vt potius de vocabulo, quàm de re controuersia esse videatur, illud est potius aduertendum cũ simile quid esse dicitur quin cui parti simile dicatur esse. in hoc enim solet esse error, quòd potest fieri vt homo homini simile non sit, vt multas partes habeat similis. & ideo dici possit similis habere oculos, manus, pedes, & sic alias res separatim, & vna plures. Itaq; quod diligenter videndum est in verbis quas partes & quot modis oporteat similis habere dicũtur, vt infra apparebit. Is locus maxime lubricus est. Quid enim similius potest videri indiligenti, quàm duo verba hæc suis & suis? quæ non sunt, quòd alterum non significat suere, alterum suem. Itaq; similia esse vocibus ac syllabis confitemur, dissimilia esse partibus orationis videmus, quòd alterũ habet tempora, alterum casus, quæ duæ res vel maxime discernunt analogias. Item propinquiora genere inter se verba, similem sæpe pariũt errorem, vt in hoc nemus & lepus videtur esse simile, quòd cum vtrunq; habeat eundem casum rectum, sed non est simile, quòd eas certe similitudines opus sunt in quo est, vt in genere hominum sint eodem, quod in his non est. nam in virili genere nominũ sint eodem est lepus, ex neutro nemus. Dicitur enim hic lepus, & hoc nemus. si eiusdem gene-

ris esset, vtrique præponeretur idem, ac diceretur, aut hic lepus & hic nemus, aut hoc lepus & hoc nemus. Quare quæ & cuiusmodi sunt genera similitudinum ad hanc rem perspiciēdum ei, qui declinationes verborū proportione sumit, ne quæreret quod locus, quòd est difficilis, qui de his rebus scripserunt, aut vitauerunt, aut inceperunt, neque assequi potuerunt. Itaq; in eo dissentio neq; ea vniusmodi apparet. nam alij de omnibus vniuersis discriminibus posuerunt numerum, vt Dionysius Sidonius, qui scripsit eas esse septuagintavnam. alij partes eius quæ habent casus. cū ius eidem hic cum dicat esse discrimina quadragintaseptem. Aristoteles retulit in literas xiiij. Parmensius viij. Sic alij pauciora aut pluta, quarum similitudinum si esset origo recte capta, & inde orsa ratio, minus erraret in declinationibus verborum, quarum ego principia prima duorum generum sola arbitror esse, ad quæ similitudines exigi oporteat: ē quis vnum positum in verborum materia, alterum vt in materiæ figura quę fit ex declinatione. Nam debet esse vnum, vt verbum verbo, vnde declinetur, sit simile. Alterum vt ē verbo in verbū declinatio, ad quam conferatur eiusdem modi sit. aliâs enim â similibus verbis similiter declinantur, vt ab herus ferus, hero fero. Aliâs dissimiliter herus ferus, heri ferum, cum vtrunq; & verbum verbo erit simile, & declinatio declinationi. Tum denique dicam

esse similem,ac duplicem,& perfectam simi-
litudinem habere,id quod postulat analogia.
sed ne absurdius videar posuisse duo genera
esse similitudinum sola, cum vtriusque infe-
riores species sint plures, si de his reticuero,
vt mihi relinquam latebras, repetam ab ori-
gine similitudinum quæ in conferēdis verbis
& inclinandis sequendæ, aut vitandæ sint.
Prima diuisio in oratione, ꝙ alia verba nū-
quam declinantur, vt hæc vix mox: alia decli
nantur, à lima limabo, à fero ferebam. & cum
nisi in verbis quæ declinantur, non possit es-
se analogia, qui dicit simile esse mox & nox,
errat, quòd non est eiusdem generis vtrunqꝫ
verbum, cū nox succedere debeat sub casuū
ratione, mox neqꝫ debeat, neqꝫ possit. Secū-
da diuisio est de his verbis quę declinari pos-
sunt, quòd alia sunt à voluntate, alia à natu-
ra. voluntatem appello cum vnus quis à no-
mine alio imponit nomen, vt Romulus Ro
mæ. Naturam dico cum vniuersi acceptū no
men ab eo qui imponit, non requirimus quē-
admodum id velit declinari, sed ipsi declina-
mus, vt huius Romæ hanc Romam. De his
duabus partibus voluntaria declinatio refer-
tur ad consuetudinē, naturalis ad orationem.
Quare proinde ac simile conferri non opor-
tet ac dicere, vt sit è Roma Romanus, sic ex
Capua dici oportere Capuanus, quod in con
suetudine vehementer natat, quòd declinan-
tes imperite rebus nomina imponunt, à qui-

bus cum accepit consuetudo turbulenta ne-
cesse est dicere. Itaq; neq; Aristarchus, neque
alij in analogijs defendēdam eius susceperūt
causam. Sed vt dixi hoc genere declinatio in
communi cōsuetudine verborum ægrotat &
languescit, quòd oritur è populo multiplici
imperio. Itaq; in hoc genere, in loquendo, ma
gis anomalia quàm analogia. Tertia diuisio
est, quæ verba declinat à natura: ea diuiditur
in partes quatuor. In vnam primam videli-
cet quæ habet casus, neq; tempora habet, vt
docilis, facilis, & amabilis. In alteram quæ tē-
pora habet, neq; casus, vt docet, facit, amat.
In tertiam quæ vtraque habet, vt docens, fa-
ciens. In quartam quæ neutram, vt docte &
facete. Ex hac diuisione singulis partibus tres
reliquere dissimiles. Quare nisi in sua parte
inter se collata erūt verba, si non conueniūt,
nō erit ita simile vt debeat facere idem in ar
ticulis. Vix adumbrata est analogia, & magis
rerum quàm vocum in nominib9 magis ex-
pressa: ac plus etiam in vocibus ac similitudi
nibus, quàm in reb9 suam obtinet rationem:
etiam illud accedit in articulis habere analo
gias ostendere sit difficile, quòd singula sint
verba, hic contrà facile, quòd magna sit co-
pia similium nominum. quare non tam hanc
partem ab illa ob diuidēdum, quàm illud vi-
dendum, vt satis sit verecundi etiam illam in
eandem arenam vocare pugnatum. vt articu
lis duæ partes finitæ & infinitæ, sic in voca-

bulis duæ,vocabulum & nomen. Non enim idem oppidum & Roma, cum oppidum ſit vocabulum,Roma nomẽ.quarum diſcrimen in his reddendis rationibus alij diſcernunt,alij nõ. nos, ſicubi opus fuerit,quod ſit,& cur, aſcribimus vniuſcuiuſq; partes.quoniam ſpecies plures,de ſingulis dicam.Prima pars caſualis diuiditur in partes duas, in nominatiuum ſcilicet quod neque finitum eſt.vt hic & quis.de his generibus duobus vtrum ſumpſeris cum relinquo non conferendum,quòd inter ſe diſſimiles habẽt analogias nominatus, vt ſimul ſit nominatus, habere debet vt ſit eodem genere, ſpecie eadem, ſic caſu, exitu eius. Genere vt ſi nomen eſt quod conferas, ſit nomen ſpecie ſimile,vt non ſolum vtrunque ſit virili caſu ſimile.vti ſi alterum ſit dandi,item alterum ſit dandi cum quo conferas. Exitu vt quas vnum habet extremas literas, eaſdem alterum habeat. Ad hunc quadruplicem fontẽ,ordines diriguntur bini,vni tranſuerſi,alteri directi,vt in tabula ſolet in qua la trunculis ludit.Tranſuerſi ſunt qui à recto caſu obliqui declinantur,vt albus albi albo.Directi ſunt qui à recto caſu recto declinantur, vt albus alba album.vtrique ſunt partibus ſenis.Tranſuerſorum ordinum partes appellãtur, caſus directorum genere, vtriſque inter ſe implicatis formam dicam. Prius de tranſuerſis caſuum vocabula alius alio modo appellauit. Nos dicemus qui nominandi cauſa

dicuntur, nominandi vel nominatiuum.

Hic multum deest.

Et scopæ dicitur vna scopa: aliter enim natura quòd priora simplicibus, posteriora coniunctis rebus vocabula ponuntur, sic bigæ, sic quadrigæ à coniunctu dictæ. Itaque non dicitur vt hæc vna lata & alba, sic vna biga, sed vnæ bigæ, neq; vt dicitur, vt hæ duæ latæ albæ, sic hæ duæ bigæ & quadrigæ. Item figura verbi qualis sit refert, quòd in figura vocis aliâs commutatio sit, in vno verbo modo sint, aliâs in medio, vt cursu cursito, aliâs in extremo, vt doceo docui, aliâs communis, vt lego lege. Refertur igitur ex quibus literis quodq; verbum constet maxime extrema, quòd ea in plerisque commutantur. quare in his quoq; partibus similitudines ab alijs male, ab alijs bene, quòd solent sumi in casibus conferēdis recte, an perperam videndum, sed vbicunq; commouentur literæ non solum hæ sunt animaduertendæ, sed etiam quæ proximæ sunt, neq; mouētur. hæc enim vicinitas aliquantum potest in verborum declinationibus, in quis figuris non ea similia dicemus, quæ similes res significant, sed quæ ea forma sint vt eiusmodi res similia ex instituto significare plerūq; soleāt, vt tunicam virilem & muliebrē dicimus, non eam quam habet vir, aut mulier, sed quam ha

bere ex instituto debet: potest enim muliebrem vir, virilem mulier habere: vt in scæna ab actorib⁹ haberi videmus: sed eam dicimus muliebrem, quæ de eo genere est, quo indutui mulieres vt vterentur est institutum, vt actor stolam muliebrem sit perpetua, & cecina, & purpurina figura muliebria dicuntur habere nomina, non mulierum. flexuræ quoque similitudo videnda, ideo quòd alia verba quam vim habeant ex his verbis vnde declinãtur apparet, vt quemadmodum oporteat, vt à prætor consul, prætori consuli. Alia ex trãsitu intelligũtur, vt socer, macer, ꝙ alterũ fit socerum, alterum macrum. quorum vtrũq; in reliquis à trãsitu suam viam sequitur & in singularibus, & in multitudinis declinationibus hoc fit: ideóq; naturarũ genera sunt duo, quæ inter se cõferri possunt, vnum quod per se videri potest, vt homo & equus. alterũ sine assumpta aliqua re extrinsecus perspici nõ possit, vt equus & equiso: vtrunq; enim dicitur ab equo: quare homini hominem similem esse, aut non esse, si contuleris ex ipsis homini animaduersis, scies. Ac duo inter se similiter, ne sint lõgiores quàm sint eorum fratres dicere non possis si illos breuiores cum quibus conferuntur, quàm longi sint ignores, si latiorum atq; altiorum. Item cætera eiusdem generis sine assumpto extrinsecus aliquo perspici similitudines nõ possunt. Sic igitur quidam casus, quòd ex hoc genere sunt, non fa-

tile est dicere similes esse, si eorum singulorum solũ animaduertas voces nisi assumpseris. Alterũ quo flectitur in transeundum vox, quod ad nominatiuũ similitudines animaduertẽdas arbitratus sum, satis esse augere hæc sunt. Relinquitur de articulis, in quibus quædam eadem quædam alia. De quinque enim generib9 duo prima habẽt eadem quòd sunt & virilia, & muliebria, & neutra, & quòd alia sunt, vt significent vnum, vt plura & de casibus quòd habent quinos. Nam vocandi voce notatus non est proprium: illud habẽt quòd partim sunt finita, vt hic & hæc, partim infinita, vt quis, quæ & quorum quod adumbrata & tenuis analogia. in hoc libro plura dicere necesse est secũdum genus. quæ verba tempora habent neq; casus si habẽt personas, eorum declinationum species sunt sex. Vna quę dicitur temporalis, vt legebam, gemebam: lego, gemo. Altera personarum, vt sero, meto: seris, metis. Tertia rogandi vt scribóne, legóne: scribis'ne, legis'ne. Quarta respondendi, vt fingo, pingo: fingis, pingis. Quinta optandi, vt dicerem, facerem, dicam faciam. Sexta imperandi, vt cape, rape: capito, rapito. Item sunt declinationum species quatuor, quę tempora habent sine personis in rogando, vt foditúrne, ferit úrne: & fodietúrne, feretúrne, respondendi specie eædem figuræ fiunt extremis syllabis demptis. optandi species, vt viuatur, ametur: viueretur, amaretur. Imperan-

di declinatus ſum ne habẽt dubitationem.& earũ ſint. Ne hæc ratio paretur pugnetur, parari & pugnari. Accedũt ad has ſpecies à ſcopulis diuiſionũ quadrinis, ab infecti & perfecti emo edo, emi edi. à ſemel ſæpius, vt lego ſcribo, lectitaui ſcriptitaui. faciendi & patiendi, vt vro vngo: vror vngor. A ſingulari multitudinis, vt laudo culpo, laudamus culpam9. huius generis verborum, cuius ſpecies expoſui, quàm late quicquid pateat, & cuiuſmodi efficiat figuras in libris, qui de formulis verborum erunt, diligentius expedietur. Tertij generis quæ declinantur cum temporibus ac caſibus: ac vocantur à multis. ideo participalia ſunt hoc genere.

Hic etiam multa deſunt.

quemadmodum declinamus quærimus. Caſus etiam ſi is qui finxit poeta aliquod vocabulum, & ab eo caſu ipſe aliquem perperam declinauit, potius eum reprehendimus quàm ſequimur. Igitur ratio quam dico vtrobique & in his verbis quæ imponuntur, & in his quæ declinãtur, neq; non etiam tertia illa, quæ ex vtroq; miſcetur genere, quarũ vnaquæq; ratio collata cum altera, aut ſimilis, aut diſſimilis, aut ſæpe verba alia ratio eadem, & nõnunquam ratio alia, verba eadem. Quę ratio in amor amori, eadem in dolor dolori, neq; eadem in dolor dolorem. & cum ea

dem ratio quæ eſt in amor & amoris, ſit in amores & amorum, tamen ea quòd non in ea quæ oportet cõfertur à materia per ſe ſolum efficere non poteſt analogias, propter diſparilitatem vocis figurarum, quod verbum copulatum ſingularem cũ multitudine ita cum eſt proportione, vt eandem habeat rationem. tum denique ea ratio conficit id quod poſtulat analogia, de qua deinceps dicam.

Sequitur tertius locus quæ ſic ratio proportione à Græco vocatur ἀνάλογον: ab analogo dicta analogia. Ex eodem genere quæ res inter ſe aliqua parte diſſimiles rationem habẽt aliquam, ſi ad has duas alteræ res duæ collatæ ſunt quæ rationem habeãt eandem, quòd ea verba habẽt eundem λόγον dicitur vtrunque ſeparatim analogon ſimul collata quatuor analoga. Nam vt in geminis cum ſimile dicimus eſſe menæchmum menæchmo de vno dicimus, cum ſimilitudinem eſſe in his de vtroq;, ſic cum dicimus eandem rationem habere aſſem ad ſemiſſem, quam habet in argẽto libella ad libellam. Quid ſit analogon oſtẽdimus cum vtrobiq; dicimus, & in ære & in argento eſſe eandem rationem, tum dicimus de analogia, vt ſodalis & ſodalitas, ciuis & ciuitas, non eſt idem, ſed vtrunq; ab eodem ac coniunctum ſic analogon & analogia, idem non eſt, ſed item eſt congeneratum. Quare ſi homines ſuſtuleris, ſodalis ſuſtuleris, ſi ſodalis, ſodalitatẽ. Sic item ſi ſuſtuleris λόγον ſu-

ſtuleris analogon: ſi id, analogian. quæ cum inter ſe tanta ſint cognatione,debebit ſubtilius audiri,quàm dici. Expectare, id eſt cum dixero quid de vtroq;, & erit commune, expectes.Dum ego in ſcribẽdo tranſferã in reliquũ.Sed vt potius tu perſequere animo hæc fiunt in diſſimilibus rebus, vt in numeris. Si cõtuleris cum vno duo,ſic cum decem viginti.Nam quam rationem duo ad vnum habẽt, eandem habent viginti ad decem. In numis in ſimilibus, ſi eſt ad vnum victoriatum denarius:ſi ad alterum victoriatum ad alterum denarius.Sic item in alijs rebus omnib9 proportione dicuntur ea in quo eſt. Sic quadrupes natura.vt in progenie cũ eſt filius ad patrem,ſic ſi eſt filia,ad matrẽ,& vt eſt in temporibus meridies ad diem: ſic media nox ad noctem.hoc poetæ genere in ſimilitudinibus vtuntur, multum hoc acutiſſime geometræ, hoc in oratione diligẽtius,quàm alij Ariſtarcho grammatici, vt cum dicũtur proportione ſimila eſſe amorem amori,dolorem dolori.Cum ita diſſimile eſſe videant,amorem & dolorem, quòd eſt alio caſu.Item dolorẽ dolori:ſed dicunt quòd à ſimilibus nonnunquã rationes habent implicatas duas,ſit vna directa,altera tranſuerſa.quod dico apertius fiet. Eſto ſic expoſitos eſſe numeros,vt in primo verſu ſit vnum,duo,quatuor: in ſecundo, decem, viginti quadraginta: in tertio, centum, ducenti,quadringenti.In hac formula nume-

rorum duo inerũt,quos dixi λόγος qui diuer-
ſas faciunt analogias,vnus duplex, qui eſt in
obliquis verſibus, quod eſt vt vnus ad duo,
ſic duo ad quatuor. alter decemplex,in dire-
ctis ordinibus,quod eſt vt vnus ad decem,ſic
decem ad centum.Similiter in verborum de-
clinationibus eſt,vt biuium,quod & ab recto
caſu in recto,ita vt formulã ſimiliter efficiãt,
quod ſit primo verſu hic albus,huic albo,hu-
ius albi:ſecũdo hæc alba,huic albæ, huius al-
bæ:tertio hoc albũ,huic albo,huius albi. Ita-
que fiunt per obliquas declinationes ex his a-
nalogiæ hoc genus,albius,atrius:albio,atrio:
per directas declinationes:albius,atrius:albia
atria: quæ ſcilicet erit particula, ex illa vice-
naria atria,qua ſcilicet cẽtenaria formula ana
logiarum de qua ſupra dixi.analogia quæ di
citur,eius genera ſunt duo. Vnum deiũctum
ſic eſt,vt vnum ad duo,ſic decem ad viginti.
Alterum cõiunctum,ſicut eſt vnum ad duo,
ſic duo ad quatuor. In hoc quòd duo bis di-
cuntur.Et tum conferimus ad vnum,& tunc
cum quatuor.Hoc quoq; natura dicitur qua-
druplex:ſi à ſeptem chordis citharæ, tamen
duo dicuntur habere tetrachorda,quòd quẽ-
admodum accrepat prima ad quartam chor
dam,ſic quarta ad ſeptimam reſpondet.Me-
dia eſt alterius prima, alterius extrema. Me-
dici in ægrotis ſeptimos dies qui obſeruant
quarto die, ideo diligentius ſigna morbi ad-
uertunt,quòd quam rationem habuit primus

dies ad quartum, eandem præſagit habiturũ, qui eſt futurus ab eo quartus qui eſt ſeptimus à primo: quadruplices deiũctæ in caſib⁹ ſunt vocabulorum, vt rex regi. Coniũctæ ſunt triplices in verborum tribus temporibus, vt legebam lego legam. quod quam rationem habet legebam à lego, hãc habet lego à legam: in hoc ferè omnes homines peccant, ꝙ perperam tribus tẽporibus hæc verba adijciunt, quum proportione volunt pronũtiare. Nam cũ ſint verba alia infecta, vt lego, & legis: alia perfecta, vt legi, & legiſti: & debeant ſui cuiuſq; generis in coniungẽdo copulari: & cum recte ſit ideo lego & legebam: nõ recte eſt lego ad legi, quòd legi ſignificat quod perfectum, vt hæc tutudi, pupugi: tundo, pungo: tundam, pungam. Item occaſus ſum, verberatus ſum, verberabor. Iniuria reprehendunt, quod & infecti inter ſe ſimilia ſunt, & perfecti inter ſe, vt tundebam, tundo, tundam, & tutuderã, tutudi, tutudero. Sic amabar, amor, amabor: & amatus eram, amatus ſum, amatus ero. Itaq; reprehendunt qui contra analogias dicũt, cur diſpariliter in tribus partibus dicantur, quædam verba natura, cum quadruplex ſit analogia: id nonnunquam (vt dixi) pauciores videtur habere partes, ſic etiam alias pluras. vt cum eſt quẽadmodum ad tria vnum & duo, ſic ad ſex duo & quatuor, quæ tamen quadripartita comprehẽditur forma, ꝙ bina ad ſingula conferuntur, quod in ora-

tione quoq; nonnunquã reperiur. Sic vt Diomedes confertur Diomedibus: sic dicitur ab Hercules, Herculi, & Herculibus, & vt hæ ab vno capite à recto casu in duos obliquos discedunt casus, sic contrà multa à duobus capitibus recti casum cõfluunt in obliquũ vnũ. Nam vt ab his rectis hibiei, hæ hibiæ, fit his hibieis: sic est ab his, hi cæli, hæ cæliæ, his cælis: à duobus similibus similiter declinantur. vt fit in his, nemus, olus: nemora olera. Alia à dissimilibus similiter declinãtur: vt in articulis ab hic iste, hunc istum. Analogia fundamenta habet, aut à voluntate hominum, aut à natura verborum, aut re vtraq;: voluntatem dico impositionẽ vocabulorum, naturam declinationem vocabulorum quò decurritur sine doctrina, qui impositionem sequetur dicet. Si simile in recto casu dolus & malus fore in obliquo dolo & malo: si naturam sequetur si sit simile in obliquis Marco quinto, fore vt sit Marcum quintũ, qui vtrunq; sequetur, dicet si sit simile transitus, vt est in seruus serue, fore vt fit, item in ceruus cerue. Commune omniũ est vt quatuor figuræ vocis habeat proportione declinatus. Primum genus est ortũ ab similitudine, in rectis casibus. Secundũ à similitudine quæ est in obliquis. Tertium à similitudine quæ est in transitibus de casu in casum, primo genere ab imposito ad naturam proficiscuntur. In secundo contrà, In tertio ab vtroq;. Quocirca etiam hoc ter-

tium poteſt bifariam diuiſim tertiũ & quartum dici,quòd in eo vel proſas & roſas poteſt dici qui initia faciet analogiæ. Impoſitio ab his,obliquas figuras declinare debebit,qui naturam contrà.Qui ab vtraq; reliquas declinationes ab eiuſmodi tranſitibus.Impoſitio eſt in noſtro dominatu.Nos in natura:quemadmodum enim quiſq; vult,imponit nomen,at declinat quemadmodũ vult natura.Sed quoniam duobus modis imponitur vocabulum, vt re ſingulari,aut multitudine: ſingulari, vt cicer:multitudinis,vt ſcalæ. Nec dubium eſt, quin ordo declinatuum in quo res ſingulares declinabuntur, ſolæ ab ſingulari aliquo caſu proficiſcãtur,vt cicer ciceri ciceris.Item contrà in eo ordine qui multitudine erit ſolum, quin à multitudinis aliquo caſu ordiri conueniat,vt ſcalæ ſcalis ſcalas. Aliud videdum eſt cũ duplex natura copulata, ac declinatuum bini fiant ordines, vt eſt Mars Martis. Vnde autem ratio analogiȩ debuit ordiri,vtrum ab ſingulari re,in multitudinem,an contrà.neq; enim ſi natura ab vno ad duo peruenit,idcirco non poteſt amplius eſſe in docẽdo poſterius,vt inde incipias,vt quod ſit prius oſtendas.Itaque illi qui de omni natura diſputant, atq; ideo vocantur Phyſici, tamen ex his ab vniuerſa natura profecti retro,quȩ eſſent principia mundi oſtendunt. Oratio cum ex literis conſtat,tamen eam grammatici de literis oſtenderũt,quare in demonſtrando quoniam

potius profeciſſe de literis oſtẽdunt, oportet ab eo quod apertius eſt, q̃ ab eo quod prius eſt. Et potius quàm ab incorrupto principio, ab natura rerum, quàm ab libidine hominũ. Et hæc tria quæ ſequenda magis ſunt, minus ſunt in ſingularibus q̃ in multitudine. Commodius poteſt ordiri quod in his principijs minus orationis verbis fingẽdis verborũ forma facilius ſingularia videri poſſe, quàm ex ſingularibus multitudinis. hæc oſtẽdunt, trabes trabs, duces dux. Videmus enim ex his verbis trabes duces de extrema ſyllaba e literam excluſam, & ideo in ſingulari factũ eſſe trabs dux. Cõtrà ex ſingularibus non tam videmus quemadmodum facta ſint ex b, & s trabes, & ex c, & s duces. Similitudinis rectus caſus forte figura corrupta erit, id quod accidit raro, prius id corrigemus, q̃ inde ordiemur obliquis aſſumere oportere figuras eas, quæ non erunt ambiguæ, ſiue ſingulares, ſiue multitudines: ex quibus id cuiuſmodi debẽt eſſe perſpici poſſunt. nam nunquam alterum ex altero videtur, vt Chryſippus ſcribit, quemadmodum pater ex filio, & filius ex patre: neq; minus in fornicibus propter ſiniſtrã dextra ſtat, quàm propter dextram ſiniſtra, quapropter vt ex rectis caſibus obliqui, & ex obliquis recti, & ex ſingularibus multitudines, & multitudinis ſingulares nõnunquã recuperari poſſunt: principium id potiſſimũ ſequi debemus vt in eo fundamẽtũ ſit in natura, quod in de-

clinationibus ibi facilior ratio.facile eſt enim animaduertere peccatum magis cadere poſſe in impoſitiones eas, quæ fiunt plerunq; in rectis caſibus ſingularibus:quod homines imperiti & diſperſi vocabula rebus imponũt quocunq; eos libido inuitauit:natura incorrupta eſt plerunque ſuapte ſponte,niſi qui eum vſu inſcio deprauabit. Quare ſi quis principium analogiæ potius poſuerit in naturalibus caſibus quàm in poſitiuis,non multa in conſuetudine occurrent,& vt à natura libido humana corrigitur, non ab libidine natura. quòd qui impoſitionem ſequi voluerint,faciẽt contraria,ſin à ſingulari quis potius proficiſci volet,in illũ facere oportebit ab ſexto caſu,qui eſt proprius latinis.Nam eius caſus his literarum diſcriminibus facilius reliquorum varietate diſcernere poterit,quòd ei habẽt exitus aut in a,vt hac terra:aut in e,vt hac lance:aut in i,vt hac leui:aut in o,vt hoc cælo:aut in u, vt hoc verſu. Igitur ad demonſtrandas declinationes biceps vna hæc,ſed quoniam vbi analogia tria,vnũ quod in rebus, alterũ quod in vocibus,tertium quod in vtroque.duo priora ſimplicia,tertium duplex.animaduertendum hæc quam inter ſe habeãt rationem.primum ea quæ ſunt diſcrimina in rebus,partim ſunt quæ ad rationem non attineant,partim quæ pertineant.Non pertinent vt ea quę obſeruant in ædificijs,& ſignis faciendis, cæteriſq; rebus artifices,è queis vocãtur aliæ har

moniacæ sic. Item aliæ nominib⁹ alijs, sed nul la harum fit loquẽdo pars ad orationem: quæ pertinẽt, res eæ sunt, quæ verbis dicũtur proportione, neque à similitudine quoq; vocum declinatus habent, vt Iupiter Marspiter: Ioui, Marti. Hæc enim genera omnium & numero, & casibus similia sunt, proportione similes inter se, quòd vtraq; nomina sunt, & virilia sunt, & singularia, & casu nominãdi & dandi: alterum genus vocale est, in quo voces modo sunt proportione similes non res, vt biga bigæ, nuptia nuptiæ. Neque enim in his res singularis subest vna, cum dicitur biga quadriga. neq; ab his vocibus quæ declinata sunt multitudinis significãt quicquam. Ideo quòd omnis multitudinis, quę declinantur ab vno, vt à merula merulæ, sunt eiusmodi, vt singulari subiungãtur, sic merulæ duæ, catulæ tres, faculæ quatuor. Quare cum idem non possit subiungi, cum dicimus, bigæ vnæ, quadrigæ duæ, nuptiæ tres: sed pro eo vnæ bigæ, binæ quadrigæ, trinæ nuptiæ: apparet nõ esse à biga & quadriga, & bigæ & quadrigæ: sed vt est huius ordinis, duę tres principium vna: sic in hoc ordine altero vnæ binæ trinæ, principiũ est vnæ. Tertiũ genus est illud duplex quod dixi, in quo & res & voces, similiter proportione dicũtur, vt bonus malus, boni mali, de quorum analogia & Aristophanes & alij scripserunt. Etenim hæc denique perfecta, vt in oratione illæ duæ simplices inchoatæ analo-

giæ.de quibus tamen separatim dicam,quòd
his quoque vtimur in loquendo.Sed prius de
perfecta in qua & res & voces quadam simi-
litudine continentur: cuius genera sunt tria,
vnum vernaculum,ac domi natum, alterum
aduentitium,tertiũ notum.Ex peregrino hic
natum vernaculum est,vt sutor & pistor,su-
tori & pistori.Aduentitium est vt Hectores,
Nestores:Hectoras,Nestoras. Tertium illud
notum,vt Achilles & Peleus:de genere multi
vtuntur,non modo poetæ, sed etiam pleriq;
hæc.Primo omnes qui soluta oratione loquũ-
tur dicebãt,vt quæstorem prætorem,sic He-
ctôrem,Nestôrem.Itaq; Ennius ait:Hectôris
natum de Troiano muro iactari.Accius hoc
in tragœdijs largius:à prisca cõsuetudine mo
uere cœpit, & ad formas Græcas verborum
magis reuocare,& à quo Valerius ait.Accius:
Hectôrem nollet facere, Hectora mallet, q̧
aduentitia pleraq; habemus Græca,alia Græ-
canica.sic analogiæ:è quis quæ hic notæ fiũt
declinationes de his aliæ priscæ.vt bacchides
& chrysides:aliæ minores,vt chrysides & bac
chides, aliæ recentes, vt chrysidas & bacchi-
das: cum his omnibus tribus vtantur nostri,
maxime qui sequuntur media in loquẽdo,of-
fendũt minimum.Quod prima parum simi-
lia videntur esse Græcis, vnde sint translata.
Tertia parum similia nostris.omnis analogię
fundamentũ similitudo quædam vt dixi quæ
solet esse,in rebus, in vocibus,& in vtroq;,in

quã harum parte cunq; ſit in ferendo, & cu=
iuſmodi videndum. Nam vt dixi, neq; rerum,
neq; vocis ſimilitudo ad has duplices, quæ in
loquendo quærimus, ſeparatim ſatis eſt, quòd
vtraq; parte opus eſt ſimili, analogias verbo=
rum exprimendas: quas ad loquẽdum vt per=
ducas, accedere debet vſus. Alia enim ratio
qua facias veſtimentum, alia quemadmodum
vtare veſtimento. Vſui ſpecies videntur eſſe
tres. Vna conſuetudinis veteris. Altera cõſue=
tudinis huius. Tertia neutra. Vetera vt caſcus
caſci, furus furi. Huius conſuetudinis, vt albus
caldus, albo caldo. neutra, vt ſcala ſcalam, fa=
lera faleram. ad quas accedere poteſt quarta
miſta, vt amicitia inimicitia, amicitiam ini=
micitiam. Prima eſt qua vſi antiqui & nos re=
linquimus. Secunda qua nunc vtimur. Tertia
qua vtuntur poetæ. analogiæ non item ea de=
finiẽda quæ dirigitur ad naturam verborum,
atque illa quæ ad vſum loquendi. Nam prior
definienda ſic. Analogia, eſt verborum ſimi=
lium declinatio ſimilis. Poſterior ſic. Analo=
gia eſt verborum ſimilium declinatio ſimilis
non repugnante conſuetudine communi, ad
quam harum duarum ad extremum additum
erit hoc: ex quadam parte poetica analogia
erit definita. harum primam ſequi debet po=
pulus. ſecũdam omnem ſinguli è populo. ter=
tiam poetæ. Hæc diligentius quàm apertius
dicta eſſe arbitror. Sed non obſcurius, quàm
de re ſimili definitiones grammaticorũ ſunt,

vt Ariſtodemi,Ariſtoclis: item aliorum,quo-
rum obſcuritates eò minus reprehendendæ,
quòd pleræq; definitiones,re incognita pro-
pter ſummam breuitatem,non facile proſpi-
ciuntur,niſi articulatim ſit explicata. Quare
magis apparebit ſi erit aperte de ſingulis par-
tibus quod dicatur verbum.Quid ſimilitudo
verbi,quid declinatio, quid ſimilitudo decli-
nationis non repugnante conſuetudine com
muni. Quid ex quadam parte verbum dico
orationis vocabulis partem,quæ ſit indiuiſa,
& minima,ſi declinationē naturalem habeat
ſimile verbum verbo. Tum quoniam & res
quam ſignificat,& vocem qua ſignificat,& in
figura tranſitum declinationis parile. Decli-
natio eſt cum ex verbo in verbum,aut ex ver
bi diſcrimine vt tranſeat mens vocis commu
tatio ſit aliqua ſimilitudo declinationis. cum
item ex aliqua figura in figuram trāſit, vt id
tranſit cum quo confertur,adiectum eſt non
repugnante conſuetudine communi:qꝫ quæ-
dam verba cōtra vſum veterem declinata pa
tietur, vt poſſit Hortenſium docere pro hac
ſi ceruices ceruix,quædam nō,vt ſi dicas pro
fauces faux,vbi additur ex quadam parte,ſi-
gnificat non eſſe in conſuetudine.In his ver-
bis omnis partis, vt declinatum amo iuuo,
amor iuuor.Quid videretur analogia in ora-
tione, & quas haberet ſpecies, & quæ de his
ſequenda videretur,vt breui potui, informa-
ui Nunc in quibus non debeat eſſe,ac proin-

de debeat,ac ſoleat quæri,dicam.Ea ferè ſunt quatuor genera, primum in id genus verbis quę non declinãtur,analogia non debet quęri,vt in his nequam,mox,vix.de his magis in alio,quàm in alio erratur verbo.Dicũt enim non habere caſus mox,& vix:nequam habere:quòd dicamus, hic nequam, huius nequã, huic nequam: quum intelligimus, aut hominis eius quẽ volumus oſtendere eſſe nequam, dicimus caſus,& ei proponimus,nõ cuius putamus nequitiam. Quod vocabulum factum vt ex non & volo,nolo,ſic ex ne & quicquã, item media extrita ſyllaba coactum eſt nequam. Itaq; vt eum quem putamus eſſe non hili, dicimus nihili: ſic in quo putamus eſſe nequicquam,dicimus nequam. Secundo ſi vnum ſolum habent caſum in voce,quòd non declinentur vt literæ omnes. Tertio ſi ſingularis eſt vocabuli ſeries, neq; habet cum qua comparari poſſit,vt eſſe putant, caput capitis capiti capite.Quarum ſi ea vocabula quatuor quæ conferuntur, inter ſe rationem habent,quam oportet, vt ſocer ſocrus, ſoceros ſocerum.Contrà in quibus debeat quæri analogia, ferè totidem gradus debent eſſe coniuncti.Primum vt ſint tres.Secundum vt earum ſit vſus.Tertium vti hæ res vocabula habeant.Quartum vt habeant declinatus naturales.De primo gradu quòd natura ſubeſt & multitudinis, & ſingularis dicimus: hi aſſes, hoſce aſſes, hic as, hunc aſſem: contrà quod

in numeris finitis multitudinis natura singularis non est, dicimus hi duo, & hi tres, his duobus,& his tribus. Secũdo gradu si est natura,neque est vsus id genus, vt sit discriminandum, vt fit in faba, & id genus. Non enim opus fuit, quæ vt in seruis, Item & ex parte & vniuersa nominamus.

*

MARCI TERENTII VARRONIS DE ANALOGIA, fragmentorum: finis.

*

EXCVSA HÆC FRAGMENTA, AD VETERVM EXACTIOrúmque codicum fidem Parisijs,apud Simonẽ Colinæum,sub solis aurati signo habitantem, è regione gymnasij Bellouaci. M. D. XXIX.

MICHAELIS BENTINI CASTIGATIONES IN VARRONIS INTELLIGENtiam apprime conferentes.

FOlio 3. pagina 1. linea 19. Hic parui rudẽtũ ſibilus &c.) Hũc locum ex Criniti commentarijs ſic reponendũ curauimus: Hinc Pacuuius, rudẽtiſibilus, hinc incuruiceruicum pecus, hinc clypeat brachium. Quod poſtremum ex eiuſdem authoris Hermiona ſumptũ eſt. Sic enim apud Nonium refertur: Currũ liquit, chlamyde cõtorta clypeat brachium. Quod autem præceſſit incuruiceruicum pecus, citatur & Pacuuij nomine à Quintiliano in primo: Nerei repandiroſtrum incuruiceruicum pecus.

Fol. 3. pag. 2. lin. 8. Quæ hæreditate à Romulo venerũt.) Alijs hic additur rege. Quæ hæreditate à Romulo rege venerunt.

Fol. 4. pag. 2. lin. 10. Lucretius: Ætheris & terræ.) Si ſcriptura mẽdo vacat, Lucretium neceſſe eſt aliud volumen ſcripſiſſe, ꝗ quod hodie extat de rerum natura. Nam neq; initium librorum, neque numerus alioqui conueniret cum Varronis ſcriptis.

Fol. 4. pag. 2. lin. 25. Cæli ingentes fornices.) Hoc Ennij hemiſtichium Cicero de oratore citat his verbis: Quo in genere primum

fugiēda est dissimilitudo: Cæli ingentes for nices. Quanuis sphæram in scenam, vt dicitur, attulerit Ennius, tamen in sphæra fornicis similitudo non potest inesse.

Fol. 5. pag. 1. lin. 4. Et triuolum qui teritur.) Alij codices habebant tribulum. nam & tribulum neutro genere pro tribula vsurpauit idem Varro lib. de re rustica 1. Quod sit inquit, apud alios iumentis, hic tribulo fit.

Fol. 7. pag. 1. lin. 8. Stagnum à Græco, quod nomen habet primā &c.) Festus Pompeius hūc locum videtur interpretari lib. 17. Sed Græca vox vnde Latina stagnū duxit originē, prorsus deprauata est. Festi verba sunt hæc: Stagnum quidam dici putant, quòd in eo aqua stet. alij quòd is locus à Græcis σύρ dicitur, quia bene contineat aquam.

Fol. 7. pag. 2. lin. 19. Ex phœnice Mallius scribit.) Manilij historici præter cæteros meminit Gellius & Nonius, atq; alibi Varro ipse. quare viderit lector num pro Mallio, Manilius legendum sit.

Fo. 8. pag. 1. lin. 28. Quadrantis ratiti.) Ratiti legēdum non ratici, manifestum est ex Pompei Festi commētarijs, qui ita scribit: Ratitum quadrātem dictum putāt, q̄ in eo & triēte ratis fuerit effigies, vt nauis in asse.

Fol. 10. pag. 1. lin. 20. Hi dei idem qui Ægypti Serapis & Isis & S. Harpocrates digito significat, vt idem princeps.) Politianus in Miscellaneis legit: Serapis & Isis, etsi Har-

pocrates digito vt taceas ſignificat.

Fol.18. pag.1. lin.15. Cum aqua ferueti inſipitur.) Recte inſipitur non inſeritur, vt quidam putāt.nam Feſto Pompeio ſipo iacio ſignificat,vnde inſipo inijcio, qua voce vſus eſt & Pomponius Atellanarū ſcriptor in Fullone,his verbis:Facite vt ignis feruat, ligna inſipite,far concidite.

Ibidem lin.22. Quod Græci κόκκον.) Sic enim legendum puto,non κρόκην,cum κρόκη longe aliud ſit.

Fol.19. pag.1. lin.22.Neque diſpendij facit hilum.) Idem citatur ex Ennio paulo inferius,lib.de analogia 2.ſed deprauate. Quæ dedit ira caput,nec diſpendi facit hilum.

Fol.19. pag.2.lin.1. Mactæ ab eo quod Græci μάϖυς.)In quibuſdam ſcriptum inueni, macte,ab eo quod Græci μάγδαν.

Ibidem lin.26. Quod feminute conctum ſit tabellis.) Legitur &, quod minute confectum ſit tabellis.

Fol.20. pag.1. lin.29.Ab eodē appellatū eſt truellum.)Legi poteſt trulleū,vel ipſo Varrone authore de vita po.Ro.citāte Nonio. atque ita legit & Sipuntinus.

Fol.25. pag.1.lin.2.Manium Poſtulionem.) Cœlius Rhodoginus,poſtulationē poſtulare recti⁹ legi poſſe putat.haud ſcio q̄ recte.

Ibidem lin. 17. Cornelius & Luceius.) Pro Luceius alibi Luctatius ſcriptum offendi.

Fol.27. pag.2. lin. 23. Segeſtria appellant.)

Ita fere libro de vita populi Romani citan te Nonio: Hoc,inquit,quod inijcitur,toral dicitur, lecticam qui inuoluebant segestria appellabant.Atq; his non dissimilia Pollux de στγάσεω onomasticôn lib.10. quãquam Festus dicat segestria vocari pelles nauticas, quas Græci διφθέρας appellant.

Fol.29. pag.1. lin.7. ἄρραβον.) Vsitatius id à Græcis ἀῤῥαβὼν dicitur,nec memini me vsquam legisse, quod sciam ἄῤῥαβον genere neutro.

Ibidem lin.16. A quo etiã intertrigo dicta.) Sic enim legendum,non intrigo.Cuius loci me admonuit Perpetuus Heriotus vir in scrutãdis veterũ monumẽtis diligẽtissimus.

Fol.32.pag.2.lin.11.Dies agonales,per quos rex in regia arietẽ immolat,dicti ab agon', eo quod &c.)De hoc immolãdæ hostiæ ritu & verbo hoc agon', quo sacerdos minister vtebatur,fit mentio apud Senecam, ad quod allusit & Ouidius illo versu: Semper agátne rogat,nec nisi iussus agit.Quod mirum Politianum apud hunc non animaduertisse, cũ dicat apud vnum duntaxat Senecam eius factam mentionem.

Fol.34. pag.1. lin.3.Funalia furinæ.)Ea Festus furnalia scribit appellata fuisse.

Fol.38. pag.1. lin.26. Vt se abeat.) Alij, vt ab se abeat.

Fol.40.pag.1. lin.6.A quo etiam extremum &c.)Hũc locum citat,& pulchre interpre-

tatur Gellius lib. 10. cap. 21. qui quoniam ad lectionis integritatẽ simul & intelligentiam facere videbatur, non putaui omittendum. Nam causam ostendens quare Cicero his verbis nouissime, & nouissimus vti noluerit, cũ tamen eo multi sui seculi doctissimi viri vsi fuerint, ait: Quoniam qui doctissimus temporum illorum fuerat, illo vt nouo & improbo verbo vti vitauerat, propterea id M. quoque Varronis ex lib. de lingua Latina ad Ciceronẽ sexto demonstrandum putaui. Quod extremum inquit, dicebatur, est dici nouissimũ cœptũ vulgo, quod mea memoria vt Lælius, sic senes alij, quod nimium nouum verbum esset, vitabant, cuius origo, vt à vetere vetustius & veterrimum, sic à nouo declinatũ nouius & nouissimum. Proinde mendũ esse suspicor in codicibus typis excusis, in libro de orato. vbi ea vox semel inuenitur.

Fol. 43. pag. 2. lin. 13. Ter sub armis malim vitam cernere.) Sic enim legendum vel ex Nonianis comment. quiuis mediocriter doctus facile viderit.

Ibidem lin. 18. Vos epulo postquã spexit.) Id ex Ennio quidem citat Fest. Pomp. sed paulo diuersius, & fortasse deprauatius: Quos vbi rex paulo aspexit decoribus celsis.

Fol. 44. pag. 2. lin. 30. Bœotia ostendit, quam comœdiã dicũt alij esse.) De hac comœdia

secus scribit Gell.referens iudicium Varronis in Plautinas fabulas.Sed eius verba ponam.Quasdam item inquit, alias probauit adductus stilo atque facetia sermonis Plautini cõgruentis, eásq; iam aliorũ nominib9 occupatas Plauto vindicauit, sicut istã quã nuperrime legebamus,cui nomen est Bœotia.nam cum illis vna & viginti non sit,& esse Aquilij dicatur,nihil tamen Varro dubitauit quin Plauti foret,neq; alius quisquã non infrequens Plauti lector dubitauerit.

Fol.48. pag.1. lin.11. Id esse apparet.) Lege, idem esse.

Ibidem pag.2. lin.22. Debet esse contra septum.)Alij legunt continuo septum.

Fol.49. pag.1. lin.2.Quod est terrarũ anfractarũ visum.)Arbitror legendũ ex Nonio: Terrarum anfracta reuisam.Est enim hemistichium ex Accij Eurysace à Varrone adductũ,& à Nonio repetitũ lib. de indiscretis generibus. Super Oceani, inquit,stagna alta patris,terrarum anfracta reuisam.

Fol.49. pag.2. lin.23. Sic fiet mutuam mulinam.)Erasmus Roterodamus amor & delitiæ humani generis, in lib.quos Chiliadas inscripsit, pro mutuam mulinam putat legendũ,mutuũ muli,vt subaudiatur,scabũt.

Fol.51. pag.1. lin.31.Vtinam ne in nemore Pelio securibus Cæsa accidisset abiegna ad terram trabes.) Sic censet legendum Poli-

tianus, cum ex plerisque Ciceronis locis, tum ex Prisciani lib. septimo quanquã vulgo ferè pro accidisset, cecidisset scriptũ inuenio.

Fol. 51. pag. 2. lin. 4. Ennius: Cælitum Camilla expectata aduenis, ô salue hospita Camilla.) Macrobius Saturnaliorum libro tertio hũc locum citat ex Pacuuio. quem quidem cũ ad hæc & sequẽtia de Callimacho plurimũ facere videatur, nõ grauabor asscribere. Nec nomẽ, inquit, Virgilius, apud se, quod fortuitũ esse poterat, vacare permittit. Matrisque vocauit nomine Casmillę mutata parte Camillã. Nam Statius Tullianus de vocabulis rerũ lib. primo ait dixisse Callimachum, Thuscos Camillum appellare Mercurium, quo vocabulo significant præministrum deorũ. Vnde Virgilius ait Metabum Camillam appellasse filiam, Dianæ scilicet præministram. Nam & Pacuuius cũ de Medea loquitur, cælitũ Camilla expectata aduenis. salue hospita. Romani pueros, puellásve nobiles & inuestes Camillos & Camillas appellant, Flaminicarũ & flaminũ præministros. hactenus Macrobius. Vbi obiter videat lector, num idem sibi velit Varro cũ ait verbum esse Casmillus, quod apud Callimachum inuenit, cũ illo, quod Statius Tullianus scribit, Callimachũ dixisse Thuscos appellare Mercurium Casmillum.

Fol. 53. pag. 1. lin. 12. Catus Ælius Sextus.) I

Hoc hemistichium Ennianũ citatur à Marco Tullio cum aliâs, tum libro primo Thusculanarum quæstionum.

Fol.53.pag.2.lin.31.Diabathra in pedibus.) Diabathra, genus calciamenti cuius meminit & Festus, vnde apud Plautũ in Aulularia: Sedentarij, sutores, diabathrarij.

Fol.54. pag.2. lin.19. Vide viuices quãtas.) Antique viuices pro eo quod nunc vibices dicimus: quod tametsi leue est, cum videam tamẽ in eiusmodi quosdam impingere, admonendum putaui. Cuiusmodi etiam est illud quod apud Nonium sæpe inuenitur, viuere pro bibere. & albeus pro alueus.

Ibidem lin.24. Diobolares, schœniculæ, miraculæ.) Hæc & illa quę mox sequũtur, scrãctiæ, scrupedæ, stritabillæ &c. sumpta sunt ex Plauti Neruularia, quæ comœdia, vt refert Gell. etsi inter incertas est habita, tamẽ mire festiua, & vere Plautina verborum antiquitate vitia ac deformitates meretricum perstringit. Varie autẽ legitur apud authores. Nam quidam scraptæ, quidam stratæ, alij scranctiæ, nonnulli sartæ habebãt. vnde vix tandem veram lectionem elicere potui. Sed placet quod legit Nonius: Scraptæ, scrupedę, stritabillę, vel vt alij stritibulę, sordidę.

Fo.55.pag.1.lin.12.Ego noui scio axiosam.) Forte legendum, ego nouitio axiosam.

Fol.55. pag.1. lin.16. Ingestione.) Forte le-

gẽdum,In cestrione:quæ fabula à grammaticis sæpe Plauti nomine citatur.
Fol.55. pag.2. lin. 15. Quod est apud Cassium: Nocte intempesta &c.)Locus est ex Cassij poetæ fabula quę Brutus inscribitur, vbi ait Lucretia: Nocte intẽpesta nostram deuenit domum, quod testatur paulo pòst ipse Varro.
Fol.56. pag.1. lin.25.Videbitur,factum volo,at redito conticinium.) Alibi Varro:Videbimus, factum volo, redito conticinio, atque ita fere legunt Plautini interpretes. Quidam autem: Videbitur, factum volo, huc redito conticinio.
Fol. 57. pag.1. lin.3. Terentius: *Scortatur*, potat,olet vnguentum de meo.) Est apud Terẽtium in Adelphis.quanquam Donatus & cæteri interpretes eo loco constantissime legant obsonat,non scortatur,vnde certum est Varronem lapsum memoria,aut codices omnes fuisse deprauatos:quod ante nos diligenter annotauit Politianus.
Fol. 57. pag.1. lin.20. *Si* vnum epityrum.) Est apud eundem in Milite.
Ibidem pag.2. lin.5. Peruolgãs furor.)Quidam legunt peruolans.
Fol.58. pag.1. lin.10. Euax iurgio vxorem &c.) Extat apud Plautum in Menæchmis.
Fol.59. pag.1. lin.13.Quod minimum est, neque vt aiunt *μῦ* facere audent.) Carmen

est Ennianum, vt abunde declaratur in Chiliad. Erasmicis.

Ibidem lin. 15. Pacuuius: Dij monuerint meliora.) Monerint non mouerint, aut monuerint legendum, authore Nonio, qui tractatu de mutatis coniugationibus scribit, moneris pro monueris vsurpatū à Pacuuio in Armorum iudicio, & rursum in Chryse hisce verbis: Dij monerint meliora.

Fol. 60. pag. 1. lin. 1. Versum ex Næuij Hesiona quo gladij lingulæ meminit adducit, Gellius lib. 10. capite de telorum vocabulis. Est autem iste: Sine mihi gerere morem videar lingua, verum lingula.

Fol. 60. pag. 1. lin. 6. In Lampadione: Protinam à protinus cōtinuitatem significans.) Aut vehemēter fallor, aut hic est locus quē citat Nonius Marcellus libro de varia significatione sermonum, quanquam non omnino ijsdem verbis. Varro inquit, etiam de lingua Latina libro sexto, vel protinam, vel protinus continuatione, vel præteritæ, vel futuræ longitudinis dicit.

Fol. 69. pag. 2. lin. 9. Psalterio & Pandura.) Vtrunque Græcum est, sed πανδούρας, quod non ita notum est omnibus, meminit Athenæus in quarto Dipnosophistarum.

Fol. 70. pag. 2. lin. 31. Mille assariûm esse.) Assarium ab asse per diminutionem, Gręco more deflexum videtur, sicut à βίβλος βι-

βλάϱιον, quanquã & Græci ſcriptores quidam prętter ſacros etiam ἀσσάϱιον vſurpẽt, pro minuto aſſe ſeu obolo, eam vocem opinor à Latinis mutuati.

Fol. 74. pag. 2. lin. 14. *Serperaſtra.*) Quid ſint ſerperaſtra, docet quidem Crinitus, verum idem hunc locum emendare volens, ita deprauate citat, vt magis inuoluere quàm explicare authorem videatur.

FINIS.

W

INDEX DVPLICI NVMERO DISTINCTVS. PRIMVS FOLIVM, secundus paginam indicat.

V

INDICIS FINIS.